

ATATURK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Veche

Official Journal of Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Sociology

Volume / Cilt: 4 - Issue / Sayı: 1 - June / Haziran 2025

E-ISSN: 2979-9562

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/veche>

Veche

CHIEF EDITOR / BAŞ EDITÖR

Nuray KARACA

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

EDITOR / EDITÖR

Abdurrahim ŞAHİN

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

EDITORIAL ASSISTANT / EDITÖR YARDIMCISI

Pınar LALOĞLU

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

TURKISH LANGUAGE EDITOR REDACTION/ TÜRKÇE DİL EDITÖRÜ & REDAKTÖR

Hülya DOĞAN

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

ENGLISH LANGUAGE EDITOR / İNGİLİZCE DİL EDITÖRÜ

Yeliz BİBER VANGÖLÜ

Department of English Language and Literature,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

STATISTICAL EDITOR / İSTATİSTİK EDITÖRÜ

Yağız Can BAYHAN

Department of Econometrics, Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye
Cumhuriyet Üniversitesi, Ekonometri Bölümü, İstatistik Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye

EDITORIAL BOARD / YAYIN KURULU

Müjdat AVCI

Department of Political Science and Public Administration, Osmaniye Korkut Ata University, Osmaniye, Türkiye
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Osmaniye, Türkiye

Selçuk AYDIN

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum

Erdi AKSAKAL

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Oğuzhan EKİNCİ

Department of Psychology,
Erzurum Technical University, Erzurum, Türkiye
Erzurum Teknik Üniversitesi-Psikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

İsmail ÖZ

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Emre GÖKALP

Department of Sociology, Anadolu University, Eskişehir, Türkiye
Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye

Hacı Bayram KAÇMAZOĞLU

Department of Sociology, İnönü University, Malatya, Türkiye
İnönü Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Malatya, Türkiye

Mevlüt ÖZBEN

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mizrap POLAT

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Ayşegül DEMİR

Department of Sociology, Sinop University, Sinop, Türkiye
Sinop Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Sinop, Türkiye

Erem SARIKOCA

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Yüksel YILDIRIM

Department of Sociology, Bakırçay University, İzmir, Türkiye
Bakırçay Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

Melih ÇOBAN

Department of Sociology,
Marmara University, İstanbul, Türkiye
Marmara Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

Metin TÜRKMEN

Department of Sociology, Artvin Çoruh University, Artvin, Türkiye
Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin, Türkiye

Özkan AYDAR

Department of Social Work, Iğdır University, Iğdır, Türkiye
Iğdır Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Iğdır, Türkiye

Emin GÖKALP

Department of Sociology,
Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

AIMS AND SCOPE

Veche aims to publish studies of the highest scientific caliber in the field of sociology. Veche publishes research and review articles in the field of sociology. The main aim of the journal is to disseminate scientific knowledge produced in the field of sociology to a wide platform. In doing so, the journal aims to bring researchers, educational practitioners and policy makers together at a common intersection. The target audience of the journal consists of researchers who are interested in or working in the field of sociology. Abstracting and Indexing Veche is covered in the following abstracting and indexing databases;

• EBSCO, • ERIH Plus • Gale Cengage

To guarantee that all papers published in the journal are maintained and permanently accessible, articles are stored in DergiPark which serves as a national archival web site and at the same time permits LOCKSS to collect, preserve, and serve the content.

Disclaimer

Statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the opinions of the editors, editorial board, and/or publisher; the editors, editorial board, and publisher disclaim any responsibility or liability for such materials.

Open Access Statement

Veche is an open access publication. All published content is available online, free of charge at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/veche>. The journal's content is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial (CC BY-NC) 4.0 International License which permits third parties to share and adapt the content for non-commercial purposes by giving the appropriate credit to the original work.

You can find the current version of the Instructions to Authors at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/veche/writing-rules>.

AMAÇ VE KAPSAM

Veche, sosyoloji alanında en yüksek bilimsel kaliteye sahip çalışmalarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Veche, sosyolojiyle ilgili literatüre katkı sunacak araştırma ve derleme yazılarını yayımlamaktadır. Derginin temel amacı, sosyoloji alanında üretilen bilimsel bilgiyi geniş bir platforma yaymaktır. Dergi bunu yaparken araştırmacıları, eğitim uygulayıcılarını ve politika yapıcılarını ortak bir kesişim noktasında buluşturmayı hedeflemektedir. Derginin hedef kitlesi, sosyolojiyle alanına ilgi duyan ya da bu alanda çalışan araştırmacılardan oluşmaktadır. Veche aşağıdaki özetleme ve indeksleme veri tabanlarında yer almaktadır:

• EBSCO, • ERIH Plus • Gale Cengage

Dergide yayınlanan tüm yazıların korunmasını ve kalıcı olarak erişilebilir olmasını sağlamak için makaleler, ulusal bir arşiv sitesi olarak hizmet veren ve aynı zamanda LOCKSS'in içeriği toplamasına, korumasına ve sunmasına izin veren DergiPark'ta saklanmaktadır. Dergi, Haziran ve Aralık aylarında yayımlanmaktadır.

Derginin editöryel ve yayın süreçleri Committee on Publication Ethics (COPE) ve European Association of Science Editors (EASE) kılavuzlarına uygun olarak biçimlendirilmiştir. Veche dergisinin editöryel ve yayın süreçleri, Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama (doaj.org/bestpractice) ilkelerine uygun olarak yürütülmektedir.

Sorumluluk Reddi

Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen ifadeler veya görüşler, editörlerin, yayın kurulunun ve/veya yayıncının görüşlerini değil, yazar(lar)ın görüşlerini yansıtır; editörler, yayın kurulu ve yayıncı bu tür materyaller için herhangi bir sorumluluk veya yükümlülük kabul etmemektedir.

Açık Erişim Bildirimi

Veche, açık erişimli bilimsel bir dergidir. Derginin arşivine <https://dergipark.org.tr/tr/pub/veche> adresinden ücretsiz olarak erişilebilir. Veche'nin içeriği, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari (CC BY-NC) 4.0 Uluslararası Lisansı ile yayınlanmaktadır.

Yazarlara Bilgi'nin güncel versiyonuna <https://dergipark.org.tr/tr/pub/veche/writing-rules> adresinden ulaşabilirsiniz.

Contact (Editor in Chief) / İletişim (Baş Editör)

Nuray KARACA

Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye

✉ nkaraca@atauni.edu.tr

✉ editorveche@atauni.edu.tr

🌐 <https://dergipark.org.tr/en/pub/veche>

☎ +90 442 231 80 46

Contact (Publisher) / İletişim (Yayıncı)

Atatürk University

Atatürk University, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum, Türkiye

✉ ataunijournals@atauni.edu.tr

🌐 <https://atauni.edu.tr>

🌐 <https://bilimseldergiler.atauni.edu.tr/>

☎ +90 442 231 15 16

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

Pages / Sayfalar

- İklim Değişikliği ve Sağlık Farkındalığı: Artvin’de Çalışan Hekimler Örneği** **1-15**
Climate Change and Health Awareness: The Case of Medical Doctors Working in Artvin
Öznur YILMAZ ALTUN

REVIEW ARTICLES / DERLEME MAKALELER

- Eğlence ve Eğlence Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme** **16-26**
An Overview on Entertainment and Fun Culture
Halil DEMİRTAŞ
- Nurettin Topçu’yu Anlamak: Devrimci-Ütopik Romantizm Tipolojisi** **27-37**
Üzerinden Bir Deneme
Understanding Nurettin Topçu: An Essay on the Typology of Revolutionary-Utopic Romanticism
Sercan DAĞLI

Öznur YILMAZ ALTUN

Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin,
Türkiye

Artvin Çoruh University, Faculty of Arts
and Science, Department of Sociology,
Artvin, Türkiye

oznuryilmaz@gmail.com

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Bu çalışma, ilk olarak, "Climate Change Awareness:
The Case of Medical Doctors in Artvin" başlığıyla 16th
Conference of the European Sociological Association,
Tension, Trust and Transformation isimli kongrede
özet metin/sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

This study was first presented at the 16th Conference
of the European Sociological Association, Tension,
Trust and Transformation, with the title "Climate
Change Awareness: The Case of Medical Doctors in
Artvin" at the 16th Conference of the European
Sociological Association, Tension, Trust and
Transformation.

Geliş Tarihi/Received: 06.01.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 14.04.2025

Yayın Tarihi/Publication: 30.06.2025

Cite this article: Yılmaz Altun, Ö.
(2025). Climate change and
health awareness: The case of
medical doctors working in
Artvin. *Veche*, 4(1), 1-15.
<https://doi.org/10.62147/veche.1614507>

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

İklim Değişikliği ve Sağlık Farkındalığı: Artvin’de Çalışan Hekimler Örneği

Climate Change and Health Awareness: The Case of Medical Doctors Working in Artvin

Öz

İklim koşullarında yaşanan değişiklikler, çevresel ve sosyal krizler yaratma ihtimali taşır. Sıcaklık artışı, özellikle okyanuslarda yaşanan seviye yükselmesi ve yıllık yağış miktarında ve rejiminde ortaya çıkan değişiklikler, kriz potansiyeli taşır. Değişikliklerin çevresel etkilerinin yanında ve bunula bağlantılı olarak insan sağlığı üzerinde de etkileri vardır. Çevresel etkilerin uzun sürelerle yayılması veya belirli bölgelerle sınırlı kalması, iklim değişikliğinin yol açacağı krizlerin önemsenmemesi gibi bir sonuç yaratmaktadır. Oysa, insan sağlığı üzerindeki etkileri ön plana çıkartılırsa, iklim değişikliğinin yarattığı krizlerin önemi daha çok vurgulanmış olacaktır. Bu nedenle, bu çalışma iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerinde yaratmakta olduğu etkilerin, insan sağlığının doğrudan öznesi olan, hekimler tarafından bilinirliğini ve hekimlerin hastalarıyla kurdukları ilişkideki varlığını incelemektedir. Bu kapsamda, Artvin ili Merkez ilçesinde görev yapmakta olan toplam 41 uzman hekime uygulanan bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışma sahası olarak belirlenen Artvin, Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bulunması nedeniyle, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine karşı savunmasız bölgelerden biridir. Bölgede değişen yağış rejimi neticesinde artan yağışlar ve bu yağışların neden olduğu ani sel baskınları ve heyelanlar, bir yandan fiziksel zararlara yol açarken bir yandan da yöre halkının psikolojisinde travmalara yol açmaktadır. Yapılan çalışma ile fiziksel ve ruhsal sağlığın doğrudan tarafı olan uzman hekimlerin, iklim değişikliği farkındalıkları ve farkındalıklarını hastalarına yansıtmaları ölçülmüştür. Verilerin elde edilmesinde, nicel veri analizi yolları; verilerin analiz edilmesinde tanımlayıcı analizler, çapraz tablolar ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, İklim Farkındalığı, İklim ve Sağlık

Abstract

Climate change can lead to environmental and social crises, including rising temperatures, changing precipitation patterns, and sea-level increases. These environmental shifts not only affect ecosystems but also have significant consequences for human health. Since environmental impacts often unfold over long periods or in specific regions, they are sometimes underestimated. However, highlighting their direct effects on human health can emphasize the severity of climate-related crises. This study investigates physicians' awareness of climate change's health impacts and how they convey this awareness to their patients. A survey was conducted with 41 specialist physicians in Artvin (Merkez), a region in Turkey's Eastern Black Sea area that is particularly vulnerable to climate-related health issues. The region experiences increased precipitation, leading to flash floods and landslides, which cause physical destruction and psychological distress among residents. Given their role in addressing both physical and mental health, physicians' awareness of climate change is crucial. The study aimed to assess their knowledge and how they integrate it into their patient interactions. Quantitative data analysis methods, including descriptive analysis, cross-tabulations, and correlation analysis, were used to examine the findings. The results provide insights into the role of healthcare professionals in climate change awareness and their potential to enhance public understanding of climate-related health risks.

Keywords: Climate Awareness, Climate Change, Climate and Health

Giriş

İklim değişikliği, küresel çevresel ve sosyal bir krizdir. Küresel sıcaklıkların artması, deniz seviyelerinin yükselmesi, yağış rejiminin değişmesi gibi değişiklikler, çevresel etkilerine ek olarak insan sağlığı üzerinde de derin etkiler yaratmaktadır. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini anlamak ve bu konuda farkındalık yaratmak, bu küresel sorunun ciddiyetini kavramak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri, hekimlerin bu konudaki farkındalık düzeyleri ve bu farkındalığın hasta ilişkilerine yansımaları incelenmektedir.

Hekimlerin, toplumda iklim değişikliği farkındalığı yaratma ve bu farkındalığı hasta ilişkilerine entegre etme kapasiteleri, toplumun iklim değişikliği kaynaklı sağlık sorunlarına karşı direnç geliştirmesi açısından kritik öneme sahiptir. McMichael ve Lindgren'in (2011) çalışmaları, iklim değişikliğini ve sağlık üzerindeki etkilerini toplumsal yapıların yeniden şekillenmesi bağlamında ele alırken, bu süreçte hekimlerin üstlenmesi gereken önemli roller olduğunu vurgulamaktadır. McMichael ve Lindgren, çevresel faktörlerin toplumsal yapıları yeniden şekillendirdiğini ve sağlık hizmetlerinin bu değişime adapte olmasının önemini vurgulamışlardır. Hekimler, bireylerin çevresel bilinçlenmesini sağlamak için birer aracı olarak hareket edebilirler. Örneğin, iklim değişikliği kaynaklı sağlık sorunlarına karşı toplumsal dirençliliği artırmak için, hasta bilgilendirme süreçlerinde çevresel etkileri ve alınabilecek önlemleri daha etkin bir şekilde vurgulamaları gerekmektedir. Bu bağlamda,

çevre sosyolojisi perspektifi, hekimlerin toplumsal sorumluluklarını ve iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine yönelik farkındalıklarını artırma yollarını analiz etmede önemli katkılar sunmaktadır.

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki ana kategoride incelenebilir (Atay vd., 2012; Çelik vd., 2008; Olgun Eker ve Kantarlı, 2020; Rocque vd., 2021). Doğrudan etkileri arasında sıcak hava dalgaları, kuraklık, şiddetli fırtınalar ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi durumlar sayılabilir. Bu gibi olaylar, ısıya bağlı hastalıkların, su ve gıda güvenliğinin azalması, solunum yolu hastalıklarının artması gibi sonuçlar doğurur (Atay vd., 2012). İklim değişikliği sıcak hava dalgaları nedeniyle çeşitli hastalıklara yol açmaktadır. Aynı zamanda, kuraklık ve aşırı yağışlar su kaynaklarının kirlenmesine ve gıda üretiminin azalmasına neden olarak gıda güvenliğini tehdit etmektedir. Dolaylı etkiler ise böceklerle taşınan hastalıkların yayılması, gıda üretiminde azalma, su kaynaklarının kirlenmesi ve psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkiler gibi durumları içerir. Örneğin, sarı humma hastalığına neden olan *aedes aegypti sivrisineği* tarafından taşınan hastalıklar yüksek sıcaklıkların etkisiyle daha geniş alanlara yayılabilir. Sıcaklıkların hızlı artışı, halk sağlığını ciddi şekilde tehdit eden “sıtma, *dang humması* ve *Lyme hastalığı*” gibi bulaşıcı hastalıkların artmasına neden olur (Kavuncuoğlu ve Evci Kiraz, 2022, s. 25). Ayrıca, iklim değişikliği kaynaklı felaketlerin ardından stres, anksiyete ve depresyon gibi zihinsel sağlık sorunları artabilir.

Hekimlerin iklim değişikliği konusundaki farkındalıkları, sadece bireysel sağlık hizmetleri açısından değil, toplum sağlığına yönelik geniş bir etkiye sahiptir. Hekimlerin bu konudaki bilgi ve farkındalık düzeyleri, hastaları bilinçlendirme kapasitelerini ve toplumsal sağlık bilincinin oluşturulmasındaki rollerini doğrudan etkiler. İklim değişikliğine yönelik bilgi sahibi olan hekimlerin, bu bilgiyi hasta ilişkilerine entegre etmeleri, toplumun iklim değişikliği kaynaklı sağlık sorunlarına karşı daha dirençli olmasını sağlayabilir. Bu durum, hekimlerin toplumsal bir lider olarak rollerini daha etkin bir şekilde yerine getirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar, hekimlerin toplumdaki yüksek itibarı ve güvenilirliği nedeniyle, iklim değişikliği konusunda toplumu bilgilendirme ve farkındalık yaratma konusundaki rollerinin kritik olduğunu göstermektedir (Kotcher vd., 2021). Ancak, mevcut tıp eğitimi iklim değişikliği ve sağlık etkileri konusunu yeterince kapsamamakta, bu da hekimlerin bu konuda etkili birer aktör olmalarını engellemektedir. Salas (2020) tarafından yapılan bir çalışma, tıp müfredatlarında iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerinin daha fazla yer alması gerektiğini ve bu alanda hekimlerin daha fazla eğitim almasının önemini vurgulamaktadır. Eğitim müfredatlarının bu eksikliği, hekimlerin profesyonel pratiklerinde iklim değişikliğini yeterince dikkate almamalarına yol açmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliği ve sağlık arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrayabilmek için tıp eğitim müfredatlarının revize edilmesi gerekmektedir. Bu değişiklikler, hekimlerin bu konuda daha bilinçli ve aktif bir rol üstlenmelerini sağlayacaktır.

Türkiye, özellikle çalışmanın gerçekleştirildiği il olan Artvin de dahil olmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesi, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine karşı risk altındaki bölgelerden biridir. Bu bölgede artan yağışlar ve ani sel baskınları hem fiziksel sağlık sorunlarına hem de psikolojik travmalara yol açmaktadır. 2024 yılında Dünya Bankası'nın Türkiye'ye yönelik hazırladığı raporda, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sel ve taşkın risklerinin artacağı, bu durumun bölge halkının sağlık ve güvenliği üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı belirtilmektedir (World Bank, 2024). Dolayısıyla, hastalar üzerinden toplumun bilinçlenmesindeki etkilerine yukarıda değindiğimiz hekimlerin, farkındalıklarının ve bilgilendirici rollerinin önemi de artmaktadır.

Çalışmanın argümanı, hekimlerin iklim değişikliği konusundaki farkındalıklarının yalnızca bireysel sağlık hizmetleri açısından değil, aynı zamanda toplumsal sağlık ve dayanıklılığın artırılması açısından da kritik bir rol oynadığıdır. Bu argüman, hekimlerin toplumsal liderler olarak çevresel sorunlar karşısında toplumu bilinçlendirme, yönlendirme ve savunmasız grupların korunmasına yönelik aktif bir rol üstlenmeleri gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Ayrıca, mevcut tıp eğitiminin, hekimlerin bu sorumluluğu yerine getirmeleri için gereken donanımı sağlayacak şekilde iklim değişikliği ve sağlık üzerindeki etkileri yeterince kapsamaması nedeniyle, eğitim müfredatlarında kapsamlı revizyonlar yapılması gerektiği de çalışmanın önemli bir savıdır. Bu bağlamda, hekimlerin iklim değişikliği farkındalıklarının geliştirilmesi ve bu farkındalığın hasta ilişkilerine entegre edilmesi, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada ve toplumsal sağlığı korumada kilit bir strateji olarak sunulmaktadır. Hekimlerin iklim değişikliği ile ilgili bilgilerini yalnızca klinik uygulamalarla sınırlı tutmayıp, aynı zamanda toplumsal bilinçlendirmede rol almaları ve sağlık politikalarının şekillendirilmesine de katılımları beklenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri konusunda hekimlerin farkındalık düzeylerinin ne olduğu ve bu farkındalığın mesleki pratiklerine ve hasta ilişkilerine nasıl yansıdığıdır. Bu çalışmanın 3 temel hipotezi vardır: Hipotez 1: Artvin'de çalışan hekimler, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri konusunda yüksek farkındalık düzeyine sahiptir. Bu hipotez hekimlerin iklim değişikliği konusunda bilgi sahibi oldukları ve bu bilgiyi mesleki uygulamalarına yansıttıkları varsayımına dayanır. Hipotezin sınanmasında tanımlayıcı analizler kullanılmıştır. Hipotez 2: İklim değişikliği farkındalığı, hekimlerin mesleki pratiklerine olumlu yönde etki etmektedir. Bu hipotez, hekimlerin iklim değişikliğine dair farkındalığının hastalarla kurdukları tanı-tedavi sürecini kapsayan ilişkide rol oynadığı varsayımına dayanır. Hipotezin sınanması için çapraz tablolar, farkındalık düzeyi ile mesleki pratikler arasındaki ilişkilerin incelenmesi için kullanılmıştır. Hipotez 3: Hekimlerin iklim değişikliği konusundaki bilgi düzeyleri, hasta bilgilendirme ve hastaları bu bağlamda eğitme faaliyetlerini artırmaktadır. İklim değişikliği farkındalığı yüksek hekimlerin, sağlık üzerine etkilerini bildikleri bu olgu hakkında hastalarını bilgilendirdikleri varsayılmıştır. Hipotez, korelasyon analizi kullanılarak sınanmıştır.

Araştırma, Artvin ilinin merkez ilçesinde çalışan uzman hekimlerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 16 kadın ve 25 erkek toplam 41 hekim katılmıştır¹. Toplumsal cinsiyet sorusu açık uçlu biçimde sorulmuştur ve gelen yanıtlar içinde kendisini kadın ve erkek dışında bir toplumsal cinsiyet ile tanımlayan hekime rastlanılmamıştır. Çalışmaya katılan hekimlerin tıp fakültesinden mezun olma yılları incelendiğinde, 23 yıldır meslekte olan hekimler, çalışmanın en deneyimli hekimleridir. Çalışmaya katılan hekimlerin yaş ortalaması 34.4'tür. Örneklem, mevcut ağlar ve referanslar yoluyla hekimlere ulaşarak kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir; kartopu yöntemin sınırlılıkları nedeniyle çalışmanın evren temsiliyeti düşüktür. Tüm katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul etmiştir.

Veriler, 2023 yılının Eylül ve Aralık ayları arasında Artvin ili Merkez ilçedeki hastanede çalışan hekimlerle yüz yüze uygulanan anketlerle toplanmıştır. Anket, üç kategoride sorular içermektedir. Birinci kategori, hekimlerin iklim değişikliği farkındalığını odağa alan sorular içerir. Bu sorular hekimlerin iklim değişikliğinden güncel akademik çalışmalardan, politikalardan haberdar olup olmadıklarını ve gündelik yaşam pratikleri içinde iklim değişikliğinin rolü üzerine inşa edilmiştir. İkinci kategori hekimlerin, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine dair farkındalığını ölçmek üzere kurgulanmıştır. Çeşitli etkilerin yarattığı sağlık sorunlarını tanımak üzerine kurulu bu bölümü, üçüncü kategori olan hasta ve hastalıkla kurdukları ilişki izlemektedir. Bu son kategoride hekimlerin hastalarına, iklim değişikliğinin hastalıkları üzerindeki etkileri konusunda bilgilendirme yapıp yapmadıkları ve tedavileri bu bağlamda yeniden değerlendirmeleri başlıklarında sorular sorulmuştur. Anket, çoktan seçmeli ve Likert ölçeği² sorularından oluşarak katılımcıların bilgi ve algılarını detaylı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışma %95 güven aralığında ve %3 hata payı ile gerçekleştirilmiştir. Toplanan verilerin güvenilirliğini ve geçerliliğini sağlamak için anket tasarımı ve uygulanması metodolojik standartlara uygun olarak yürütülmüştür. Veriler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada tanımlayıcı analizler, çapraz tablolar ve korelasyon analizi kullanılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular üç başlık etrafında ele alınacaktır. Öncelikle, hekimlerin iklim değişikliği konusundaki genel farkındalık düzeyleri ve bu farkındalığın kişisel ve mesleki pratiklere yansımaları incelenecektir. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerine dair hekimlerin bilgi düzeyleri ve bu konudaki farkındalıklarının hasta ilişkilerine olan yansımaları değerlendirilecektir. Elde edilen veriler mevcut literatür ile karşılaştırılacaktır. Ardından, hekimlerin, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan/çıkarılabilecek olan sağlık sorunları hakkındaki farkındalık düzeyleri ele alınacaktır. Son olarak ise, hekimlerin farkındalıklarının ve pratiklerinin, hastalarla kurdukları ilişkideki yeri değerlendirilecektir.

¹Hekimlerin iklim değişikliği farkındalığı ve bu farkındalığın hekimlerin gündelik pratikleri ve hasta ilişkisine yansımaları incelenmiştir. Araştırma formu, Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından incelenmiş ve 18.07.2023-98149 sayılı karar ile uygun bulunmuştur.

²Anket beşli likert ölçeği ile hazırlanmıştır ancak çalışmanın sonunda tamamen katılıyorum-katılıyorum ile kesinlikle katılmıyorum-katılmıyorum seçenekleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı için bu seçenekler SPSS'e veriler yüklendikten sonra birleştirilip üçlü likert ölçeği haline getirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

İklim Değişikliği Farkındalığı ve Gündelik Pratikler

Günümüzde iklim değişikliği, küresel düzeyde sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri ile toplumların ve bireylerin yaşamlarını derinden etkileyen bir olgudur. Bu bağlamda, toplumun farklı kesimlerinin bu konuda farkındalık düzeylerini ve buna yönelik davranışlarını anlamak, iklim değişikliğiyle mücadele için büyük önem taşımaktadır. Hekimlerin farkındalıkları; güncel bilgi düzeyleri, konuyla ilgili konferans ve seminer etkinliklerine katılımı, araştırma yapmaları ve kişisel önlemler alıp almadıkları soruları etrafında değerlendirilmiştir.

Tablo 1

Hekimlerin İklim Değişikliğine İlişkin Genel Farkındalık Düzeyleri

	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim.	%61	%14,6	%24,4
İklim değişikliği ile ilgili seminerlere veya konferanslara katılıyorum.	%12,2	%4,9	%82,9
İklim değişikliği konusunda hasta eğitimine önem veriyorum.	%31,7	%17,1	%51,2
İklim değişikliği ile ilgili araştırmalara katkıda bulunuyorum.	%17,1	%70,7	%12,2
İklim değişikliğiyle mücadele için kişisel çaba sarf ederim.	%63,4	%19,5	%17,1
Bisiklet veya yürüyüş yapmayı tercih ederim.	%63,4	%22	%14,6
Çevre dostu temizlik ürünleri kullanırım.	%53,7	%34,1	%12,2
Sürdürülebilir gıda ürünlerini tercih ederim.	%53,7	%31,7	%14,6
Kendi evimde enerji verimliliği önlemleri alırım.	%68,3	%22	%9,8
Plastik kullanımını azaltmaya çalışırım.	%78	%14,6	%7,3
Kendi su tüketimimi azaltmaya çalışırım.	%68,3	%19,5	%12,2
Kendi karbon ayak izimi azaltmaya çalışırım.	%26	%14,6	%22
İklim değişikliğinin neden olduğu su kaynaklarının azalması konusunda bilgi sahibiyim.	%73,2	%17,1	%9,8
İklim değişikliğinin doğal afetlerin sıklığını ve şiddetini artırabileceğini biliyorum.	%85,4	%7,3	%7,3
İklim değişikliğinin sosyal ve ekonomik etkileri hakkında bilgi sahibiyim.	%43,9	%31,7	%24,4
İklim değişikliğinin çevremizdeki etkilerini gözlemlerim.	%65,9	%17,1	%17

Çalışmaya katılan hekimlerin %61'i iklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu oran, genel olarak yüksek bir farkındalık düzeyine işaret etmektedir. Ayrıca hekimlerin %85,4'ü iklim değişikliğinin doğal afetlerin sıklığını ve şiddetini artırabileceğini bildiğini belirtirken %73,2'si su kaynaklarının azalmasına neden olacağını bildiğini ifade etmektedir. Bu bilgiler, hekimlerin iklim değişikliğinin çevresel etkileri konusunda oldukça bilinçli olduklarını göstermektedir. Ancak, farkındalığın sadece bilgi düzeyinde kalmaması, davranışlara da yansımaları gerekmektedir. Bilgi düzeyindeki bu farkındalığın günlük hayata ve mesleki uygulamalara yansımaları irdelenmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Hekimlerin iklim değişikliği ile ilgili seminerlere veya konferanslara katılım oranı sadece %12,2'dir. Bu düşük oran, profesyonel düzeyde çalışmalara katılımın artırılması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, hekimlerin %31,7'si iklim değişikliği konusunda hasta eğitimine önem verdiğini belirtmiştir ki bu oran, hastaların iklim değişikliğinin sağlıkları üzerinde yarattığı etki konusunda bilgilendirilme ihtiyacının giderilmediği ve bu konuda eğitime ulaşma sorunu olduğuna işaret eder. Aynı zamanda hekimlerin hasta eğitimine yönelik farkındalığının artırılmasının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. İklim değişikliği ile ilgili araştırmalara katkıda bulunduğunu söyleyen hekimlerin oranı ise %17,1'dir. Bu oran, araştırma ve akademik katılımın yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu veriler, hekimlerin bilgiye sahip olduklarını belirtmelerine rağmen, bu bilgiyi yaygınlaştırma ve profesyonel çevrelerinde etkin bir şekilde kullanma konusunda eksiklikler olduğunu ortaya koymaktadır.

Hekimlerin kişisel yaşamlarında iklim değişikliğiyle mücadele için çeşitli önlemler aldığı görülmektedir. Örneğin, bisiklet veya yürüyüş (%63,4), çevre dostu temizlik ürünleri kullanma (%53,7), sürdürülebilir gıda ürünlerini tercih etme (%53,7) ve enerji verimliliği önlemleri alma (%68,3) gibi davranışlar, hekimlerin çevreye duyarlı olduklarını göstermektedir. Plastik kullanımını azaltma çabası ise %78 gibi yüksek bir orandadır. Bu davranışlar, hekimlerin bireysel olarak çevreye duyarlılıklarını gündelik hayatlarında çevre dostu bir yaşam çabasını ve iklim değişikliğine dair farkındalıklarının gündelik yaşamlarına sirayet ettiğini göstermektedir.

Bu kategorideki yanıtların analizinden hareketle çalışmaya katılan hekimlerin iklim değişikliği konusunda kişisel farkındalıkları yüksek olduğunu, bu farkındalıklarını gündelik yaşam pratiklerine de görece yansıttıklarını ifade etmek mümkündür. Ancak, bu kategorideki önemli başlıklardan olan bilimsel katkı üretmek ve/veya bilimsel çalışmalara katılmak konusundaki oranlar, bu alanlarda yetersizlik göstermektedir. Hekimler, çalışmalara aktif olarak katılım göstermemekte veya düşük katılım göstermektedir ve akademik çalışmalara katkıları sınırlı kalmıştır. Sağlık profesyonellerinin iklim değişikliğinin sağlık üzerinde farkındalığını ölçmeyi amaçlayan çalışmalarla karşılaştırıldığında, çalışmada elde edilen verilerin literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Örneğin Akay vd. (2020) tarafından yapılan ve çeşitli meslek gruplarından sağlık profesyonelleri ile geniş katılımla gerçekleştirilen çalışmanın verilerinde küresel iklim değişikliğine dair farkındalığın oranı %41,1, kısmen bilgi sahibi olduğunu ifade edenlerin oranı %53.8 olarak bulunmuştur (Akay vd., 2020, s. 145). Bu çalışmanın katılımcıları ayrıca iklim değişikliğine dair eğitim ihtiyaçları olup olmadığına dair soruya %83.5 oranında eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) da iklim değişikliği ve sağlık konusundaki farkındalığı artırmak için çeşitli kampanyalar yürütmektedir. DSÖ, sağlık profesyonellerinin iklim değişikliği etkilerini anlamalarını ve bu bilgileri klinik uygulamalarda kullanmalarını sağlamak amacıyla çeşitli eğitim materyalleri ve politika rehberleri geliştirmektedir (DSÖ, 2023³).

Hekimlerin iklim değişikliği farkındalığı ve buna yönelik davranışları, sosyolojik olarak önemli birkaç noktayı işaret etmektedir. İlk olarak, yüksek farkındalık düzeyine rağmen akademik katılımın düşük olması, bireysel ve kurumsal düzeyde eğitimin ve farkındalık artırıcı programların önemini vurgulamaktadır. Hekimlerin günlük yaşamlarında çevreye duyarlı davranışlar sergilemeleri, topluma örnek teşkil edebilecek bir durumdur. Bu, bireysel davranışların toplumsal değişimdeki rolünü bir kez daha gözler önüne sermektedir. Hekimlerin profesyonel alanda daha aktif olmaları hem meslektaşları hem de toplum üzerinde daha büyük bir etki yaratmalarını sağlayabilir.

Türkiye'de mesleklerin toplumsal itibarları düşünüldüğünde tıp doktorları oldukça yüksek itibarlı gruplar arasındadır.⁴ Bu açıdan iklim değişikliği ve sağlık ilişkileri hususunda hastalara yol gösterici bir rol oynayabilirler. Gerekli eğitim çalışmaları geliştirilerek hekimler bu pozisyonları itibarıyla iklim değişikliğine uyum sürecine dahil edilebilirler. Hekimlerin bilgi düzeyindeki farkındalıklarının, davranış ve profesyonel uygulamalarına yansıtılması, iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir adım olacaktır. Bireysel farkındalığın profesyonel ve toplumsal düzeyde de desteklenmesi, toplumun genel iklim değişikliği farkındalığını artırma ve sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlama açısından önemlidir. Eğitim ve farkındalık artırıcı programlar, hekimlerin iklim değişikliği konusundaki bilgilerini pratiğe dökebilmeleri ve bu konuda daha etkin olabilmeleri için gereklidir. Hekimlerin toplum içindeki yüksek itibarı ve güvenilirliği, onları iklim değişikliği gibi küresel sorunlar karşısında toplumsal bilinçlendirme ve yönlendirme noktasında kritik bir konuma yerleştirir. Çevre sosyolojisi perspektifinden bakıldığında, hekimlerin bu rolü sadece bireysel sağlık hizmetleri sunmaktan öteye geçer. Hekimler, çevresel sorunları toplumsal birer mesele olarak ele almalı ve bu konuda toplum liderleri olarak hareket etmelidir. Bu, toplumsal dayanıklılığı artırma ve çevresel bilinç oluşturma gibi geniş kapsamlı sorumlulukları içerir. Gould ve Lewis (2017) bu rolün, toplumsal yapılarla çevresel faktörler arasındaki etkileşimleri anlamak için ne denli önemli olduğunu ortaya koyar.

İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerine Etkileri

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri, bulaşıcı hastalıkların yayılmasından, kronik hastalıkların artışına ve doğal afetlerin sağlık üzerindeki olumsuz sonuçlarına kadar geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Bu nedenle, hekimlerin bilgi

³ Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından hazırlanan "Climate Change and Health Toolkit", politika yapıcılar, sağlık profesyonelleri ve diğer paydaşlara iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini anlamaları ve ele almaları konusunda yardımcı olmak amacıyla tasarlanmış kapsamlı bir kaynaktır. Toolkit, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini geniş bir çerçevede ele alır ve çevresel değişiklikler ile sağlık sonuçları arasındaki bağlantıların karmaşıklığını vurgular. Pratik kılavuzlar ve araçlar içeren toolkit, iklim değişikliğinin sağlık risklerini değerlendirmek ve yönetmek için kullanılabilir, farklı bağlamlara ve bölgelere uyarlanabilir. Ayrıca geniş bir veri ve bilimsel kanıt yelpazesine erişim sağlar, en iyi uygulama örnekleri ve vaka çalışmaları içerir, politika önerileri sunar ve sağlık sistemlerinin dayanıklılığını artırmayı hedefler. Eğitim materyalleri, atölye çalışmaları ve diğer eğitim kaynakları ile kapasite inşa etmeye yönelik destek sağlar ve iş birliği ve ortaklıkların önemini vurgular. Müdahalelerin etkinliğini sağlamak için izleme ve değerlendirme yönergeleri de içerir. Bu toolkit, iklim değişikliği karşısında sağlığı koruma ve teşvik etme konusunda gerekli bilgi ve araçları sunarak kamu sağlığı ve çevre politikalarıyla ilgilenenler için hayati bir kaynak niteliğindedir.

⁴Lütfü Sunar'ın yürütücülüğünde gerçekleştirilen Türkiye Sosyo-Ekonomik Statü Endeksi Geliştirme Projesi'nde oluşturulmuş olan mesleki itibar puanları incelendiğinde tıp doktorlarının 88.3 puanla birinci sırada olduğu görülmektedir.

düzeylerinin artırılması ve bu bilgilerin hem profesyonel hem de kişisel yaşamlarında uygulanması büyük önem taşımaktadır. Hekimlerin, toplum sağlığını koruma ve geliştirme misyonları doğrultusunda, iklim değişikliği konusunda öncü ve bilinçli olmaları gerekmektedir. Aşağıdaki tablo hekimlerin iklim değişikliğinin sağlık sürecine etkilerine dair yanıtlarını göstermektedir:

Tablo 2.

İklim Değişikliğinin Sağlık Sürecine Etkileri

	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
İklim değişikliği ile ilgili çocukların ve yaşlıların sağlık risklerini biliyorum.	%70,7	%14,6	%14,6
Hastalarımın sağlık hizmeti sunarken iklim değişikliği sonuçlarını değerlendiriyorum.	%31,7	%29,3	%39
İklim değişikliğinin neden olduğu sağlık sorunlarını tanıyorum.	%53,7	%29,3	%17,1
İklim değişikliği nedeniyle yerel sıcaklık artışlarının sağlık üzerindeki etkilerini anlıyorum.	%58,5	%29,3	%12,2
Aşırı sıcak hava dalgalarının kardiyovasküler rahatsızlıklar ve sıcak çarpmalar gibi acil sağlık sorunlarına neden olabileceğini biliyorum.	%85,4	%9,8	%4,9
İklim değişikliği nedeniyle deniz seviyesi yükselmesinin kıyı bölgelerindeki sağlık sorunlarına etkilerini anlıyorum.	%65,9	%24,4	%9,8
Ekstrem hava olaylarının fiziksel yaralanmalara ve travma sonuçlarına yol açabileceğini biliyorum.	%87,8	%4,9	%7,3
Susuzluk ve su kaynaklarına erişim sorunlarının bulaşıcı hastalıkların yayılmasına katkıda bulunabileceğini anlıyorum.	%92,7	%4,9	%2,4
İklim Değişikliğinin Hastalıkların Teşhisi Ve Tedavisi üzerindeki Etkilerini Biliyorum.	%51,2	%41,5	%7,3
İklim değişikliği ve hava kirliliği arasındaki ilişkiyi anlıyorum.	%82,9	%9,8	%7,3
Yükselen sıcaklıklar, bulaşıcı hastalıkların yayılma hızını artırabilir.	%87,8	%4,9	%7,3
İklim değişikliği psikolojik sorunlar, depresyon ve anksiyete gibi zihinsel sağlık sorunlarını artırabilir.	%78	%12,2	%9,8
İklim değişikliği nedeniyle gıda krizlerinin ve açlığın artabileceğini biliyorum.	%90,2	%4,9	%4,9

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri literatürde geniş bir şekilde ele alınmış ve çeşitli sağlık sorunları ile bağlantılı olduğu belirtilmiştir: Kardiyovasküler rahatsızlıklar (Cheng ve Su, 2010; Giorgini vd., 2017; Kavuncuoğlu ve Evci Kiraz, 2022), solunum yolu hastalıkları (Çimen ve Öztürk, 2010; D'Amato vd. 2014; Eguiluz-Gracia vd. 2020; Silva vd., 2017), bulaşıcı hastalıklar (Zell, 2004), kadın üreme sağlığı (Dündar ve Özsoy, 2020), çocuk sağlığı (Hacısalihoğlu ve Balcı, 2023) ve psikolojik rahatsızlıklar (Kotcher vd., 2021) gibi. Katılımcılar, bu çalışmada ortaya konan bilgiler ile paralel olarak aşırı sıcak hava dalgalarının kardiyovasküler rahatsızlıklar ve sıcak çarpmalar gibi acil sağlık sorunlarına neden olabileceğini bildiklerini ifade etmiştir (%85,4). Bu, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki ciddi etkilerinin hekimler içinde geniş bir kesim tarafından kabul edildiğini göstermektedir.

Deniz seviyesinin yükselmesi ve ekstrem hava olaylarının sağlık üzerindeki etkileri de literatürde önemli bir yer tutmaktadır. McMichael ve Lindgren (2011) tarafından yapılan çalışmada, iklim değişikliğinin deniz seviyesinin, yükselme hızının arttığı ve artmaya devam edeceği ifade edilmiştir. Deniz seviyesinin yükselmesi, sağlık için doğrudan ve dolaylı riskler oluşturmaktadır. Fiziksel riskler arasında kıyı sularının yükselmesi, daha yaygın sel olayları ve özellikle yüksek gelgit dönemlerinde daha şiddetli fırtına dalgalanmaları yer almaktadır. Kıyı altyapısına (yollar, konutlar ve sanitasyon sistemleri) verilen zarar da sağlık için riskler oluşturacaktır. Dolaylı riskler arasında tatlı su kaynaklarının tuzlanması, verimli tarım arazilerinin kaybı ve kıyı bölgelerinde yaşayan sivrisineklerin üreme alanlarındaki değişiklikler bulunmaktadır. Çalışmaya katılan hekimlerin %65,9'u bu durumu bildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, susuzluk ve su kaynaklarına erişim sorunlarının bulaşıcı hastalıkların yayılmasına katkıda bulunabileceğini bildiğini ifade eden katılımcıların oranı %92,7'dir. Bu yüksek oranlar, iklim değişikliğinin su kaynakları ve bulaşıcı hastalıklar üzerindeki etkilerinin geniş bir kesim tarafından bilindiğini göstermektedir. Su kaynaklarının iklim değişikliği nedeniyle kirlendiği ve kısıtlandığı bilgisinin dışında, su hususunda bilincin yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışmada elde edilen veriler, hekimlerin iklim değişikliğinin çeşitli sağlık etkileri hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Özellikle susuzluk, bulaşıcı hastalıklar, ekstrem hava olayları ve aşırı sıcak hava dalgaları gibi konularda yüksek farkındalık mevcuttur. Bu durum, tıp eğitiminin ve sürekli mesleki gelişim programlarının bu konuları kapsadığını

düşündürmektedir. Ancak, iklim değişikliği sonuçlarını sağlık hizmeti sunarken değerlendirme konusunda düşük farkındalık (%29,3 kararsızım, %39 katılmıyorum), tıp eğitiminin bu alanda yetersiz kaldığını gösterebilir.

Eğitim müfredatlarına iklim değişikliği ve sağlık etkileri konularının daha fazla dahil edilmesi gerekmektedir. Özmen ve Evci Kiraz (2022) tarafından gerçekleştirilen tıp fakültelerindeki ders içeriklerinin taranmasına dayanan çalışmanın temel bulgularından biri, iklim değişikliği dersinin zorunlu olarak dahil olduğu müfredata sahip bir tıp fakültesinin olmadığıdır. Bu durum hasta ilişkilerine yansımayan farkındalığı açıklamaktadır. Lucy Greenwald, Olivia Blanchard, Colleen Hayden ve P. Sheffield tarafından gerçekleştirilen "*Climate and health education: A critical review at one medical school*" başlıklı çalışma, Harvard T.H. Chan School of Public Health'te müfredat değişimi sürecinde iklim değişikliğinin müfredata dahil olması üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte iklim değişikliği ve sağlık konularının tıp eğitimi müfredatına entegrasyonunun önemi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli stratejiler belirlenmiştir. Ayrıca açılan 14 dersin 9 tanesi, çalışmanın gerçekleştirildiği 2023 yılında hala müfredattaki yerini korumaktadır.

Hekimlerin iklim değişikliği farkındalığı sadece bireysel hasta bakımını değil, aynı zamanda toplumsal sağlığı koruma ve iyileştirme işlevini de içermektedir. Salas vd. (2020) tarafından yapılan çalışma, sağlık profesyonellerinin iklim değişikliği konusundaki farkındalıklarının artırılması gerektiğini ve bu bilincin toplumsal sağlık direncini artırmada hayati rol oynayacağını belirtmektedir. Yapılan çalışmalardan hareketle görülmektedir ki mevcut tıp eğitimi, bu farkındalığın kazandırılması açısından yetersiz kalmaktadır.

Toplum sağlığının korunması, hekimlerin doğrudan görev aldığı bir süreçtir. Bu açıdan iklim değişikliğinin toplumsal etkileri konusunda farkındalık sahibi olmaları son derece önemlidir. Veriler, hekimlerin büyük çoğunluğunun bu farkındalığa sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle çocuklar, yaşlılar ve diğer savunmasız gruplar üzerindeki iklim değişikliği riskleri konusunda hekimlerin farkındalığı, toplum sağlığının korunması açısından kritik öneme sahiptir. Hekimlerin %70,7'sinin bu konuda bilgi sahibi olduğunu belirtmesi, halk sağlığı politikalarının etkinliği açısından olumlu bir işaret olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda, hekimlerin iklim değişikliği farkındalığı, sadece bireysel sağlık hizmetleri sunmanın ötesine geçerek, toplumsal düzeyde dayanıklılığı artırma görevini içermelidir. Dunlap ve Brulle (2015), iklim değişikliğinin sosyal yapı ve süreçlerle olan ilişkisinin, toplumsal eşitsizlikleri nasıl pekiştirdiğini ve çevresel sorunların toplumdaki farklı grupları nasıl etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu eşitsizliklerin giderilmesi ve savunmasız grupların korunması konusunda hekimlerin aktif rol oynaması gerekmektedir.

Verilerde görülen kararsızlık oranları, hekimlerin bazı konularda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve/veya bu bilgilerin pratikte nasıl uygulanacağı konusunda belirsizlik yaşadığını göstermektedir. Örneğin, katılımcıların %29,3'ü iklim değişikliği sonuçlarını sağlık hizmeti sunarken değerlendirip değerlendirmedikleri konusunda kararsızdır. Bu durum, bilgi eksikliğinin yanı sıra pratik uygulamalardaki belirsizliklere de işaret etmektedir. Kararsızlık oranları aynı zamanda, hekimlerin iklim değişikliği ve sağlık etkileri konusunda daha fazla bilgiye ve eğitime ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu, sağlık alanında bilgiye erişim ve eğitim imkanlarının artırılması gerektiğine işaret eder. İklim değişikliğinin sağlık üzerinde etkisine dair farkındalığı kapsayan Akay vd. tarafından gerçekleştirilen çalışmada, sağlık profesyonelleri %43,7 oranında iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerinden haberdar olmayan, %50 oranında ise kısmen haberdar olan olarak dağılım göstermiştir (Akay vd., 2020).

Hekim-Hasta ve Hastalık İlişkileri

Hekimlerin, hastalarını iklim değişikliği konusunda bilgilendirme durumu, bu krizin toplumsal etkilerinin anlaşılması ve yönetilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu başlık, hekimlerin bu konudaki tutum ve davranışlarını inceleyerek, toplumsal yapılar ve sağlık hizmetlerinin entegrasyonuna dair önemli çıkarımlar sunmaktadır. İklim değişikliğinin sağlık hizmetleri ve hasta ilişkileri üzerindeki etkileri, literatürde vurgulanmaktadır. 2019 yılında Sue Anne Bell, Megan Czerwinski, Jennifer Horowitz, Theodore J. Iwashyna ve Mona Sarfaty tarafından gerçekleştirilen "*Climate Change and Health Beliefs, Knowledge, and Educational Needs among Disaster Providers*" adlı çalışma, hekimlerin iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri konusunda bilgilendirme ve eğitim rollerini incelemektedir. Hekimlerin bilgilendirme ve eğitim rolleri, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini hastalarına ve topluma aktarmakta kritik bir öneme sahiptir. Aşağıdaki tabloda hekimlerin iklim değişikliğinin etkileri ile hasta ilişkilerine dair yanıtları görülmektedir:

Tablo 3

İklim Değişikliğinin Etkileri ve Hasta İlişkileri

	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
Toplulukların hazırlıklı olmaları gereken acil durumlar ve afetler hakkında hastalarımı bilgilendiriyorum	%12,2	%26,8	%61
Hastalarımın iklim değişikliği ile ilgili bilgilendirilmesi gerektiğine inanıyorum.	%68,3	%14,6	%17,1
İklim değişikliğinin sağlık üzerinde ciddi etkileri olduğunu hastalarımın aktarıyorum.	%31,7	%9,8	%58,5
Hastalarımın iklim değişikliği ile ilgili etkilerini anlamaları için kaynaklar veya materyaller sağlarım.	%12,2	%14,6	%73,2
Hastalarımın iklim değişikliği ile ilgili sağlık risklerini ve tehlikelerini detaylı bir şekilde konuşurum.	%14,6	%17,1	%68,3
İklim değişikliğinin hastalarımın sağlık planlarını nasıl etkileyebileceğini açıklarım.	%17,1	%19,5	%63,4
Hastalarımın iklim değişikliğinin bireysel sağlıkları üzerinde uzun vadeli etkilerini anlatırım.	%14,6	%19,5	%65,9
Hastalarımın iklim değişikliği ile mücadele için neler yapabileceklerini öneririm.	%19,5	%7,3	%73,2

Hekimlerin %68,3'ü, hastalarının iklim değişikliği konusunda bilgilendirilmesi gerektiğine inandığını ifade eder. Bu oranın yüksekliği, hekimlerin toplumun iklim değişikliği bilincine katkıda bulunma sorumluluğunu fark ettiğini göstermektedir. Ancak, hekimlerin yalnızca %31,7'sinin iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki ciddi etkilerini hastalarına aktardığını belirtmesi, bu bilincin pratiğe dökülmesinde önemli eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Hekimlerin sadece %12,2'si, hastalarına iklim değişikliği etkilerini anlamaları için kaynak veya materyal sağladığını ifade etmiştir. Bu durum, sağlık hizmetlerinin bilgi dağıtımında yetersiz kaldığını göstermektedir. Kaynak sağlama eksikliği, toplumsal farkındalık ve bireysel bilgi düzeylerinin düşük kalmasına neden olabilir ve bu da toplumun iklim değişikliğine uyum sürecinde yaşanacak sağlık krizlerini önlemede zorluklara neden olabilir.

Hekimlerin yalnızca %14,6'sı, hastalarıyla iklim değişikliği ile ilgili sağlık risklerini ve tehlikelerini detaylı bir şekilde konuştuğunu %68,3'ü ise bunu yapmadığını ifade eder. Bu eksiklik, toplumun iklim değişikliği kaynaklı sağlık risklerine karşı savunmasız kalmasına yol açabilir. Sağlık risklerinin yeterince belirtilmemesi, bireylerin bu risklere karşı bilinçsiz ve hazırlıksız olmasına neden olur. Hekimlerin sadece %17,1'i, iklim değişikliğinin hastalarının sağlık planlarını nasıl etkileyebileceğini açıkladığını söylerken %63,4'ü ise bunu yapmadığını ifade eder. Bu durum, iklim değişikliğinin sağlık planlarına entegrasyonunun zayıf olduğunu göstermektedir.

Hekimlerin %14,6'sı, hastalarına iklim değişikliğinin bireysel sağlıkları üzerindeki uzun vadeli etkilerini anlattığını, %65,9'u ise bu konuda bilgilendirme yapmadığını belirtmiştir. Uzun vadeli etkilerin anlatılmaması, toplumun gelecekteki sağlık risklerine karşı hazırlıksız olmasına yol açabilir. Bu, özellikle çocuklar ve yaşlılar gibi hassas gruplar için ciddi sonuçlar doğurabilir. Hekimlerin %19,5'i, hastalarına iklim değişikliği ile mücadele için neler yapabileceklerini önerdiğini belirtmiştir. Ancak %73,2'si bu konuda öneride bulunmadığını söylemiştir. Mücadele önerilerinin eksikliği, toplumun iklim değişikliğiyle başa çıkma kapasitesini azaltır. Bireylerin aktif katılımı ve bilinçli eylemleri, toplumsal dönüşüm için kritiktir.

Çalışmada, katılımcıların %76'sı iklim değişikliği ve sağlık sonuçları konusunda hasta eğitiminin sağlık profesyonellerinin eğitimine entegre edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların %73'ü felaket sağlık profesyonellerinin iklim değişikliğinin sağlık etkilerini hastalarına bildirmesi gerektiğine inanırken, %82'si bu bilgilerin genel halka duyurulmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Kişisel ve profesyonel yaşamlarında alacakları önlemlerle iklim değişikliği konusunda etkili eylemler yapabileceklerine inanan katılımcıların oranı ise %77'dir. Bu bulgular, hekimlerin iklim değişikliğine karşı hem bilgilendirme hem de eğitim rolleri üstlenerek, toplum sağlığını koruma ve iyileştirme konusundaki sorumluluklarını ortaya koymaktadır. Hastalarına iklim değişikliği sonuçlarını değerlendirerek sağlık hizmeti sunan katılımcıların oranı %31,7'dir. Ancak, hastalarına iklim değişikliği etkilerini anlamaları için kaynaklar veya materyaller sağlayan katılımcıların oranının %12,2 olması, bu konuda daha fazla kaynak ve materyal sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Sağlık profesyonellerinin iklim değişikliği ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeyleri üzerine yapılan diğer çalışmalarda da sağlık profesyonellerinin bu sürece dair hazırlıklı olmaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Örneğin Salas (2020), iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri konusunda daha fazla araştırma ve eğitim gerektiğini ifade eder. Ona göre sağlık profesyonellerinin, mevcut sağlık araştırmalarına iklim değişikliği perspektifi ekleyerek, bu krizin sağlık üzerindeki tam etkilerini daha iyi

anlamaları gerekmektedir. Çalışmada, iklim krizine karşı en iyi çözümün önleyici tedbirler almak olduğunu, ancak mevcut durumda hastaların sağlıklarını korumak ve klinik uygulamaları iyileştirmek için pratik adımların da atılması gerektiğini vurgulamaktadır (Salas, 2020, ss. 589-591). Toplumun iklim değişikliği konusunda bilinçlendirilmesi, sosyal dayanışmanın ve kolektif bilincin güçlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Hekimlerin rolü, sadece bireysel sağlık sorunlarını ele almakla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda toplumsal sağlığın korunması ve geliştirilmesine yönelik olmalıdır. Bu bağlamda, sağlık hizmetleri ve toplumsal yapıların entegre bir şekilde çalışarak, bilgi dağıtımını ve bilinçlendirmeyi artırması gerekmektedir. Bu, toplumun iklim değişikliği kaynaklı sağlık risklerine karşı daha dirençli hale gelmesini sağlayabilir. Eğitim ve sağlık politikalarının bu yönde yeniden yapılandırılması, uzun vadede toplumsal direnci artıracaktır. Hekimlerin bilgi ve kaynak sağlama konusundaki eksikliklerinin giderilmesi, toplumun iklim değişikliğiyle etkin bir şekilde başa çıkma kapasitesini artıracaktır.

Hekimlerin iklim değişikliği ve sağlık üzerindeki etkilerini anlaması ve bu konuda hastalarını bilgilendirmesi, sadece bireysel sağlıklarını korumakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal sağlık bilincini artırır. Bu, toplumun genel refahını ve dayanıklılığını artırmak için kritik bir adımdır. Hekimlerin bu konuda liderlik rolü üstlenmeleri, toplumsal bilinci artırmada önemli bir etkiye sahip olabilir. Aşağıdaki tablo, hekimlerin iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma düzeylerinin, bu bilgilerin sağlık üzerindeki etkilerini tanıma düzeyleriyle nasıl ilişkili olduğunu göstermektedir:

Tablo 4

Hekimlerin İklim Değişikliği Bilgi Düzeyleri ile İklim Değişikliğinin Sağlık Üzerindeki Etkilerini Tanıma Düzeyleri Arasındaki İlişki

İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim.	İklim değişikliğinin neden olduğu sağlık sorunlarını tanıyorum.			
	Kararsızım	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Kararsızım	%4,8	%2,4	%7,3	%14,6
Katılmıyorum	%9,7	%12,2	%2,4	%24,4
Katılıyorum	%14,6	%2,4	%43,9	%60
Toplam	%29,2	%17	%53,6	%100

Ki-kare Testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	14.652 ^a	4	,005
Likelihood Ratio	15.233	4	,004
Linear-by-Linear Association	2.314	1	,128
N of Valid Cases	41		

İklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların (katılıyorum) büyük bir çoğunluğu (%43,90), iklim değişikliğinin neden olduğu sağlık sorunlarını tanımaktadır. Buna karşılık, bilgi sahibi olmayan katılımcılar (katılmıyorum) arasında sağlık sorunlarını tanımayanlar (%12,20) daha fazladır. Bu durum, bilgi sahibi olmanın farkındalığı artırdığını göstermektedir. Pearson Chi-Square testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p < .05$). Bu, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan bireylerin, bu değişikliğin sağlık üzerindeki etkilerini de tanıma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Aşağıdaki tablo, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma düzeyinin, sağlık hizmeti sunarken bu bilgilerin değerlendirilme düzeyine nasıl yansıdığını göstermektedir:

Tablo 5

Hekimlerin İklim Değişikliği Bilgi Düzeylerinin Sağlık Hizmetinde Kullanımına Yansıması

İklim değişikliği ile ilgili hastalarımın sağlık hizmeti sunarken iklim değişikliği sonuçlarını değerlendiriyorum.				
İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim.	Kararsızım	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Kararsızım	%12,2	0	%2,4	%14,6
Katılmıyorum	%2,4	%19,5	%2,4	%24,4
Katılıyorum	%14,6	%19,5	%26,8	%60
Toplam	%29,2	%39	%31,7	%100

Ki-kare Testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	17.563 ^a	4	,002
Likelihood Ratio	17.858	4	,001
Linear-by-Linear Association	5.258	1	,022
N of Valid Cases	41		

İklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların (%26,83) büyük bir çoğunluğu, sağlık hizmeti sunarken iklim değişikliğinin sonuçlarını değerlendirmektedir. Bilgi sahibi olmayan katılımcılar arasında, sağlık hizmeti sunarken iklim değişikliğinin sonuçlarını değerlendirenler (%2,44) oldukça azdır. Bu, bilgi ve profesyonel uygulamalar arasındaki ilişkiyi gösterir. Pearson Chi-Square testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p < ,05$). Bu, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların, sağlık hizmeti sunarken iklim değişikliğinin sonuçlarını da değerlendirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. İklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma düzeyinin, bu bilgilerin hastalara aktarılma düzeyine nasıl yansıdığı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo 6

Hekimlerin İklim Değişikliği Bilgi Düzeylerinin Hastaya Aktarım Düzeyiyle İlişkisi

İklim değişikliğinin sağlık üzerinde ciddi etkileri olduğunu hastalarımın aktarıyorum.				
İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim	Kararsızım	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Kararsızım	%2,4	%7,3	%4,8	%14,6
Katılmıyorum	0	%21,9	%2,4	%24,4
Katılıyorum	%7,3	%29,2	%24,4	%60
Toplam	%9,7	%58,5	%31,71	%100

Ki-kare Testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	5.672 ^a	4	,225
Likelihood Ratio	6.886	4	,142
Linear-by-Linear Association	.401	1	,526
N of Valid Cases	41		

İklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların büyük bir kısmı (%24,39), bu bilgileri hastalarına aktarmaktadır. Bilgi sahibi olmayan katılımcılar arasında, bu bilgileri aktaranlar (%2,44) oldukça azdır. Bilgi sahibi olma, bilgi aktarımını da doğrudan etkiler. Pearson Chi-Square testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ($p > ,05$). Bu, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma durumu ile bu bilgileri hastalarına aktarma durumu arasında belirgin bir ilişki olmadığını göstermektedir. Aşağıdaki tablo, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma düzeyinin, bu bilgilerin hastalara uzun vadeli etkilerinin anlatılma düzeyine nasıl yansıdığını göstermektedir:

Tablo 7

Hekimlerin İklim Değişikliği Bilgi Düzeyleri ile Hastalara Uzun Vadeli Etkileri Aktarma Düzeyi Arasındaki İlişki

İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim.	Hastalarımın iklim değişikliğinin bireysel sağlıkları üzerinde uzun vadeli etkilerini anlatırım.			
	Kararsızım	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Kararsızım	%4,8	%7,3	%2,4	%14,6
Katılmıyorum	%4,8	%19,5	0	%24,4
Katılıyorum	%9,7	%39	%12,2	%60
Total	%19,5	%65,8	%14,6	%100

Ki-kare Testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	3.265 ^a	4	,515
Likelihood Ratio	4.584	4	,333
Linear-by-Linear Association	1.110	1	,292
N of Valid Cases	41		

İklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların büyük bir kısmı (%12,20), bu bilgileri hastalarına uzun vadeli etkileriyle anlatmaktadır. Bilgi sahibi olmayan katılımcılar arasında, bu bilgileri anlatanlar (0) olmadığı görülmektedir. Bilgi sahibi olma, bilginin derinlemesine anlaşılmasını ve aktarılmasını sağlar. Pearson Chi-Square testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ($p > ,05$). Bu, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma durumu ile bu bilgileri hastalarına anlatma durumu arasında belirgin bir ilişki olmadığını göstermektedir. Aşağıdaki tablo, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olma düzeyinin, bu bilgilerin hastalara sağlık planları üzerinde nasıl etkileyebileceğini açıklama düzeyine nasıl yansıdığını göstermektedir:

Tablo 8

Hekimlerin İklim Değişikliği Bilgi Düzeylerinin Hastaya Sağlık Planları Üzerinden Aktarımı

İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim.	İklim değişikliğinin hastalarımın sağlık planlarını nasıl etkileyebileceğini açıklarım.			
	Kararsızım	Katılmıyorum	Katılıyorum	Toplam
Kararsızım	%7,3	%4,8	%2,4	%14,6
Katılmıyorum	0	%24,3	0	%24,4
Katılıyorum	%12,2	%34,1	%14,6	%60
Total	%19,5	%63,4	%17	%100

Ki-kare Testi

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	10.407 ^a	4	,034
Likelihood Ratio	12.987	4	,011
Linear-by-Linear Association	1.444	1	,230
N of Valid Cases	41		

İklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan katılımcıların büyük bir kısmı (%14,63), bu bilgileri hastalarına sağlık planları üzerinde nasıl etkileyebileceğini açıklamaktadır. Bilgi sahibi olmayan katılımcılar arasında, bu bilgileri açıklayanlar (0) oldukça azdır. Bilgi sahibi olma, bilginin uygulanabilirliğini ve pratikte nasıl kullanılacağını anlama yeteneğini artırır. Pearson Chi-Square testine göre bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır ($p < ,05$). Bu, iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olan bireylerin, bu bilgileri hastalarına sağlık planları üzerinde etkilerini açıklama eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Çalışmada yapılan korelasyon analizlerinden biri "İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim" ve "İklim değişikliğinin hastalıkların teşhisi ve tedavisi üzerindeki etkilerini biliyorum" değişkenleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Korelasyon katsayısı 0,109 olup, bu iki değişken arasında zayıf bir pozitif ilişki olduğunu gösterir. Ancak, p-değeri 0,498 olup, bu ilişki

istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, iklim değişikliği bilgisine sahip olmanın, hastalıkların teşhisi ve tedavisi üzerindeki etkilerle olan ilişkisinin belirsiz olduğunu göstermektedir. "İklim değişikliği ile ilgili güncel bilgilere sahibim" ve "Hastalarımın iklim değişikliği ile ilgili bilgilendirilmesi gerektiğine inanıyorum" değişkenleri arasındaki ilişkiyi değerlendiren bir diğer korelasyon analizinde, korelasyon katsayısı 0,171 olup, pozitif bir ilişki olduğunu gösterir. Ancak, p-değeri 0,284 olup, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, iklim değişikliği konusunda bilgili olmanın, hastaların bilgilendirilmesi gerektiğine inanma ile olan ilişkisinin kesin olmadığını göstermektedir. "İklim değişikliğiyle mücadele için kişisel çaba sarf ederim" ve "İklim değişikliğinin hastalarımın sağlık planlarını nasıl etkileyebileceğini açıklarım" değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen korelasyon analizinde, korelasyon katsayısı -0,028 olup, negatif bir ilişki olduğunu gösterir. Ancak, p-değeri 0,860 olup, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, iklim değişikliği ile mücadele çabalarının, hastaların sağlık planlarının açıklanması üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını düşündürmektedir. Bir diğer korelasyon analizi "İklim değişikliği ile ilgili hastalarımın sağlık hizmeti sunarken iklim değişikliği sonuçlarını değerlendiriyorum" ve "Hastalarımın iklim değişikliğinin bireysel sağlıkları üzerinde uzun vadeli etkilerini anlatırım" değişkenleri arasında yapılmıştır. Bu analizde korelasyon katsayısı 0,271 olup, pozitif bir ilişki olduğunu gösterir. Ancak, p-değeri 0,087 olup, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, iklim değişikliği bilgisi ve uzun vadeli sağlık etkilerin anlatılması arasındaki ilişkinin belirgin olmadığını göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu araştırma, hekimlerin iklim değişikliği ve bu değişimin sağlık üzerindeki etkilerine yönelik farkındalık düzeylerini, bu farkındalığın mesleki uygulamalara nasıl yansıdığını ve mevcut bilgi eksikliklerini incelemektedir. Bulgular, hekimlerin iklim değişikliği hakkında bilgi sahibi olduklarını ancak bu bilgiyi mesleki pratiklerinde etkin bir biçimde kullanamadıklarını göstermektedir. Bu durum, literatürde sıkça vurgulanan ve "bilgi-eylem boşluğu" olarak adlandırılan olgunun bir yansımasıdır. Sağlık profesyonellerinin çevresel farkındalıklarının mesleki uygulamalarına yansıtılma derecesine ilişkin yapılan diğer çalışmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır (Salas, 2020). Bilgi-eylem boşluğu, toplum düzeyinde iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileriyle mücadele edebilmek için çözülmesi gereken temel bir engel olarak değerlendirilmektedir. Araştırmaya katılan hekimlerin %85,4'ü, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin farkında olduklarını belirtmiştir. Ancak bu farkındalığın, hasta ilişkilerine ve tedavi süreçlerine yeterince yansıtılmadığı gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan hekimlerin yalnızca %31,7'si, iklim değişikliği etkilerini hasta ilişkilerinde dikkate aldığını ifade etmiştir. Bu durum, hekimlerin çevresel sağlık sorunlarına ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olmasına rağmen, bu bilginin mesleki pratiklere ve hasta ilişkilerine entegre edilmesi konusunda eksiklik yaşandığını göstermektedir. Aynı zamanda, bu bulgular, hekimlerin "iklim sağlığı farkındalığı"nı profesyonel bir yaklaşım çerçevesinde tam anlamıyla benimseyemediğini ortaya koymaktadır (McMichael ve Lindgren, 2011).

İklim değişikliği ve sağlık konusundaki farkındalık, sağlık sosyolojisi bağlamında önemli bir yere sahiptir. Sağlık sosyolojisi, bireysel sağlık sorunlarının yalnızca biyomedikal perspektiften değil, aynı zamanda toplumsal yapıların ve çevresel faktörlerin etkisiyle birlikte ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Gould ve Lewis, 2017). Bu bağlamda, hekimlerin çevresel sorunlara ilişkin bilgi sahibi olması ve bu bilgiyi mesleki uygulamalarında daha etkin bir şekilde yansıtması gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye'de yapılan bu araştırma, hekimlerin çevresel farkındalıklarını mesleki uygulamalara yeterince entegre edemediklerini ve bu durumun toplumsal dayanıklılık açısından önemli bir eksikliğe işaret ettiğini göstermektedir.

Araştırmanın diğer bir önemli bulgusu, hekimlerin iklim değişikliği ve sağlık üzerindeki etkiler konusundaki bilgi eksikliklerinin, tıp eğitimi süreçlerindeki yetersizliklerden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Tıp eğitiminin çevresel sağlık konularını yeterince kapsamaması, hekimlerin mesleki yaşamlarında bu alandaki bilgi ve becerilerini sınırlamaktadır. Literatürde, mevcut tıp eğitim programlarının çevresel sağlık konularını müfredata dahil etme konusunda yetersiz olduğu ve bunun sağlık profesyonellerinin bilgi düzeyini olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2023), tıp fakültelerinin müfredatlarına iklim değişikliği ve sağlık etkilerini içeren derslerin eklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Mevcut araştırma, Türkiye'deki tıp fakültelerinin bu alandaki eksikliklerini belirleyerek, Dünya Sağlık

Örgütü'nün çağrısını destekleyen önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Özmen ve Evci Kiraz (2022) tarafından yapılan bir diğer çalışma da çevresel sağlık eğitim programlarının sınırlı olmasının, hekimlerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamasına neden olduğunu vurgulamaktadır. İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin anlaşılması, bu etkilerle başa çıkmak için etkili sağlık politikalarının geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak mevcut tıp eğitimi, hekimlere bu konuda gerekli bilgi ve araçları sağlamaktan uzaktır. Eğitim programlarının revize edilmesi, sağlık profesyonellerinin iklim değişikliği farkındalığını artırarak, bu farkındalığın hasta ilişkilerine yansıtılmasını sağlayabilir.

Araştırma, hekimlerin toplumsal eşitsizlikleri daha geniş bir perspektiften ele alma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmaya katılan hekimlerin %78'i çevresel duyarlılığa sahip olduklarını ifade etmiş, ancak yalnızca %12,2'si hasta ilişkilerinde çevresel etkileri dikkate aldığını belirtmiştir. Bu bulgular, hekimlerin çevresel sağlık konusundaki farkındalığının mesleki uygulamalara yeterince yansıtılmadığını ve bu durumun toplumsal sağlık açısından önemli bir eksiklik oluşturduğunu göstermektedir. Literatürde, hekimlerin çevresel sorunlara karşı toplumun bilinçlendirilmesinde önemli bir liderlik rolü oynaması gerektiği sıkça vurgulanmaktadır (Dunlap ve Brulle, 2015). Örneğin, Kotcher ve arkadaşları (2021), hekimlerin toplumda iklim değişikliği farkındalığını artırmak için liderlik yapması gerektiğini belirtmektedir. Ancak mevcut araştırma, Türkiye'deki hekimlerin bu liderlik rolünü tam anlamıyla benimsemediğini ve toplumsal bilinçlendirme sürecinde yeterince etkili olmadığını ortaya koymaktadır. Hekimlerin toplumdaki itibarı ve güvenilirliği, onların iklim değişikliği gibi küresel krizler karşısında toplumu bilinçlendirme sürecinde kritik bir rol üstlenmesini mümkün kılmaktadır. Ancak araştırmanın bulguları, hekimlerin çevresel sağlık farkındalıklarını toplumsal liderlik bağlamında kullanmadığını ve bu nedenle toplumsal dayanıklılığı artırma konusunda yeterince etkili olmadığını göstermektedir.

Hekimlerin iklim değişikliği farkındalığını artırmak ve bu bilgiyi mesleki uygulamalarında daha etkin kullanmalarını sağlamak için sürekli mesleki gelişim programları büyük önem taşımaktadır. Bu tür programlar, sağlık profesyonellerinin iklim değişikliği konusundaki en güncel bilgilere erişimini sağlayarak, hasta bakımında çevresel etkilerin daha fazla dikkate alınmasını teşvik etmektedir. Literatürde, mesleki gelişim programlarının sağlık profesyonellerinin çevresel sağlık farkındalığını artırma konusunda etkili olduğu belirtilmektedir (DSÖ, 2023; Salas, 2020). Araştırmanın sonuçları, Türkiye'de sağlık profesyonelleri için çevresel sağlık konularında sürekli mesleki gelişim programlarının düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tür programlar, hekimlerin çevresel sağlık bilgilerini artırarak, bu bilginin mesleki uygulamalarında ve hasta ilişkilerinde daha etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, sağlık kuruluşlarının, hekimlerin hastalarına iklim değişikliği ve sağlık arasındaki ilişkiyi açıklayıcı materyaller sunmasını desteklemesi önerilmektedir. Bu materyaller, toplumun iklim değişikliği kaynaklı sağlık risklerine karşı bilinçlenmesine katkıda bulunabilir.

İklim değişikliği, yalnızca çevresel bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal sağlığı doğrudan etkileyen karmaşık bir krizdir. Hekimler, toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi sürecinde aktif bir rol üstlenerek, iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini azaltmada önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak araştırmanın bulguları, hekimlerin çevresel sağlık farkındalığının mesleki uygulamalarına yeterince yansımadığını ve bu durumun toplum sağlığı açısından önemli bir eksiklik oluşturduğunu göstermektedir. Hekimlerin çevresel sağlık farkındalığını artırmak için eğitim reformlarına ve sağlık politikalarında düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Tıp eğitimi müfredatlarının, iklim değişikliği ve sağlık arasındaki ilişkiyi daha kapsamlı bir şekilde ele alacak şekilde revize edilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, sürekli mesleki gelişim programlarının yaygınlaştırılması, hekimlerin güncel bilgilerle donatılmasını ve bu bilgilerin mesleki pratiklere yansıtılmasını sağlamaktadır. Bu adımlar, yalnızca bireysel hasta bakımını iyileştirmekle kalmamakta, aynı zamanda toplum sağlığının korunmasına ve toplumsal dayanıklılığın artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Hekimlerin bu süreçte etkin bir rol üstlenmesi, yalnızca bireysel sağlık sorunlarını çözmekle kalmayarak, toplumsal sağlığı güçlendirecek bir dönüşüm sürecini de desteklemektedir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Artvin Çoruh Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan etik kurul onayı alınmıştır (Tarih:18.07.2023, Sayı: E-18457941-050.99-98149).

Katılımcı Onamı: Tüm katılımcılardan çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarında dair "Bilgilendirilmiş Onam" alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Konsept – Ö.Y.A.; Tasarım – Ö.Y.A.; Denetim – Ö.Y.A.; Kaynaklar – Ö.Y.A.; Malzemeler – Ö.Y.A.; Veri Toplama ve/veya İşleme – Ö.Y.A.; Analiz ve/veya Yorum – Ö.Y.A.; Literatür Taraması – Ö.Y.A.; Yazma – Ö.Y.A.; Eleştirel İnceleme – Ö.Y.A.; Diğer – Ö.Y.A.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Artvin Çoruh University Rectorate Scientific Research and Publication Ethics Committee for this study (Date: 18.07.2023, Number: E-18457941-050.99-98149).

Informed Consent: "Informed Consent" was obtained from all participants regarding their voluntary participation in the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - Ö.Y.A.; Design - Ö.Y.A.; Supervision - Ö.Y.A.; Sources - Ö.Y.A.; Materials - Ö.Y.A.; Data Collection and/or Processing - Ö.Y.A.; Analysis and/or Interpretation - Ö.Y.A.; Literature Review - Ö.Y.A.; Writing - Ö.Y.A.; Critical Review - Ö.Y.A.; Other - Ö.Y.A.

Conflict of Interest: The author declare that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure and Thanks: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akay, D. S., Akca, G., Atik, A. D., & Erkoç, F. (2020). Yaşam bilimleri profesyonellerinin iklim değişikliğinin sağlık etkileri konusunda eğitim ihtiyaçları var mı?. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(1), 141-151, <https://doi.org/10.34137/jilses.684622>
- Atay, H., Tüvan, A., Demir, Ö., & Balta, İ. (2012). *İklim değişikliğinin sağlık üzerine etkileri, iklim ve sağlık alanındaki ilişkilere genel bakış, hastalıklar, hassas gruplar, adaptasyon ve öneriler*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Bell, S. A., Czerwinski, M., Horowitz, J., Iwashyna, T. J., & Sarfaty, M. (2019). Climate change and health beliefs, knowledge, and educational needs among disaster providers. *International journal of public health research*, 9(2), 1127-1134.
- Cheng, X., & Su, H. (2010). Effects of climatic temperature stress on cardiovascular diseases. *European Journal of Internal Medicine*, 21(3), 164-167, [doi: 10.1016/j.ejim.2010.03.001](https://doi.org/10.1016/j.ejim.2010.03.001).
- Çelik, S., Bacanlı, & H., Görgeç, H. (2008). *Küresel iklim değişikliği ve insan sağlığına etkileri*. MGM: Ankara.
- Çimen, M., & Öztürk, S. (2010). Küresel ısınma, iklim değişikliğinin solunum sistemi üzerine etkisi ve büyükşehir bronşiti. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 24(2), 141-146.
- D'Amato, G., Cecchi, L., D'Amato, M., & Annesi-Maesano, I. (2014). Climate change and respiratory diseases. *European Respiratory Review*, 23(132), 161-169, [doi: 10.1183/09059180.00001714](https://doi.org/10.1183/09059180.00001714).
- Eguiluz-Gracia, I., Mathioudakis, A. G., Bartel, S., Vijverberg, S. J., Fuertes, E., Comberiat, P., ... & Hoffmann, B. (2020). The need for clean air: the way air pollution and climate change affect allergic rhinitis and asthma. *Allergy*, 75(9), 2170-2184, [doi: 10.1111/all.14177](https://doi.org/10.1111/all.14177).
- Giorgini, P., Di Giosia, P., Petrarca, M., Lattanzio, F., Stamerra, C. A., & Ferri, C. (2017). Climate changes and human health: a review of the effect of environmental stressors on cardiovascular diseases across epidemiology and biological mechanisms. *Current pharmaceutical design*, 23(22), 3247-3261, [doi: 10.2174/1381612823666170317143248](https://doi.org/10.2174/1381612823666170317143248).
- Greenwald, L., Blanchard, O., Hayden, C., & Sheffield, P. (2023). Climate and health education: A critical review at one medical school. *Frontiers in Public Health*, 10, 1092359, [doi: 10.3389/fpubh.2022.1092359](https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1092359).
- Hacısalihoğlu, A., & Balcı, S. (2023). İklim değişikliğinin çocuk sağlığına etkisi ve çözüm önerileri. *Artuklu International Journal of Health Sciences*, 3(1), 93-97, [doi: 10.58252/artukluder.1180448](https://doi.org/10.58252/artukluder.1180448).
- Kavuncuoğlu, D., & Kiraz, E. D. E. (2022). Hastalık yüküne yeni yük: İklim değişikliğinin sağlık etkileri. *Climate and Health Journal*, 2(2), 22-30.
- Kotcher, J., Maibach, E., Miller, J., Campbell, E., Alqodmani, L., Maiero, M., & Wyns, A. (2021). Views of health professionals on climate change and health: a multinational survey study. *The Lancet Planetary Health*, 5(5), e316-e323, [doi: 10.1016/S2542-5196\(21\)00053-X](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00053-X)
- McMichael, A. J., & Lindgren, E. (2011). Climate change: present and future risks to health, and necessary responses. *Journal of Internal Medicine*, 270(5), 401-413, [doi: 10.1111/j.1365-2796.2011.02415.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2796.2011.02415.x).
- Olgun Eker, E., & Kantarlı, S. (2020). İklim değişikliğinin sağlık üzerine etkileri. *Doğanın Sesi*, 5, 13-23.
- Özmen, A., & Kiraz, E. D. E. (2022). Sağlıkta iklim değişikliği müfredatı: Türkiye tıp fakülteleri içerik analizi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 31(5), 388-400, [doi: 10.17942/sted.1034730](https://doi.org/10.17942/sted.1034730)

- Rocque, R. J., Beaudoin, C., Ndjaboue, R., Cameron, L., Poirier-Bergeron, L., Poulin-Rheault, R. A., ... & Witteman, H. O. (2021). Health effects of climate change: An overview of systematic reviews. *BMJ Open*, 11(6), [doi: 10.1136/bmjopen-2020-046333](https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-046333).
- Salas, R. N. (2020). Climate change and health: A call to action. *American Journal of Public Health*, 110(S2), S. 589-591, [doi: 10.1111/ajph.15229](https://doi.org/10.1111/ajph.15229).
- Silva, R. A., West, J. J., Lamarque, J. F., Shindell, D. T., Collins, W. J., Faluvegi, G., ... & Zeng, G. (2017). Future global mortality from changes in air pollution attributable to climate change. *Nature Climate Change*, 7(9), 647-651, [doi: 10.1038/nclimate3354](https://doi.org/10.1038/nclimate3354).
- Sunar, L., Kaya, Y., & Otrar, M. (2016). Türkiye sosyoekonomik statü endeksi (*Araştırma Raporu Sy 113K506*).
- World Bank (2023). *Türkiye Flood and Drought Management Project*. <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P179313>
- World Health Organization. *Climate change and health toolkit*. <https://www.who.int/teams/environment-climate-change-and-health/climate-change-and-health/capacity-building/toolkit-on-climate-change-and-health>
- Zell, R. (2004). Global climate change and the emergence/re-emergence of infectious diseases. *International Journal of Medical Microbiology Supplements*, 293, 16-26, [doi: 10.1016/s1433-1128\(04\)80005-6](https://doi.org/10.1016/s1433-1128(04)80005-6).

Halil DEMİRTAŞ

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü; Atatürk
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Doktora
Programı Öğrencisi, Erzurum, Türkiye

Atatürk University, Faculty of Letters,
Department of Sociology; Atatürk
University Graduate School of Social
Sciences, Department of General
Sociology and Methodology PhD
Student, Erzurum, Türkiye

halil.d@atauni.edu.tr

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Bu çalışma, 2024 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Yaşar Kaya
danışmanlığında savunulan "Eğlence Kültürü ve
Dönüşümü" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
This study is based on the master's thesis titled
'Entertainment Culture and Transformation',
completed in 2024 at the Institute of Social Sciences,
İnönü University, under the supervision of Prof. Dr.
Yaşar Kaya.

Geliş Tarihi/Received: 27.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.2025
Yayın Tarihi/Publication: 30.06.2025

Cite this article: Demirtaş, H.
(2025). An overview on
entertainment and fun culture.
Veche, 4(1), 16-26.
<https://doi.org/10.62147/veche.1666694>

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

Eğlence ve Eğlence Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme

An Overview on Entertainment and Fun Culture

Öz

Tarihsel süreç içerisinde bireylerin toplumsal etkileşimleri hem bireysel hem de toplumsal zevk ve tercihlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Zaman ve mekâna bağlı olarak değişen bu tercihler, eğlence pratikleri bağlamında kendini göstermiştir. Bireyler, günlük yaşamın monotonluğundan uzaklaşmak, stresle başa çıkmak ve manevi tatmine ulaşmak amacıyla farklı eğlence pratikleri geliştirmiştir. Bu pratikler ise dönemsel olarak eğlence endüstrisi içerisinde üretilip tüketilen, bireyden yalıtık bir hal almıştır. Bu çalışma, eğlencenin zaman ve mekâna bağlı olarak nasıl değiştiği ve dönüştüğünü anlama temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, oluşan/oluşturulan yeni bir kültürün zaman içindeki evrimini aydınlatmaktır. Bu bağlamda ele alındığında eğlence pratikleri zamansal olarak teknolojik gelişmelerin yanı sıra dönemin hakim düşünceleri doğrultusunda dönüşüme uğradığı görülmektedir. Ayrıca mekânsal olarak çeşitli boyutlar kazanmış ve ticari unsurlarla zenginleşerek yeniden tanımlanmıştır. Bu doğrultuda, kültürün de üretilip tüketilen bir hal almasıyla eğlence pratikleri giderek ticarileşmiş, tüketim kültürünün bir parçası haline gelmiş ve bireylerin sosyo-ekonomik konumlarına bağlı olarak farklı zaman ve mekanlarda farklı biçimlerde deneyimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boş Zaman, Eğlence, Eğlence Endüstrisi, Eğlence Kültürü, Eğlence Pratikleri

Abstract

In the historical process, social interactions of individuals have played an important role in shaping both individual and social pleasures and preferences. These preferences, which change depending on time and space, have emerged in the context of entertainment practices. Individuals have developed different entertainment practices in order to get away from the monotony of daily life, cope with stress and achieve spiritual satisfaction. These practices, on the other hand, have become periodically produced and consumed within the entertainment industry and isolated from the individual. This study is based on understanding how entertainment changes and transforms depending on time and space. The aim of this study is to reveal the evolution of a new culture over time. When considered in this context, it is seen that entertainment practices have been transformed temporally in line with the dominant ideas of the time, as well as technological developments. In addition, it has gained various spatial dimensions and has been redefined by enriching with commercial elements. In this direction, as culture has become produced and consumed, entertainment practices have become increasingly commercialized, have become a part of consumer culture, and have been experienced in different ways in different times and places depending on the socio-economic status of individuals.

Keywords: Entertainment, Entertainment Industry, Entertainment Practices, Fun Culture, Leisure

Giriş

Bireyler, ekonomik gereksinimlerini karşılamak amacıyla çalışmanın yanı sıra, ruhsal ve fiziksel ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelik zevk ve eğlence faaliyetlerine de sürekli olarak yer vermişlerdir. Bu yüzden bireyler, yaşantılarına sürdürmek, günün akışına uyum sağlamak, bedensel ve ruhsal yenilenmeyi sağlamak için hayat doyumlarını artırmak ve hayattan zevk almak amacıyla hareket etmektedirler. Geçmişten günümüze hem çalışma zamanı içindeki eylemler hem de çalışmanın yeniden üretimi ve ruhsal hazzın sağlanması amacıyla çalışma alanlarının dışında çeşitli etkinlikler var olmuştur. Zamanın akışına göre dönemin teknolojik imkânları, ideolojisi, kültürü ve daha birçok etkenle birlikte bu eylemler değişime uğramış ve günümüz itibarıyla değişimi ve gelişimi devam eden bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışma, bireylerin hayatın baskılarından, zorluklarından, stresinden ve yoğun iş yaşamından kaçış yolu olarak başvurdukları eğlence olgusunu sosyolojik açıdan ele almayı amaçlamaktadır. Eğlence olgusu, bireylerin iş dışı boş zamanlarında tatmin arayışına yanıt bulduğu, sosyal ilişkilerini yeniden kurduğu ve gündelik yaşamını anlamlandırdığı bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, eğlencenin yalnızca bireysel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda toplumsal yapının bir parçası olduğu vurgulanacak; onun bireylerarası ilişkilerdeki ve toplumsal işleyişteki işlevleri, özellikle sosyalleşme işlevi ortaya konacaktır. Ayrıca, eğlence kültürel bir pratik olarak toplumsal yaşamın akışında ilişkisel olarak yer almaktadır. Bu kapsamda, eğlence kültürünün oluşumuna etki eden aktörler ve bu kültürün bireylerin yaşam tarzlarına nasıl yansıdığı inceleneyecektir. Son olarak, eğlencenin boş zaman olgusuyla olan ilişkisi ele alınarak, bireylerin değişen eğlence deneyimlerinin dönüşümü ve bu dönüşümün içine girdiği bir eğlence kültürü olgusu tartışılacaktır.

Eğlence Pratiklerine Giden Süreçler

Tarihsel süreçte, eğlence anlayışı dönemin yapısına göre değişiklik göstermiştir. İlkel toplumlarda hayatın bir parçası ve bir uzantısı olarak görülmüştür. Devam eden yılları kapsayan antik dönemde arenalarda yapılan müsabakalar eğlence kültürünün bir parçası iken, Orta Çağ'da ise eğlence olgusu belli bir zümrenin tekelinde kalmıştır. Modern dönemde ise eğlence pratikleri kitle iletişim araçları üzerinden deneyimlenmeye çalışılmıştır. Sinema, televizyon, internet ve internet tabanlı araçların ortaya çıkmasıyla eğlence pratikleri sanal ortamda icra edilmeye başlanmıştır. Diğer yünden, eğlence pratiklerinin gerçekleştirilmesi için eğlenceye ayrılacak paranın, boş zamanın ve mekânın olması zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Kırık ve Altun, 2018, s. 117; Tuzcuoğlu, 2008, s. 24). Sanayileşme süreciyle birlikte insanlar iş ve çalışma zamanının dışında bir serbest zamana ve bu zaman içerisinde özgürce hareket edebilecekleri bir boş zamana sahip olmaya başlarken eğlence pratiklerinin gerçekleştirilmesi için ise bir zemin oluşmaya başlamıştır. Yine sanayileşmenin ilk yıllarında iş ve çalışma şartlarının ağırlığı, çalışma sürelerinin uzun tutulması işçi sınıfının eğlence pratiklerini gerçekleştirmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir.

Fincham'a (2016) göre, II. Dünya Savaşı'nın ardından modern bir eğlence duyarlılığı yavaş yavaş gelişmektedir. Bu, savaş öncesi eğlence uygulamalarının etkisiz olduğu anlamına gelmemekle beraber artan gelirler, gençlik kültürünün ticarileşmesi ve eğlencenin sosyal bir fenomen olarak önceki dönemlere göre daha fazla önemsenmesiyle birlikte modern anlamda eğlencenin önemi artmıştır. Savaş sonrası dönemde toplumsal anlamda hayata dair yeni davranış ve tutumlar geliştirilmiş ve savaşın olumsuz etkilerinden kurtulmak amacıyla çeşitli eğlence pratikleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu da modern anlamda üzerine tartışılacak yeni bir eğlence kültürünün oluşumuna önayak olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik anlamda çeşitli destekleyici politikaların uygulandığı görülmektedir. Bu politikalarla birlikte yakın zamanda meydana gelen ekonomik buhranın etkilerinden kurtulmak ve o tarihe kadar piyasada yer alan üretim fazlasının emilmesi amaçlanmıştır. Fincham, Kırık ve Altun'un belirttiği gibi böylelikle boş zaman pratiklerinin ve eğlence kültürünün deneyimlenmesi için insanlar hem zamana hem de buna harcayacak paraya sahip olmaya başlamıştır. Savaş öncesi ve savaş sonrası dönemde ortaya çıkan üretim fetişizminin nedenlerini Fordist ve Taylorist ilkelerin şekillendirdiği çalışma pratikleri bağlamında düşünmek gerekir. Bu dönemde üretim sürecinin verimliliğini ve standardizasyonunu ön planda tutan Fordist üretim modeli, iş süreçlerinin yönetilmesinde bilimsel yöntemleri savunan Taylorist yaklaşımla birleşerek üretim merkezli bir toplumsal yapı oluşturmuştur. Bundan dolayı, fazla üretimin tüketilmesini sağlayacak yeni tüketim kalıplarının geliştirilmesi ve II. Dünya Savaşı sonrası küresel kalkınma ve büyümeyle birlikte çalışma hayatı dışında sosyal ilişkilerin organize edilmesi zorunlu hale gelmiştir. Böylelikle iş dışında zamana ve yaşam alanına çabuk uyum sağlayan birey, iş yaşamının kuralcı, sistematik, monoton karakteristiğine karşı sahip olduğu iş dışı boş zamanını çeşitli eğlence pratikleriyle doldurmaya başlamıştır (Tellan, 2016, s. 145). Böylelikle ekonomi-politik, neden olduğu çıkmazları kullanarak kendi yapısını olumlayan pratikleri geliştirirken, yeni oluşturulan tüketim pratikleriyle kapitalist sistemin devamlılığını sağlamıştır. Bu çerçevede birey, geçmişteki ağır çalışma koşullarına sahip iken gerçekleştiremediği eğlence pratiklerini, kapitalist sistemin kendi çıkarına yönelik bir organizasyon dahilinde de olsa, deneyimlemeye başlamıştır.

Üretim süreçlerindeki değişimlerin iş yükünü azaltması, insanların boş zamanlarını özerk bir yaşam alanı olarak kullanmalarını sağlamıştır. İnsanlar, boş zamanlarını kendi tercihleri ve istekleri doğrultusunda değerlendirerek eğlence ve dinlenmeye yönelik aktivitelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda, eğlence kavramı sosyolojik bir olgu haline gelmiş ve kendi kültürünü oluşturmuştur. (Kırık ve Altun, 2018, s. 116). Boş zaman ve eğlence kavramları arasındaki ilişki, modern toplumun dinamikleri ile yakından ilişkilidir. Eğlence, bireylerin sosyokültürel kimliklerini şekillendirdiği, toplumsal normları yeniden ürettiği ve kişisel özgürlüklerini ifade ettiği bir alan haline gelmiştir. Bu süreç, boş zamanın yalnızca dinlenme/rahatlama aracı olarak değil, kendini gerçekleştirme ve toplumsal aidiyeti güçlendirme aracı olarak da daha önemli hale gelmesini sağlamıştır.

Eğlence Olgusu Üzerine

Eğlence kavramı, genellikle boş zaman olgusu içinde tanımlanmış ve haz duygusuyla benzer anlamlar içerecek şekilde karşımıza çıkmıştır. Ancak bu benzerlik, eğlencenin sosyolojik açıdan kendi başına bir tanıma sahip olma gerekliliğini doğurmuştur. Baudrillard'a göre eğlence kavramı tanımlanacak olursa, boş zamanın keyifli bir şekilde değerlendirilmesi ya da bir tatmin aracı değildir. Aksine eğlence, bireye tahsis edilen üretici olmayan zamanın tüketimi olarak ele alınmalıdır (Baudrillard, 2013, ss. 185-186). Bu anlamda eğlence; üretici olmayan boş zamanda tüketilen, deneyimlenen ve içinde hazzı da barındıran bir eylem olarak tanımlanabilir.

Podilchak'a (1991, ss. 124-126) göre ise eğlence, bireyin kendisini daha iyi hissetmesini sağlayan ve birey için tatmin edici hedonist bir aktiviteyi tanımlar. Eğlence, doğası gereği sosyal bir süreç olarak devamlılığı olan bir deneyimdir ve bu deneyimin olması için ise eğlence pratiklerinde başkalarıyla etkileşime girmek gerekmektedir. Eğlence sosyal-etkileşimsel ve duygusal dünyanın kaçınılmaz bir parçası olarak zevk beklentisinin ruh halidir. Bu açıdan Podilchak eğlencenin daha çok hazzı tarafına vurgu yapmaktadır. Sanayileşmenin ilk yıllarında ve 1945 öncesi iş/çalışma zamanında ve iş dışı boş zamanda etkili olan Püriten etikten bahseden Podilchak, Püritenliğin iş ve çalışma zamanını keyifli hale getirdiğini fakat eğlence pratiklerinin üzerinde olumsuz bir etki bıraktığını da vurgulamaktadır. Bu nedenle Podilchak'ın eğlence tanımlamasında eğlencenin daha çok hedonist bir aktivite olarak yer aldığı görülmektedir.

Fincham'a (2016, ss. 31-33) göre eğlence, tatmin edici bir yaşam için temel bir unsurdur ve üretilip tüketilmesi gereken bir meta olarak görülür; zihinsel sağlık açısından önemlidir. Eğlence, etkileşimlidir ve bireye yeni duygusal kimlikler oluşturma özgürlüğü ve seçeneği sunar, ancak bu bir amaç ve niyetle gerçekleşir. Bu olgunun gerçekleşmesi için gerekli olan sosyal koşullar eğlence olarak tanımlanır. Yani eğlence belirli bir faaliyetten çok bir sosyal ilişki inşası olarak ortaya çıkmaktadır. Eğlence, insanlara keyif ve tatmin sağlayan bir deneyim olarak görülmektedir. Aynı zamanda, bireylerin yoğun ve stresli iş hayatından uzaklaşmalarını sağlayan bir kaçış yolu olarak da değerlendirilmektedir.

Eğlence aracılığıyla bireyler, toplumsal sorunlardan uzaklaşmakta ve birlikte keyif aldıkları güzel zaman dilimleri geçirmektedir (Deniz, 2020, s. 197). Yapılan eğlence tanımlarına bakıldığında, içerisinde bir sosyallik ve etkileşim barındıran bir olgu olduğu görülmektedir. Eğlence pratiklerinin ve deneyimlerinin ya da eğlence olgusunun ortaya çıkması, biraradalık olgusuyla meydana gelmektedir. Yani toplumsal olarak yapılan bir eylemler dizisi olarak da tanımlamak mümkündür. Diğer yandan eğlence bir ihtiyaç olarak vurgulanırken, hayatın olumsuzluklarından bir kaçış olarak tanımlanmıştır.

Eğlence pratikleri, eyleyenlerinin farklı kültürlerle sahip olmasıyla birlikte farklı açılardan ele alınması zorunludur. Şöyle ki toplumların sahip oldukları kültürleri onların eğlence anlayışını etkileyen bir unsurdur. Bireylerin eğlence pratikleri, onların kimliklerini ve yaşam tarzlarını yansıtmaktadır (Fincham, 2016, s. 43). Bu nedenle eğlenceye giden süreçlerin değerlendirilmesi, aktif olan eyleyenlerin ele alınması bu olgunun arka planının görünmesini sağlayacak ve değişen eğlence pratiklerinin tespiti ve nedenleri de belirlenebilecektir. Podilchak'a göre eğlenceyi anlayabilmek için deneyimleri değil mekanizmaları evrenselleştirmemiz gerekir. Yani eğlenceye erişme şeklimiz benzer iken, neyi eğlenceli bulduğumuz farklılık göstermektedir. Bu da farklı eğlence pratiklerinin farklı kültürlerde olumlu ya da tamamen olumsuz karşılanabileceği bir durumu ortaya çıkarabilir. Ayrıca eğlencenin sosyal bir yankısı vardır, bireyin eğlence pratikleri ona dair bir şeyler söyler (Fincham, 2016, ss. 34-43). Eğlence, ilişkisel bağlamda farklı süreçlerle anlam kazanan bir olgudur. Sadece boş zaman etkinliği olarak değil, aynı zamanda bireyler arasındaki ilişkilerde nasıl ortaya çıktığı da anlam açısından önemlidir.

Buraya kadar yapılan eğlence tanımlamalarından yola çıkarak eğlence olgusuna dair genel bir tanımlama yapılabilir. Eğlence zamanın ve mekanın sınırlarından sıyrılan, norm dışı, ciddi olanın karşısında konumlanmış, geçici bir zevk ve hafifleme amacını taşıyan etkileşimli bir olgu olarak tanımlanabilir. Bu nedenle eğlence, herhangi bir zamanda ve mekanda deneyimlenebilen, faaliyet odaklı hareketli bir eylem olmaktadır. Fincham'ın eğlence şeması (2016, s.40), eğlence sosyolojisi için özgün bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Fakat bu betimlemenin Britanya coğrafyası için yapıldığı, yerel kültürümüz için ise farklı bir betimlemenin zorunluluğunun olup olmaması tartışılabilir. Yine de eğlence olgusunun, deneyim alanının toplumlar için benzer özellikler göstermesi, aynı toplumsal süreçlerden geçiyor olması da farklı bir gözlem alanıdır. Dolayısıyla eğlencenin evrenselliği burada

kendini göstermektedir. Farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerde eğlencenin içeriğinin değişmesi eğlence kültüründe farklılıklara sebep olabilir. Fakat eğlencenin evrenselliği, ortak eğlence pratiklerine ulaşma noktasında evrensel bir anlayış taşıyabilir. Yine de neyi eğlenceli bulduğumuz uç noktada kalmayı tercih eden grup ya da bireyler tarafından oldukça eleştirilip, kendi öznel deneyimlerinin ve anlayışlarının doğruluğu savunulmaktadır. Bu da eğlencenin bireysel ihtiyaçlara hitap etmesinin yanında bunun altında yatan ideolojik örüntülere de dokunmaktadır.

Eğlencenin Oluşumu ve İşlevleri

Eğlence, sosyallik gerektiren toplumsal bir faaliyet olduğu için bu faaliyetin ortaya çıkması bir noktada aktif katılımcılarla mümkün olabilmektedir. Birey, bu faaliyetler kapsamında diğerleriyle etkileşime girerek onlara karşı olumlu bir duygusal bağlanma geliştirir. Eğlence faaliyetlerinde ortak zevkli bir sosyal deneyim yaratmak için tam katılım sağlanır. Dolayısıyla eğlence bu anlamda katılımcıları arasında coşkulu bir sosyallik halidir ve bu sosyal deneyimin başarılı bir şekilde tamamlanmasını sağlar (Podilchak, 1985, ss. 387-389). Bunun dışında heyecan, haz arayışı, gündelik işlerden arta kalan boş zamanın değerlendirilmesi, sinir ve stresten arınma, organizmayı ayakta tutma, kaynaşma ve yardımlaşma arzusu gibi pek çok gaye eğlence eylemlerini ortaya çıkarmaktadır (Kırık ve Altun, 2018, s. 116). Podilchak'da görüldüğü gibi eğlencenin sosyal organizasyonu bir katılım ile sağlanmaktadır. Bu katılımın şekli ise zamanla değişime uğrayabilir. Eğlencedeki aktif katılım, yüz yüze ilişkiler ve bunun sağlayacağı sosyallik durumu, teknoloji aracılığıyla sanal ortamlara kayarak katılımın seyrini ve şeklini değiştirebilmektedir.

Dijitalleşmenin getirdiği bazı durumlardan ötürü eğlence pratiklerinin icra edildiği ortamlar sanal ortamlar olurken, buradaki pratikler de eğlencenin kaynağında önemli bir yer edinen oyunların dijitalle evrilmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik dönem arenalarında gerçekleşen gladyatör dövüşleri gibi şiddet içerikli teatral etkinlikler, yalnızca birer mücadele değil, aynı zamanda toplumsal bir "oyun" formu taşımaktaydı. Bu oyunlar, seyirci için hem eğlence hem de sosyal gerilimlerin boşaltıldığı simgesel bir alan sunuyordu. Antik Yunan ve Roma'da oyunların eğlence amacıyla deneyimlemesinin yanında güç ve prestij gösterisi için bir sembol olduğunu belirterek oyun olgusunun önemi vurgulanmalıdır. Oyun ve eğlence kültürü, kültürel kimliğin ve toplumsal yapının yeniden üretildiği bir alan hâline gelmiştir. Oyun, kültürden daha eskilere dayanan faaliyettir (Huizinga, 2013, s. 16) ve bu bağlamda eğlence kültürünün gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Günümüzde oyunun konumu dijitalle taşınmış bulunmaktadır. Eğlence kültürünün dijitalleşmesiyle birlikte oyun olgusu da köklü bir dönüşüme uğramıştır. Özellikle dijital oyunlar, sadece bir boş zaman etkinliği değil, kimlik kurma, sosyalleşme ve hatta ekonomik kazanç sağlama aracı hâline de gelmiştir. 21. yüzyılın getirdiği bireysellik durumu da eğlencenin dijital alana kaymasına neden olan etkenlerdendir. Birey sanal ortamda yeni bir kimlik oluştururken, bu kimlik aracılığıyla dış dünya ile daha fazla etkileşim kurabilmektedir. Çünkü oluşturulan yeni kimlikler yeni eğlence kültüründe daha işlevsel ve etkili olmaktadır.

Eğlence pratiklerine tam katılımın bazı toplumlarda farklılık gösterdiği görülebilir. Bireyselliğin ve özgürlüğün daha çok ön plana çıktığı kültürlerde mesafeler önemli ve kabul edilebilir iken, Türk kültüründe iletişim süreçlerinde mesafelerin mümkün olduğu kadar ortadan kaldırılması tercih edilir. Çünkü Türk kültüründe bireylerin iletişim süreçlerinde birbirlerinin özel alanına kadar girmesi bir samimiyet göstergesi iken, tam tersi bir durumun oluşması samimiyezsizlik olarak anlaşılmaya neden olmaktadır (Deniz, 2020, s. 194). Diğer taraftan mesafelerin ve kişisel alanın önemli görüldüğü toplumlarda özel alana girilmemesi hususunda davranışlara önem verilir. Öyle ki kişi, özel mülkün ya da alanların ihlali konusunda bile ciddi karşıt eylemlerle karşılaşabilir. Dolayısıyla sosyalliğe ve yakın mesafeye önem veren toplulukçu kültürün hüküm sürdüğü toplumlarda bireyler genel olarak birbirleriyle eğlenmeyi ve vakit geçirmeyi tercih etmektedirler (Fincham, 2016, s. 42). Ayrıca, bireyci bir kültüre sahip olan toplumlarda eğlencenin deneyimlenmesi, toplumun çıkarlarını daha çok önemseyen ve toplulukçu kültüre sahip olan toplumlara nazaran daha farklı olmaktadır.

Yakın geçmişte ortaya çıkan küresel salgın gerçeği ve onun bir sonucu olan bireysellik ve mesafelerin önemi, bahsedilen toplulukçu kültürün toplumsal eğlenceleri ve bu eğlencelere katılım eylemleri önünde bir engel olarak belirlemiştir. Bir arada olmayı tercih edip eğlenmek isteyen bireyler ve toplumsal gruplar için gerekli şartlar oluşmadığından dolayı eğlence bireysel olarak deneyimlenmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla, doğal olarak ortaya çıkan engeller eğlencenin farklı kültürlerde farklı şekillerde deneyimlenmesine neden olarak, eğlencedeki dönüşümü körükleyecek bir gücü ortaya çıkarmaktadır.

Bu dönüşüm bağlamında işlevselliği açısından eğlenceye bakılacak olursa, günümüz toplumlarında birey geçici ve amorf eğlence deneyimleri sırasında benlikten uzaklaşır. Endişeler ve sorunlar artık odak noktası değildir ve birey iç sesinden soyutlanmak ister (Blythe ve Hassenzahl, 2003, s. 95). Böylelikle, eğlence bir gerçek hayattan ve benlikten soyutlanma olarak kurgulanırken, ciddi olanın karşıtı olarak da görülmektedir. Çünkü, ciddi olan zevkli ya da eğlenceli olarak kurgulanmazken, gerçek olandan bir anlık soyutlanma ile dünya dertlerinden uzaklaştığımızı hisseder hale geliriz. Şayet eğlence içerisinde endişe, korku ya da sorunlar olacaksa da bu istenen bir eğlence değil, aksine eğlenceli olanın kötü kısmına denk gelir.

Eğlenirken hayattan geçici soyutlanma sonrası sınıfsal kesimlerin amacı farklılaşır. Eğlencenin politik boyutunda işçilerin eylemlerinde bu olguyu benimsemesi oldukça doğaldır. Çünkü eğlence, iş hayatına karşı bir tür direniş olarak şekillenirken, kültür endüstrisinin yükselişiyle birlikte iş ve boş zaman arasındaki sınırlar belirsizleşmeye başlamıştır. Artık eğlence, pasifliği teşvik ederek işçinin itaatinde bir rol oynar hale gelmiştir. Adorno ve Horkheimer'in ifade ettiği gibi, eğlence sadece çalışma sürecinden kaçmak isteyenlerin değil, aynı zamanda kapitalist gücün kontrolünde boş zamanları işin bir uzantısı haline getirenlerin de aracı haline gelmiştir. Bu, mekanikleşmiş emek süreci ile baş etmek isteyenler için bir kaçış aracı olmaktan ziyade, onları işlerinin köleliğine daha da bağımlı hale getiren bir mekanizma haline gelmiştir. Bu bağlamda Adorno ve Horkheimer eğlenceye dair şöyle bir ifadede bulunmuştur;

Eğlence, geç kapitalizmin koşullarında çalışmanın uzatılmasıdır. Mekanikleştirilmiş emek süreciyle yeniden baş edebilmek için ondan kaçmak isteyen kimselerin aradığı bir şeydir. Ama aynı zamanda mekanikleştirme, boş zamanı olan kimseler ve onların mutluluğu üzerinde öyle bir erke sahiptir ki, eğlence metalarının imal edilmesini temelden belirleyerek bu kimselere boş zamanlarında işlerinin seyrinin kopyasından başka bir şey yaşatmaz. (Adorno ve Horkheimer 2014, s. 183)

Adorno ve Horkheimer'in bu incelemesi, eğlencenin modern dünyadaki rolünü daha iyi kavramamıza yardımcı olur. İşçilerin boş zamanlarını bile üretkenliğin bir parçası haline getiren kapitalist sistem, onları sürekli bir tüketim ve iş-üretim döngüsünün içine çeker. Bu nedenle, eğlence endüstrisi sadece bireylerin kaçış yolu olarak değil, aynı zamanda kapitalist sistem tarafından kontrol edilen bir araç olarak görülür. Bu yapı yoluyla toplumsal yapı yeniden üretilir ve birey de bu yapıya pasifize edilmiş şekilde entegre edilmeye çalışılır. Kontrol edilen eğlence endüstrisi bireyler üzerindeki gücü sayesinde iş-üretim dengesini daima sürdürebilmektedir. Böylece eğlence politik ve ticari bağlamda etkin bir araç olarak kapitalizm tarafından aktif olarak kullanılmaktadır.

Frankfurt Okulu'nun temsilcilerinin kapitalizmin bir uzantısı ve kültür endüstrisinin bir aracı olarak tanımladıkları eğlence, Herbert Marcuse'da ise politikanın "simgeleri" olarak iş ve ticaretle birlikte tanımlanmıştır. (Marcuse, 1990, s. 92). Marcuse, eğlenceyi eleştirel bir kuram çerçevesinde, kültür endüstrisinin bir uzantısı olarak iktidarın ve gücün bir sembolü olarak analiz eder. Dolayısıyla Adorno ve Horkheimer'da olduğu gibi eğlencenin bireyin özgürleşmesini değil, sistemin sürdürülmesini kolaylaştıran bir araç olduğu tespiti yapılabilir. Bu çerçevede eğlence, bireyin tüketimle özdeşleştiği, sorgulama yerine haz aldığı, kontrol edilebilir bir etkinlik haline getirilmiştir. Eğlence böylece özgürleştirici değil, bastırıcıdır ve politikanın işleyişinde kullanılan bir araçtır. Burada yapılan analiz, eğlencenin sadece kişisel bir zevk aracı olarak değil, daha derin ve karmaşık bir ekonomik ve politik bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Eğlence bu anlamıyla yüzeysel bir haz alma durumundan ziyade karmaşık ilişkiler barındıran bir yapıya sahip olmaktadır.

Eğlencenin Kültürel Olarak İncelenmesi

Eğlencenin tanımı, oluşumu ve toplumsal işlevleri çerçevesinde ortaya konan genel çerçevenin ardından, bu kısımda eğlencenin tarihsel süreçte nasıl evrildiği ve kültürel bir olgu olarak nasıl biçimlendiği üzerine bir tartışma yürütülebilir. Eğlence, tarih boyunca her zaman bireyin toplumsal yaşamının merkezinde olmuş, toplumsal yapının şekillenmesinde ve sosyal hayatın dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Bir kültür olarak eğlence bireylerin, serbest zaman içindeki boş zamanlarını değerlendirdiği, sosyal ilişkilerini güçlendirdiği, kültürel değerleri yaşattığı faaliyetler bütünü olarak ele alınabilir. Eğlence kültürü tarih boyunca değişime uğrarken teknolojik ilerleme, toplumsal değişim, inançlar ve dini ritüeller gibi çeşitli faktörlerle yeniden şekillenmiştir. Bununla birlikte içinde barındırdığı öğeler ve mevcut toplumsal yapı çerçevesinde her dönem için farklılaşmalara maruz kalarak tarihsel bir perspektifte dönüşüme uğramış ve sosyal alanda var olmuştur.

Kültür kavramı, çokça tartışılan ve üzerine farklı tanımlamalar yapılarak sosyal bilimlerde yer almış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür kavramı Auguste Comte tarafından “bir yaşam biçimi” olarak ele alınırken, Emile Durkheim tarafından ise kolektif bilinç olarak ele alınarak toplumsal normların, değerlerin ve inançların toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi vurgulanmıştır (Hammersley, 2019, ss. 28-29). E.B. Tylor’ın tanımına göre ise kültür, “insanın toplumun bir üyesi olarak öğrendiği ve edindiği bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür” (Oğuz, 2011, s. 129). Comte’un tanımından hareketle, kültürün bir yaşam biçimi olarak içinde barındırdığı en önemli unsurlardan birinin eğlence ve ona karşılık gelen etkinlikler olduğu söylenebilir. Sosyal bir aktör olarak yaşamla ilgili edindiğimiz çeşitli görüşler arasında eğlence pratikleri, genellikle ciddi olanın karşısında konumlanan bir boş zaman etkinliği olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, eğlenceyi yalnızca basit bir kavram olarak ele almak yerine onun kültürel bir unsur olarak toplumsal alanda nasıl konumlandığına odaklanmak bir "eğlence kültürü"nün oluşmasına zemin hazırlar.

Eğlence bağlamında ele alınan kültürün manevi boyutu maddi boyutuna kıyasla zaman içerisindeki dönüşümü daha yavaş olmaktadır. Özellikle geleneksel ve tutucu toplumların sahip olduğu kültürün içerisinde bir alt kültür olarak oluşturulan eğlence kültüründeki dönüşümler, yavaş yavaş ve dönemin şartlarına da bağlı kalarak toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için değişmek zorundadır. Eğlencenin de bir kültür olarak değişimi toplumsal bağlamda bireyin ihtiyaçlarına yönelik değişirken, toplumsal şartlar her zaman gözetilmektedir.

Eğlencenin bir kültür olarak ortaya çıkması çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. İlkel toplumlarda bir kültürden ziyade çalışmanın bir uzantısı veya bir vakit geçirme eylemi olarak deneyimlenebilirken; Antik Yunan ve Roma’da drama, oyunlar ve festivaller gibi eğlence içerikleri bir kültür olarak sosyal yaşamın önemli bir parçasıydı. Antik Roma’da şenliklere, ziyafetlere ya da yemeklere katılıma özen gösterilir, bu tarz eğlence içerikleri içerisinde kutsal bir amaç taşırdı. Dolayısıyla bu etkinliklere katılmayanlar için tanrısal bir ceza öngörülürdü. Bu açıdan eğlenceye katılım ve eğlencenin uygulanması durumu zorunlu bir karaktere sahipti (Korstanje, 2009, s. 14). Gereksinimlerin düşük olduğu ilkel topluluklarda eğlence ile çalışma iç içeydi. Serbest zaman etkinliği olarak gördüğümüz uğraşlar çalışma zamanı içerisinde yer alıyordu (Aydoğan, 2019, s. 6). Dolayısıyla, tam anlamıyla bir eğlence kültürünün oluştuğunu söylemek zor olmaktadır. Eğlencenin kültürel özelliğini alması ve eğlence kültürü olarak var olması toplumsal dinamiklerin gelişimine bağlı olmaktadır. Toplumsal hayat, rol ve inançların tam olarak oluşmaması, tek gerçek zamanın iş ile alakalı olması yaşamsal döngüdeki eğlenceyi pasif olarak ortaya çıkarmıştır.

Çalışma zamanının ve serbest zamanın birbirinden ayrılmasıyla birlikte eğlenceye yönelik keskin ayrımlar ortaya çıkmıştır. İlkel topluluklardan sonraki dönemlerde ortaya çıkan Antik Yunan’da serbest zaman özgür bir zaman olarak ele alınmaktaydı. Eğlencenin köle emeği üzerinden oluşması ve deneyimlemesi ile boş zamanın değerlendirilmesi bir ihtiyaç olarak görülürdü. Dolayısıyla eğlence kültürünün gelişmesi için özgür zamanın ve insan yaratıcılığını ortaya çıkaran boş zaman etkinliklerinin olması gerekiyordu. Bu açıdan eğlenceye yönelik felsefe, müzik ve sanat gibi etkinlikler eğlence kültürünü oluşturmaktaydı (Aydoğan, 2019, s. 6). İlkel topluluklarda iş ve çalışmanın bir uzantısı şeklinde ama iş zamanının içinde var olacak şekilde ortaya çıkan eğlence, Antik Yunan ve sonraki dönemlerde yaşayan medeniyetlerde entelektüel gelişimin bir parçası olarak organize edilmiştir.

Romalılar ise boş zamanı daha pratik bir şekilde değerlendirirken, Yunanlılar boş zamanı zihinle ilgili bir özgürleşme biçimi olarak kabul ederlerdi. Bu durum spor, felsefe veya oyunlar şeklinde ifade edilirdi. Fakat Romalılar ruhsal eğlenceye Yunanlılar kadar zaman ayırmaz, eğlence kültürlerini hedonizm ve bedensel zevklerle oluşturdular (Korstanje, 2009, s. 17). Öyle ki Roma İmparatorluğunda gladyatör savaşları ve çeşitli yarışlar halkın büyük ilgisini çeken ve kolektif kimliği güçlendiren hedonist eğlenceler olarak yorumlanabilir.

Romalılar için boş zaman, yalnızca dinlenme ve eğlence aracı olmanın ötesinde, sosyal statü ve prestij göstergesi olarak da önemli bir rol oynamaktaydı. Özellikle arenalarda düzenlenen gösterişli eğlence organizasyonları, iktidarın gücünü pekiştiren ve muhaliflere gözdağı veren bir işlev görürken, bir kutlama içeren ortak bir kültürü de şekillendiriyordu. Bu faaliyetler sayesinde toplumdaki bireyler birbirleriyle etkileşime giriyor, sosyal bağlar kuruyor ve toplum içindeki konumlarını sağlamlaştırıyordu. Roma’da bedensel eğlenceye dayalı haz arayışı baskınken, Antik Yunan’da bu, zihinsel hazcılık olarak öne çıkıyordu. Böylece toplumlar, kendi yaşam biçimlerine ve ihtiyaçlarına göre bir kültür oluştururken, eğlenceyi de bu doğrultuda şekillendirmişlerdir.

Orta Çağ'daki eğlence anlayışı ise daha farklı gelişmiştir. Avrupa'daki toplumsal dinamikler göz önüne alındığında, kilisenin etkin olması eğlence kültürünün dini tabanlı şekillenmesine neden olmuştur. Orta Çağ'da eğlence kültürü, öncelikle dini bayramlar ve kutlamalar etrafında şekillenirdi. Kilise, eğlencenin sınırlarını belirler ve toplumsal düzeni sağlamak için onu kontrol ederdi. Ancak Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte kilisenin yeniden şekillendiği, sanatın ve bilimin yeniden keşfedildiği, drama ve müziğin toplumda önemli bir rol oynadığı bir dönem ortaya çıkmıştır. Dini otoritenin bu tarz bir eğlence kültürüne olan karşıtlığı başta etkili olmasına rağmen zamanla eğlencenin kendi iç mantığında dini otoriteden bağımsız bir dönüşümü görmek mümkün olmuştur. Bu dönemde özellikle saray soyluları arasında yapılan danslar, maskeli balolar ve tiyatro gösterileri gibi etkinlikler eğlence kültürünün önemli unsurları haline gelmiştir. Orta Çağın son dönemlerine doğru eğlenceye yönelik daha basit pratikler görülürken; kilise, toplumsal gruplar üzerinde çeşitli dini etkinliklerini kullanarak kontrol kurma çabası içerisine girmiş ve öteki olan grupları saray ya da soylu eğlence kültüründen uzak tutmaya yönelik hareket etmiştir.

Orta Çağ'da eğlence kültürünü oluşturan etkinliklerden bazıları işkence ve idamlardı. Kilise tarafından suçluların ağır şekilde cezalandırılması, idam, cenaze ve düğün törenlerinin gösterişli olarak düzenlenmesi; şiddet, açgözlülük ve kargaşa, toplumsal yaşamdaki eğlence kültürünü oluştuyordu (Aydoğan, 2019, s. 36). Başka bir deyişle, Orta Çağ'da eğlence kültürünün özelliği bir anlamda teatral olmasıydı. Modern zamanlar için vandallık ya da barbarlık olarak görülen eğlencenin Orta Çağ'daki görünümü oldukça normal ve hayatın akışına uygun olarak gerçekleşmekteydi. Eğlence kültürünün Antik Çağlardan Orta Çağ ve sonrasına doğru evriminde etkili olan unsurlar görüldüğü üzere egemen güçler ve onların politik ve dini ideolojileri olmuştur. Bir tarafta güç ve prestij amacıyla oluşturulan bir kültür, sonraki yıllarda dini kaygılar eşliğinde dönüştürülmüştür.

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkması ve beraberinde kentleşme ve çalışma saatlerinin düzenlenmesi eğlence kültürünün gelişmesinde ve dönüşüme uğramasında önemli rol oynamıştır. İşçi sınıfı boş zamanlarını değerlendirmek için yeni yerler ve aktiviteler aramaya başlamıştır. Bu dönemde halka açık eğlence mekanları, tiyatrolar, konser salonları ve daha sonra sinemalar kent yaşamının vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. 20. yüzyılda radyo ve televizyonun yaygınlaşması eğlence kültürünü yaygınlaştırmış ve popüler kültürün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Oyun, dinlence ve eğlence zamanla Püritenliğin olumsuz etkisinden sıyrılmıştır. Püritenizmden Hedonizme yol alan bu yeni eğlence kültürünün oluşmasında etkili olacak olan şey dini otorite değil kapitalist otorite olmuştur.

19. yüzyılın sonlarına doğru rasyonel bir eğlence anlayışı ile hem çalışma yaşamı hem de ev yaşamı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Dini ilkelere göre pazar gününde çalışmaya karşı bir tutum varken, işçilere yönelik cumartesi gününü de kapsayan bir eğlence kültürü oluşturulmuştur. İşçi sınıfı için sanat galerileri, parklar ve eğlence mekanları açılmış, sağlıklı zihnin sağlıklı bedenle yaratılacağı düşüncesi etkin olmuştur. Hakim sınıfların rasyonel bir eğlence kültürü oluşturmadaki amaç elbette işçi sınıfını eğlendirmek değil, aksine onların yaşamlarını düzenlemek ve itaat etmelerini sağlamak olmuştur (Aydoğan, 2019, s. 75). Modernleşme beraberinde kurumsallaşmış bir eğlence kültürü getirmiştir. Vahşi kapitalizm yıllarında sürekli bir çalışmanın olduğu durumun aksine 20. yüzyılda eğlenceye verilen önem artmış, popüler eğlence biçimleri ortaya çıkmıştır. Eğlence kültürü bu yüzyıldan itibaren metalaşmaya ve ticarileşmeye uğrayarak daha önemli hale gelmiştir.

Eskiden eğlence arayışında olan insanların tehlikeye ve kötülüğe sürüklenebileceği düşünülürken, günümüzde insanların yeterince rahatlayamayacağı ve eğlenemeyeceği konusunda belirgin bir korku mevcuttur. Geçmişte, eğlenememek için bir şeyler içerek gerginliği azaltma eğilimi oldukça yaygındı. Yeni dönemde ise, eğlenememek sadece pişmanlık duyulacak bir olay olarak görülmemekte, kişinin kendisine olan saygısını da azaltmaktadır (Wolfenstein, 1998, s. 204). Bu yeni dönemde eğlenceyi deneyimleyebilen birey ne yapacağını ya da eğlenip eğlenemediğini bilmemekte, bunun bilincine varamamaktadır. Çünkü, eğlence artık bireysellikten çıkıp ekonomik bir hal almaya başladı. Bunun ana aktörü eğlenceyi ticari alana sokan ve o alanda etkin bir şekilde eğlenceyi işleyen eğlence endüstrisi olarak kabul edilebilir. Eğlencenin eğlence endüstrisi ile ticarileşmesi, beraberinde eğlencenin deneyim alanlarında farklılaşmasına neden olacak birkaç önemli hususu da beraberinde getiriyor. Eğlencenin ticari bir hal alması sadece eğlence endüstrisi için değil bireyler için de ekonomik nedenlere bağlı bazı pratiklerin oluşacağı uygun bir alan yaratmaktadır. Örneğin, eğlence adı altında özellikle genç bireylerin yasadışı bahse yönelmeleri ve yasa dışı bahisten edinilen kazançlar için banka hesaplarını kiralamaları durumu eğlencenin yasal olmayan yönüne vurgu yapmaktadır. Evrensel bir eğlence anlayışı içerisinde eğlencenin sosyalliği, işlevselliği ve haz veren durumu vurgulanırken,

otorite tarafından eğlence alanlarının sınırlandırılması ile birey alternatif olarak kontrol dışı alanlarda eğlence araçlarına ve pratiklerine yönelmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse, alkol ürünleri eğlenceli anların ve mekanların vazgeçilmez unsuru olurken, düşük sosyoekonomik statüde olan bireyler için alkole yasal yoldan ulaşım, onu eğlenceli zamanlara dahil etmek pek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla sahte ürünlerin üretimi ve tüketimi, bu ürünlerin eğlence pratiklerine dahil edilmesi otoriteye karşı bir duruşun getirdiği kontrol dışı eğlence kültürüne bizi götürmektedir.

Elbette, bireylerin yasadışı eğlenceye yönelmeleri ve yasadışı kontrolsüz eğlence kültürünü oluşturmalarının tek sebebi ekonomik kaygılar olmamaktadır. Ayrıca bireyin marjinalliği, yasayı çiğneme ve norm dışı pratikleri deneyimleme isteğinden kaynaklanan bir durumdan da söz edilebilir. Bu durumu mimetik arzu kavramına değinerek açıklayabiliriz. Rene Girard'ın ortaya attığı bu kuramda arzularımız bireysel değil, öykünme yoluyla şekillenir. Bireyin arzuları özgün değildir ve bu nedenle birey başkalarının arzularını taklit eder. Bu da çatışma ve şiddeti doğurur (Girard, 2010, ss. 47-49). Yasadışı eğlence biçimleri, meşru eğlence araçlarının taklidi olarak görülebilir; fakat bu taklit, aynı zamanda sınırların ihlaliyle birlikte gelir. İnsanlar, başkalarının arzularını taklit ederek "yasak olanı" arzulamaya başlar. Bu durum hem bireysel bir tatmin arayışı hem de toplumsal normlara karşı bir isyan veya gerilim boşaltımı olarak kabul edilebilir. Bu tarz eğlence biçimleri, toplumsal dışlanmışlık, bastırılmış arzular veya rekabetin tetiklediği kriz ortamlarında daha çok ortaya çıkar. Sonuç olarak devamlılık özelliği kazanan bu eğlence, Girard'ın ritüel haline gelmiş şiddetin, kültürün kaynağı olacağı tespitine benzer olarak bir kültür halini almaktadır.

Eğlence kavramının ve bu kavramın beraberinde getirdiği kültürel dönüşümün incelenmesi, eğlencenin özellikle boş zaman olgusuyla modern dönemde anlam kazandığını göstermektedir. Modern öncesi dönemlerde eğlence, yaşamın sınırlı bir alanında varlık gösterirken ticari yönü ya henüz gelişmemiş ya da oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durum, eğlenceye dair bir kültürün henüz tam anlamıyla şekillenmediğine işaret etmektedir. Eğlencenin öneminin artmasıyla birlikte boş zamanın toplumsal ve bireysel önemi de yükselmiş, bu durum eğlencenin kültürel bir olgu olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında, boş zamanın ekonomik değeri daha belirgin hale gelmiş, bu da eğlence içeriklerinin nasıl organize edileceği konusunda yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, bireyin eğlence kültürünün merkezinde yer alması, kendini ifade etme ve anlam arayışlarını boş zamanlar üzerinden gerçekleştirmesi önemli bir unsur haline gelmiştir (Gencelli, 2022, s. 353). Dolayısıyla, eğlence kültürünün modern sonrası dönemde asıl anlamını bulduğu ve bireyin değişen yaşam pratikleri doğrultusunda şekillendiği söylenebilir.

Boş zamanların yükselişiyle birlikte bu alanın nasıl doldurulacağı asıl mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylere bağlı olarak geliştiğinde özgür olmayan eğlence ile karşılaşırız. Bundan dolayı da sıkıcılık ortaya çıkacak, eğlencenin asıl anlamı kaybolacak ya da eğlenceli olmayan bir eğlenceyi deneyimleyeceğiz. Adorno'ya (1991, ss. 192-193) göre boş zamandaki davranış gerçekten özerk olduğunda ve özgür insanlar tarafından belirlendiğinde eğlenceli bir taraf ortaya çıkar. Eğlence kaba olmanın dışında kontrol dışı geliştiği vakit keyifli olabilmektedir. Adorno, bireylerin boş zamanlar ya da eğlence mevzubahis olduğunda onunla ne yapacaklarına dair hayallerinin olmamasından yakındır. Çünkü özgürlüğün değeri göz ardı edildi ve artık insanlar kendilerine sunulan basit eğlence kültürünü tüketerek boş zamanı değerlendirmektedir. Dolayısıyla eğlence kültürünün özgür olmayan eğlence ile dolup taşması sıkıcılığı ve monotonluğu ortaya çıkarırken, rızaya dayalı oluşan bir süreklilik yaratmıştır.

Reisman (1993) ise, boş zamanın sanayi kültürü öncesinde bir eğlence kültürünü tam anlamıyla oluşturacak düzeyde olmadığını, boş zamanın yaşam ritüelinin içerisinde yer aldığını belirtir. Küçük boş zaman sınıfları çalışmanın aşağılayıcı bir tarafını görerek boş zamanı eğlendirici şeylerle dolduruyor, bir bakıma bu zamanı tüm toplum adına kullanıyorlardı. Fakat 20. yüzyılın sonlarına doğru artık bu eğlenceli anlayışın yerini çok çalışmak ve tüketmek eylemleri aldı. Özgür eğlencenin yerine kontrol altına alınmış kitlesel eğlenceler ve tüketimler gelmiş oldu.

Modern öncesi dönemde iş ve eğlence arasındaki zaman ayrımı oldukça belirsizdi. Toplumsal gruplar, çalışma süreçlerinin bir uzantısı olarak ritüellerini icra etmekteydi. Örneğin, Sudan'daki Dogon halkı, toprağı işlerken kullandıkları dilsel ifadeleri eğlence sırasında da kullanırlardı. Bu durum, teknik bilgi ile ritüelin, iş ile eğlencenin birbiriyle ne denli iç içe olduğunu göstermektedir. İş, belirli zaman dilimlerine göre değil, görevlerin gerektirdiği ihtiyaçlara bağlı olarak şekillenmekteydi. Orta Çağ'da eğlence faaliyetleri de benzer bir şekilde, işin nerede başlayıp nerede bittiğinin kesin olarak ayrışmadığı ilkel dönemlerle paralellik göstermekteydi. Bu dönemde eğlence kültürü, çoğunlukla savaş temalı gösteriler ve güç gösterileri içermekteydi (Thomas, 1964, ss. 51-53). Orta Çağ'da farklılık gösteren önemli bir unsur, dini ritüellerin eğlence pratikleri üzerinde daha

baskın bir rol oynamasıdır. Özellikle Avrupa’da, daha önceden de bahsettiğimiz gibi kilise, eğlencelerin organizasyon sürecine önemli ölçüde müdahil olmuş; festivaller, tarımsal kutlamalar ve çeşitli ritüelistik etkinlikler kilise takvimine göre düzenlenmiştir. Böylece, eğlence kültürü zamansal olarak da dini takvime bağlı bir yapı kazanmıştır.

Eğlence kültürünün oluşumu ve eğlencenin dönüşümü, özellikle sanayileşme süreciyle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Orta Çağ’da eğlence kültürünün oluşumunda etkili olan Püriten ahlak, çalışmayı merkeze alan, fazla üretip az tüketmeyi öğütleyen, çalışma konusunda katı bir disiplin anlayışını benimseyen bir etik olarak öne çıkmıştır. Bu ahlak anlayışı, akıl ve bilimin ön plana çıktığı ve bilimsel gelişmelerin hız kazandığı endüstrileşme döneminde etkisini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Endüstri Devrimi’yle birlikte, modern çalışma hayatı ve boş zaman kavramları yeniden tanımlanmış, eğlence kültürü ise bireylerin bu yeni toplumsal yapı içerisinde kendini ifade etme ve tüketim pratikleri ile ilişkilenen bir olgu haline gelmiştir. Sanayileşmenin erken dönemlerinde Püriten ahlak gereği kilise ve sanayi beraber hareket ederek işçi sınıfının eğlencesine ve zevklerine karşı çıkmaktaydı. Bu dönemlerde eğlencenin en popüler hali olan festivaller ve tatillere yönelik kısıtlamalar getirilmiştir. Bu zamanda çalışma birincil önemdeyken Püriten ahlakın zayıflamasıyla birlikte çalışma ahlakı da eğlence ahlakıyla yer değiştirmiştir (Aydoğan, 2019, s. 124). Eğlence bu anlamda hazzın mutlak doğru olduğu, eğlencenin iyi görüldüğü Hedonist etik ile yoğrulmuş ve buna göre organize edilerek şekillenmeye devam etmiştir.

Eğlence ve onunla ilişkili olan eğlence kültürünün daha çok boş zamanlar tartışmasının içinde yer bulması, onun özgün bir tartışmaya varacak olan sürecini geciktirmiştir. Dolayısıyla sosyoloji, eğlence tartışmalarında belli başlı alanlara yönelik tartışmalara katkı sunmuştur. Sosyoloji büyük ölçüde, eğlence adı altında zevkli olana yönelmiştir. Ayrıca eğlencenin aktörü olan kişilerin eğlendirici rollerine ve bunların sanatlarının ticari tarafına odaklanmıştır. Son olarak ise sosyoloji, eğlenceyi farklı tartışma alanlarına ayırarak üzerinde yorumlamalar yapmıştır. Eğlencenin doğası, eğlendiricinin rolü, eğlenceyi tüketen kesimler, eğlencenin içeriği, eğlence endüstrisi ve eğlencenin toplumdaki yeri eğlence sosyolojisinin farklı yönlerine işaret etmektedir (Stebbins, 2007a, s. 178).

Eğlendiricinin eğlence kültürünü icra etmesiyle eğlence popüler kültür ürünü olarak daha çok tüketiciye yönelik organize edilmektedir. Yani eğlenceyi tüketen kişi halktan olurken, üreticiye yönelik yüksek kültür ürünlerinden farklı olarak eğlence, halka yönelik olmuştur. Yüksek kültür ürünleri ise boş zaman içinde kapitalist toplumda asıl yönetici tarafından iş ve çalışmaya uygun olarak tutulan hegemonik bir araç olarak karşımıza çıkmıştır (Stebbins, 2007b, s. 199). Eğlence de bu aracın bir parçası olarak kullanılarak, çalışma zamanı içerisinde oluşturulan eğlence kültürüne entegre edilmiştir.

Adorno’ya (2011, s. 77) göre eğlencenin kültür ile kaynaşması sadece yüksek kültürün alt seviyelere çekilmesiyle değil eğlencenin de zorla yukarıya doğru entelektüel bir yükselişle olmuştur. Eğlence, sosyoloji içerisinde tartışılmaya başlanırken kültürle bir araya gelerek farklı bir anlama sahip olmaya çalışır. Eğlence kültürü bu anlamda hem entelektüel olanın bir temsiline hem de kültürün alt tarafına yönelik oluşan yapısal bir organizmaya dönüşür.

Günümüzde sahip olduğu anlam bütününde eğlence, kapitalizm ile iç içe geçerek anlamının dışına çıkarak farklı bir kültürel bütünlük sağlamaktadır. Entelektüel olarak kültürel alana hitap etmesi ve buna zorlanması bireyin özgür iradeli eğlence düşüncesiyle olmamaktadır. Dolayısıyla toplum olarak hazzın insanı daha aşağılara çektiği seviyesiz ve çok tehlikeli bir şeye dönüşebiliriz. Eğlencenin anlamı bireyin tamamen ruhunun uyuştığı, kendini kaybettiği ya da haz budalası olduğu şey değildir. Eğlence, insanı olgunlaştıran, bireyin kendisine ve çevresine dair bir görüşe sahip olmasını sağlayan ve hayatla iç içe olan bir kavramdır (İnam, 2016, ss. 247-248). Eğlence dünyasında oluşturulan kültürün kapitalist çarktaki dönüşümü kendi çıkarları üzerinedir. Eğlence, hazzın doruklarına varmanın yanı sıra bu aşamalarda öğrenmeyi gerçekleştirdiği ve sıklıkla uzaklaştığı bir süreci tanımlamalıdır. Çünkü birey, çevresini tanımadan çevresine karşı olan gereksiz statüsünü sağlamlaştırmak adına, kendini zorlayacak deneyimlere yönelebilir. Örneğin, her yaz köye tatile gitmek olası bir şey değildir; köy gelenekseldir, geridir ve hatta modern öncesidir. Yazın tatile deniz kıyısına gidilir, pahalı otellerde konaklama yapılır ve en önemlisi de sosyal medyanın gücü kullanılarak eğlencenin topluma gösterimi yapılır. Alatl, eğlenceye dair şöyle bir tespitte bulunarak dönüşümü bize göstermektedir: Eğlence spontane, kendiliğinden olan bir eylem ve uğraş olmaktan çıkıp üzerine sürekli hesap kitap yapılan bir iş halini almıştır (Alatl, 2016, s. 257). Bu tarz bir eğlence kültüründe yapay bir eğlenme durumu oluşurken, günün sonunda özgür olmayan eğlence alanından eziyet çekmiş olarak birey evine dönmektedir. Üzerine sürekli hesap kitap yapılan

eğlence ise özgür olmayan zamanda bireyden bağımsız olarak gelişmekte ve bireye rahatlama duygusu hissettirmekten ziyade sıkıntılı olan bir eylemler dizisine dönüşmektedir.

Sonuç

Eğlence olgusu ve eğlenceli günlük hayat deneyimleri insanlığın ilk yayılışından bu yana toplumun günlük yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Dönemin toplumsal dinamikleri, teknolojik yenilikleri ve ekonomik koşulları insanların eğlence anlayışını ve biçimini değiştirmiş ve günümüzün çeşitlilik içeren eğlence kültürünü yaratmıştır. Bu bağlamda eğlence kültürü sadece bireysel bir uğraş olarak değil, aynı zamanda toplumsal bağların güçlendirilmesi, kültürel değerlerin korunması ve yeni nesillere aktarılması açısından da önemli bir araç olarak varlığını sürdürmektedir.

Eğlencenin bir kültür olarak tartışılması, bu kültürün sürekliliği ve toplumsal gruplar tarafından benimsenen pratiklerin dönüşümüyle yakından ilişkilidir. Eğlence pratikleri, her dönemde farklılaşarak bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden şekillenmiştir. Bu bağlamda, eğlence kültürü yalnızca hazcı pratikleri barındırmakla kalmaz, bireylerin duygusal ihtiyaçlarına da hitap eden hem ciddi hem de eğlenceli unsurları içeren kapsamlı bir yapıyı da oluşturur.

Günümüz toplumsal dinamikleri çerçevesinde eğlence ve eğlence temelli bir kültürün varlığı, değişim ve dönüşüm ile beraber içerisinde birçok dinamik barındırmaktadır. Özellikle teknolojik altüst oluşlar bu kültürün reeldeki sokaktan sanaldaki sokağa taşınmasında önemli bir etken olmaktadır. Dolayısıyla eğlence, ticarileşmesi bağlamında da özgür bir eylem olmanın dışında deneyimlenirken, sürekli olarak dinamik bir temelde yer almaktadır. Eğlence, bireyin isteyerek ve de haz duygusunu da içinde barındırarak kullandığı bir sosyalleşme aracı ve sosyalleşmenin bir sonucu olmaktan ziyade günümüzde metalaşarak farklı bir zeminde varlığını sürdürmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Konsept – H.D.; Tasarım – H.D.; Denetim – H.D.; Kaynaklar – H.D.; Malzemeler – H.D.; Veri Toplama ve/veya İşleme - H.D.; Analiz ve/veya Yorum - H.D.; Literatür Taraması - H.D.; Yazma - H.D.; Eleştirel İnceleme - H.D.; Diğer – H.D.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - H.D.; Design - H.D.; Supervision - H.D.; Sources - H.D.; Materials - H.D.; Data Collection and/or Processing - H.D.; Analysis and/or Interpretation - H.D.; Literature Review - H.D.; Writing - H.D.; Critical Review - H.D.; Other - H.D.

Conflict of Interest: The author declare that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure and Thanks: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (1991). *Free time*. In T. W. Adorno, *The culture industry: Selected essays on mass culture* (pp. 162–170). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003071297-9>
- Adorno, T. W. (2011). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi* (N. Ülner, M. Tüzel & E. Gen, Çev.). İletişim Yayınları.
- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği: Felsefi fragmanlar* (N. Ülner & E. Ö. Karadoğan, Çev.). Kalcı Yayınları.
- Alatlı, A. (2016). Hollywood sinema ve idiographlar. *TRT Akademi*, 1(1), 256–263.
- Aydoğan, F. (2019). *Medya ve serbest zaman*. Der Yayınları.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim toplumu* (H. Deliceçaylı & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Blythe, M., & Hassenzahl, M. (2003). The semantics of fun: Differentiating enjoyable experiences. In M. A. Blythe, K. Overbeeke, A. F. Monk, & P. C. Wright (Eds.), *Funology: From usability to enjoyment* (pp. 91–100). Springer.
- Deniz, A. K. (2020). COVID-19 salgını sürecinde dijitalleşen eğlence anlayışı: Çevrimiçi konserler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 191–206. <https://doi.org/10.30692/sisad.750563>
- Fincham, B. (2016). *The sociology of fun*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-31579-3>
- Gencelli, D. T. (2022). Eğlence kuramı. İçinde Ö. Özer (Ed.), *Anakım medya kuramları* (s. 353–367). Siyasal Kitabevi.
- Girard, R. (2010). *Kültürün kökenleri* (A. Er & M. Yaman, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Hammersley, M. (2019). *The concept of culture: A history and reappraisal*. Palgrave Macmillan.
- Huizinga, J. (2013). *Homo Ludens: Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

- İnam, A. (2016). Eğlencenin felsefesi. *TRT Akademi*, 1(1), 246–255.
- Kırık, A. M., & Altun, E. (2018). Eğlence kültürüne Instagram üzerinden yaklaşmak: Etiketleme özelliği üzerine bir çözümleme. İçinde 2. *Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı: Eğlence ve Ürün Yerleştirme* (s. 113–123).
- Korstanje, M. (2009). The leisure in ancient Rome: Chronicles of an empire rise. *Revista de Turism: Studii si Cercetari in Turism* (8), 14–21.
- Marcuse, H. (1990). *Tek boyutlu insan: İleri işleyim toplumunun ideolojisi üzerine incelemeler* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123–139.
- Podilchak, W. (1985). The social organization of fun. *Loisir et Société / Society and Leisure*, 8(2), 685–691. <https://doi.org/10.1080/07053436.1985.10715235>
- Podilchak, W. (1991). Distinctions between fun, leisure and enjoyment. *Journal of Leisure Studies*, 10(2), 133–148. <https://doi.org/10.1080/02614369100390131>
- Riesman, D. (1993). *Abundance for what?* New York: Routledge.
- Stebbins, R. (2007a). The sociology of entertainment. In C. D. Bryant & D. L. Peck (Eds.), *21st century sociology: A reference handbook* (pp. 178–185). SAGE Publications.
- Stebbins, R. (2007b). The sociology of leisure and recreation. In C. D. Bryant & D. L. Peck (Eds.), *21st century sociology: A reference handbook* (pp. 197–204). SAGE Publications.
- Tellan, D. (2016). Mekân, eğlence ve popüler kültür ilişkisini değerlendirmek. *TRT Akademi*, 1(1), 136–153.
- Thomas, K. (1964). Work and leisure. *Past & Present*, 29, 50–66.
- Tuzcuoğlu, H. (2008). *Türkiye’de dini kesimin eğlence kültürü (1980–2005)* (Tez No: 227121). [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı]. YÖK Tez Merkezi.
- Wolfenstein, M. (1998). Fun morality: An analysis of recent American child-training literature. In H. Jenkins (Ed.), *The children's culture reader* (pp. 199–208). New York University Press.

Sercan DAĞLI^{1,2}

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Artvin, Türkiye

²Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji
Anabilim Dalı Doktora Programı
Öğrencisi, Ankara, Türkiye

¹Artvin Çoruh University, Faculty of
Arts and Science, Department of
Sociology, Artvin, Türkiye

²Ankara Hacı Bayram Veli University,
Institute of Graduate Programs, PhD
Student of Department of Sociology,
Ankara, Türkiye

sercandaqli@gmail.com

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Bu çalışma, 2019 yılında Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Prof. Dr. Serdar Sağlam
danışmanlığında savunulan "Modern Dünyadan Kaçış:
Özgürlük ve Melankoli" başlıklı yüksek lisans tezinden
üretilmiştir.

This study is based on the master's thesis titled 'Escape
from the Modern World: Freedom and Melancholia',
completed in 2019 at the Institute of Graduate Studies,
Hacı Bayram Veli University, under the supervision of
Prof. Dr. Serdar Sağlam.

Geliş Tarihi/Received: 21.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 09.05.2025
Yayın Tarihi/Publication: 30.06.2025

Cite this article: Dağlı, S. (2025).
Understanding Nurettin Topçu:
An essay on the typology of
revolutionary-utopic romanticism.
Veche, 4(1), 27-37.
<https://doi.org/10.62147/veche.1662919>

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

Nurettin Topçu'yu Anlamak: Devrimci-Ütopik Romantizm Tipolojisi Üzerinden Bir Deneme

Understanding Nurettin Topçu: An Essay on the Typology of Revolutionary-Utopic Romanticism

Öz

Bu makalenin konusu, bazı açılardan ayrık bir düşünür olarak görülen Nurettin Topçu'nun görüşlerinin romantik kökenlerini inşa etmektir. Bu açıdan, Topçu'nun düşüncesindeki temel kavramların romantik tipolojiler açısından benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Romantizm akımında içkin olarak bulunan melankolik varoluşun, modern kapitalist yaşamın yıkıcı etkilerine karşı bir sorumluluk duygusuyla özdeşleştiği ve bu sorumluluk duygusunun romantikleri, modernizmin eleştirisine yönlendirdiği düşünülmektedir. Romantik eleştiri melankolik varoluşa uygun olarak iki ana kola ayrılmaktadır. Bunlardan ilki modernliği çıkışsız bir kötülük olarak yorumlayan ve böylece iyi bir geleceğin imkansız olduğunu düşünen mütevekkil romantiklerdir. Sosyolojik düşünce ve onun teorisyenleri genel anlamda bu romantik akım içerisinde değerlendirilmektedir. İkinci kol, modernizm eleştirilerinde mütevekkil romantiklere iştirak edip modern kapitalist toplumdan çıkış arayışında olan devrimci-ütopik romantiklerdir. Bu romantikler için modernizmin dışı mümkün olduğu gibi çözüm arayışlarında da bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Devrimci-ütopik romantik tipolojinin çözüm arayışının; kapitalizm karşıtlığı olarak mistik sosyalizme, modern kapitalist toplumsal yaşantının yerel kültürel değerleri ortadan kaldırmasına, küreselleşmeye olan karşıtlığı ile mistik bir milliyetçiliğe ve bütün bunları kapsayan bir şekilde dinin kurumsal ve rasyonel yapıları karşısında dinin mistisizmine yöneldiği görülmektedir. Topçu düşüncesinde de birbirinden ayrılmış gibi görünen İslam sosyalizminin, Anadolu milliyetçiliğinin ve tasavvuf düşüncelerinin, bu devrimci-ütopik romantizm tipolojisiyle anlamlı bir bütünlük oluşturduğu düşünülmektedir. Literatürde Topçu düşüncesinin temel kavramları ve toplumsal, siyasal düşünceleri ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın ise, Topçu düşüncesinin temel kavramlarını incelemekle birlikte Topçu düşüncesini romantik tipolojiler bağlamında bir değerlendirme yapması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devrimci-Ütopik Romantizm, Modernizm, Nurettin Topçu, Romantizm, Sosyoloji

Abstract

The subject of this article is to construct the romantic origins of the views of Nurettin Topçu, who in some respects appears to be an exceptional thinker. In this context, the study will be tried to reveal the similarities of the basic concepts in the thought of Topçu in terms of romantic typologies. The melancholic existence inherent in the Romanticism movement is thought to be identified with a sense of responsibility against the destructive effects of modern capitalist life. This sense of responsibility led the romantics to critique modernism. Romantic criticism is divided into two main branches in accordance with the melancholic existence. The first of these is the resigned romantics who interpret modernity as an evil without an exit and thus think that a good future is impossible. Sociological thought and theorists are usually evaluated within this romantic movement. The second branch is the revolutionary-utopian romantics who sharing the criticism of modernism made by resigned romantics, seek an escape from modern capitalist society. For these romantics, there are some common points in their search for solutions as well as the possibility of an exit from modernism. The search for a solution by revolutionary-utopian romantics is seen to be directed towards mystical socialism as an opposition to capitalism, mystical nationalism as an opposition to the erase of local cultural values, globalization by modern capitalist social life, and mysticism of religion against the institutional and rational structures of religion in a way that encompasses all these. It is thought that Islamic socialism, Anatolian nationalism and mysticism, which seem to be separate from each other in Topçu's thought, form a meaningful unity with this revolutionary utopian romanticism typology. There are many studies in the literature on the basic concepts of Topçu's thought and his social and political thoughts. This study, on the other hand, is thought to contribute to the literature in terms of analyzing the basic concepts of Topçu's thought and evaluating Topçu's thought in the context of romantic typologies.

Keywords: Modernism, Nurettin Topçu, Revolutionary-Utopian Romanticism, Romanticism, Sociology

Giriş

Nurettin Topçu, 1909 yılında varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlerleyen yıllarda ailesinin ekonomik durumu bozalsa da eğitim hayatına ve okumayla olan ilişkisine hiç ara vermemiştir. Etrafındaki insanlar Topçu'nun oldukça mütevazı bir hayat sürdüğünü aktarmaktadırlar. Hayatının çoğunu geçirdiği Çemberlitaş'taki ahşap evindeki odası, yıpranmış iki koltuk, çalışma masası ve kütüphanesinden ibarettir. Yurtdışı bursuyla Sorbon'da felsefe doktorası yapan Topçu, burada kendi düşüncelerini oldukça etkileyen, hareket felsefesinin kurucusu Blondel ve Hristiyan mistik bir düşünür olan Massignon ile tanışmıştır. Hareket felsefesi hakkında kendisinin de ayrık bir kitabı olan Topçu, dinin mistik tarafıyla da bu dönemde tanışmıştır. Ülkeye dönüşünde üniversitelere kabul alamamış ve çeşitli liselerde felsefe öğretmenliği yapmıştır. Kendi

hayatında yine çok önemli bir yeri olan ve millet mistiklerinden biri olarak tanımladığı H. Avni Ulaş'ın kızıyla evlenmiştir. Her ne kadar düşün dünyasında birçok kaynaktan beslense de kafasında bir türlü tam cevabını bulamadığı sorunlarla buhranlı bir hayat sürerken Abdülaziz Bekkine ile tanışmıştır. Tasavvuf ehli olarak bilinen Bekkine, Topçu'nun buhranlı hayatına deva olmuştur. Bekkine ile sabahlara kadar devam eden felsefe ve hayat ile ilgili konuşmalar yaptıkları aktarılmaktadır (Işık, 1992; Kutlu, 2006). Ayrıca Topçu'nun mistisizme olan ilgisi, gerek Massignon ile bağları gerekse Bekkine ile yaptıkları sohbetlerden anlaşıldığı üzere sadece İslam mistisizmini değil diğer dinlerin de mistik düşüncelerini de kapsamaktadır (Kaçmazoğlu, 2008, s. 806).

Topçu, gençlik hareketlerinin içerisinde bulunsa da siyasetle arasına mesafe koymaya çalışmış, gerekmedikçe siyasi alanda faaliyet göstermemiştir. O kendi mahallesiyse de kavgalı olan bir düşünür olarak bilinmektedir. Eserlerinde dindar görünen ancak dinin özünü anlamayan kaba softalarla mücadelesi görülmektedir. Topçu, dindarlığın özünün mütevazilik olması gerektiğini düşündüğü için kendine güvenen ve sorgulamayan kibirli inanın, dinin ruhuna aykırı olduğunu düşünmektedir. Hem kendi mahallesini eleştirmekten çekinmemesi hem de ilerleyen yıllarda İslam sosyalizmi kavramını kullanması Topçu'nun yalnızlaşmasına neden olmuştur (Işık, 1992; Kutlu, 2006).

Nurettin Topçu, toplumun farklı kesimlerine getirdiği yoğun eleştiriler nedeniyle de muhafazakar düşünce içerisinde tartışmalı bir aydın figürü olma hüviyetini korumaktadır. Belirtildiği gibi Nurettin Topçu'nun İslam sosyalizmini savunması, onun geniş kitlelerce kabul görmesini engellemiştir. Muhafazakâr kesimlerce sosyalizmi savunan görüşlerinden ötürü dışlanmasına ek olarak sosyalist çevrelerde de İslami görüşleri nedeniyle kendisine yer bulamamıştır.

Topçu ile ilgili yapılan çalışmaların; Topçu düşüncesindeki bir kavramın açıklanması (Duran ve Polat, 2015; Gündoğan, 2016; Köseadağ, 2017; Özkul, 2006; Şehsuvaroğlu, 2006), onun toplumsal hayatla ilgili görüşlerinin ve önerilerinin derlenmesi (Cihan, 2016; Dural, 2006) ya da Topçu düşüncesinin Türk düşünce hayatındaki konumunun belirlenmesi ve Topçu'nun kendisinin yeni nesillere tanıtılması (Alver, 2008; Kara, 2016) ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Topçu hakkında yazılmış 107 adet tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların hemen hepsinin de yukarıdaki belirtilen başlıklar altında toplanabileceği görülmektedir. Topçu hakkında yapılan çalışmalar içerisinde Fırat Mollaer'in (2007) kitabı hem Topçu düşüncesinin tümleşik olarak izah edilmesi hem de onu romantik antikapitalist düşünce içerisine yerleştirerek yorumlanması açısından önem taşımaktadır. Ancak Mollaer'in çalışması daha yoğunlukla Topçu'yu, Türk düşünce tarihi açısından yeri ve katkısıyla değerlendirme noktasında sonuçlanmaktadır. Bu çalışma ise, Topçu düşüncesinin romantizm içerisindeki yerini belirlemeye çalışan bir tipoloji denemesi olma hüviyetindedir. Bu açıdan, Topçu düşüncesinin anlaşılmasına ve hali hazırda var olan Topçu hakkındaki geniş literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu açıdan çalışmada öncelikle Romantizm düşüncesinin ortaya çıkış süreci ve romantizmin paylaştığı ortak felsefi temeller işlenmeye çalışılacaktır. Ortak felsefi temeller ile birlikte melankolik duygunun da romantizme içkin olarak bulunduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle melankolik bireyin suçluluk ve sorumluluk duygusunun, romantizmin modern toplumsal eleştirileriyle bağlantısına işaret edilecektir. Modernizmin gelişim süreçleriyle beraber modern kapitalist toplum eleştirilerinin çeşitlenmesine değinilecektir. Modern toplumu eleştirmek konusunda da ortaklık sergileyen melankolik romantizmin tipolojileri içerisinde modern toplumdan kurtuluşun mümkün olmadığını düşünen ve onu zorunlu bir kötülük olarak algılayan “mütevekkil romantizm” tipolojisi ve kurtuluş çareleri üreterek bir çıkış yolu arayışında olan “devrimci-ütopik romantizm” tipolojisi açıklanmaya çalışılacaktır. Devrimci ütopik düşüncenin temel özelliklerine değinildikten sonra Topçu düşüncesinin genel görünümü ve tümleşik yapısı üçüncü bölüm boyunca ele alınacaktır. Böylece Topçu düşüncesinin melankoli temelli romantizmle ve özelinde devrimci-ütopik romantizmle benzerlikleri ortaya konularak, bu romantik tipoloji bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır.

Romantizm Tipolojileri Üzerine Bir İnceleme

Romantizm akımı en temelinde modern ideallere karşı modern bir tepkiyi anlatmaktadır. Tarnas'a göre Rönesans döneminde Batı zihniyetinin temelini oluşturan iki farklı düşünce oluşmaya başlamıştır. Aydınlanma düşüncesi olarak tanımlanan ilk düşünce, insan aklının gücüne ve deneyciliğe dayanırken; ikinci aks olarak karşımıza çıkan Romantizm ise

Grek-Roma kültüründen beslenerek insani olanın, tecrübe ve duyguların önemine vurgu yapmaktaydı (Tarnas, 2014, s. 209). Örneğin, Nietzsche için Aydınlanma düşüncesi Apolloncu düşüncenin etkisiyle Dionysosçu olan insani oluşun, içgüdülerin yadsınması süreciydi (Küçükalp, 2017, s. 106).¹ Romantizm akımı bu şekilde aslında modernizmin yıkıcı etkilerinin tam olarak görülmediği bir çağda, modernizm eleştirilerinin temelini oluştururken, Aydınlanma düşüncesini totaliter, yıkıcı olmakla ve insani duyguları, sezgileri aklın ezici gücü tarafından ortadan kaldırmakla eleştirmektedir (Küçükalp, 2010, ss. 171-172). Bu açıdan modern düşüncenin temelleri olarak düşünülen doğanın mekanikleştirilmesine, hakikatin matematikleştirilmesine karşı bir itiraz, Romantizm akımına içkin olarak bulunmaktadır (Tarnas, 2014, s. 211).

Romantizm akımı görüldüğü gibi modern toplumun temelinde olan, Aydınlanma döneminden gelen düşüncelere bir karşıtlığı işaretlemektedir. Özellikle felsefi kökenlere karşıtlık olarak yorumlanan bu tutum, üç temel noktaya yoğunlaşmaktadır. Romantik tepki bu açıdan Aydınlanmacı Batı düşüncesinin ilerlemeci tarih anlayışının, doğanın ve hakikatin matematikleştirilmesinin ve rasyonel aklın toptan reddedilmesini kapsamaktadır (Paz, 2018, ss. 207-210). Örneğin, romantizm akımının ve postmodernizmin öncülerinden olan Nietzsche’de bu modernizmin felsefi temellerine karşıt bir duruş görmek mümkündür. Nietzsche açısından modernizm, Socrates’ten gelen Batı metafizik geleneğinin devamıdır (Küçükalp, 2017, s. 106). Bu açıdan Nietzsche’ye göre Batı uygarlığı yaşamın, içgüdülerin yadsınması yani insanı insan yapan özelliklerin dışarıda bırakılması olarak bir ilerme süreci değil decadence (yozlaşma) sürecidir. Bu süreç insanın ehlileştirilmesi, terbiye edilmesi, toplumsal düzene boyun eğecek insanlar haline getirilmesi olarak görülmektedir (Nietzsche, 2011a, s. 68). Nietzsche, “dacedence”ın sonucu olarak nihilizmden kurtulmanın ve Batının getirdiği ikiliklerin (akıl ruh, nesne-özne ya da kavram-nesne gibi) aşmanın tek yolunun hayatı sahiplenmek olduğunu yani oluşu, hayatı yaşamak anlamında Dyniososçu bakış açısından geçtiğini düşünmektedir (Nietzsche, 2011b, ss. 8-11). Konumuz dahilinde, Nietzsche’nin modernizm eleştirilerinin temelinde, Aydınlanmadan gelen ideallerin insanın varoluşuna aykırı olduğu düşüncesi yatmaktadır. Bu açıdan modernlik, hakikati ve doğayı nicelleştirdikçe insana ait olanı yani duyguları, sezgileri öldürmektedir. Bu durum modernist düşünürler tarafından anlatıldığı gibi gelecek ütopyalarına getirmeyecek ve insanı Weber’in tabiriyle, demir kafeslere hapsedecektir (Weber, 2013).

Sonuç olarak yukarıda belirtildiği gibi modernizm düşüncesinin üç temel felsefi kökenine yapılan itirazın bütün romantik düşünürlerde ortak olarak bulunduğu söylenebilir. Nitekim Nietzsche’nin öncülük ettiği ve modernizmin temeli olarak görülen Aydınlanma düşüncesine ve bu düşüncenin temellerine gösterilen bir tepkiyi kapsayan Romantizm akımı, 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren kendini göstermiş ve daha sonra modernizm kısmen ya da tamamen eleştiren postmodern düşüncenin de temelini oluşturmuştur (Cevizci, 1999, s. 734). Bu açıdan romantizm akımının açılımlarına bakıldığında çok geniş bir yelpazeyi oluşturduğu görülmektedir. Hegel’den Nietzsche’ye, Sartre’den Derrida’ya ve Foucault’a, Baudrillard’dan Lyotard’a, Benjamin’e birçok düşünür ve postyapısalcılık, postmodernizm, yapısalcılık, Freudcu psikanaliz, Frankfurt Okulu gibi birçok akım romantizm çatısı altında değerlendirilmektedir (West, 1998, s. 12). Aynı zamanda romantik düşünce yapısı gereği sanatla yakından ilişkili şekilde gelişmiştir. Tarnas bu durumu şu şekilde ifade eder: “Aydınlanma’nın kutladığı ve kutsadığı deha veya zeka, bir Newton, bir Franklin ya da Einstein’ken; Romantik eğiliminki ise bir Goethe, bir Beethoven ya da bir Nietzsche’ydi” (Tarnas, 2014, s. 210).

Aydınlanma düşüncesine yani modernizmin kökenlerine yapılan eleştirilerle birlikte Romantizm akımı modern kapitalist toplumun bütün katmanlarına ve gelişim serüvenine bir karşı duruşu da sergilemektedir. Nietzsche, Goethe gibi romantikler açısından modernlik gelişim aşamasında olan bir süreci anlatıyordu ancak tarihsel süreç ilerledikçe modernizmin sonuçlarının daha keskin bir şekilde ortaya çıkmış ve romantik düşünce modernliğin bu sonuçları üzerinden eleştirilerini genişletmiştir. Postmodern düşüncenin modernizm eleştirilerinin, insana ütöpik bir gelecek vaadeden modernliğin nasıl ekolojik ve ekonomik krizlere yol açtığını, Dünya Savaşları gibi büyük insanlık trajedilerine ve Nazizm, Stalinizm gibi totaliter rejimlere neden olduğunu yaşayarak tecrübe ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Modernlik bu açıdan düşünsel temellerine ek

¹ Yaşamın bütüncül olarak anlamlandırılması olarak, insanın sezgilerine, duygularına alan açılması düşüncesi romantik sanatta da kendine yer edinmiş motiflerdir. Özellikle varoluşçu edebiyatta yaşamın ancak “yaşayarak” anlaşılabileceği düşüncesi ile karakterlerin kendi hayatlarındaki kurgulanmış sınırlılıklardan çıkarak yaşamı her veçhesiyle kucaklama girişimi ortak bir motif özelliği göstermektedir. Bu motifi Herman Hesse’nin *Bozkırkurdu* (2012), Sartre’in *Bulantı* (2016), Boudlaire’nin *Paris Sıkıntısı* (2017) ve Dostoyevski’nin özellikle *Yeraltından Notlar* (2016) eserinde bulmak mümkündür. Bu eserler hayatın anlamsızlığı ve sıkışmışlığı içinde melankolik bir varoluşu da yansıtmaktadır.

olarak yapısal boyutları ile daha yoğun eleştirilere maruz kalmaya başlamıştır. Löwy ve Sayre'ye (2016) göre modern kapitalist uygarlık “sanayileşme, bilim ve teknolojinin bir arada gelişimi, pazarın hegemonyası, üretim araçlarının özel mülkiyeti, sermayenin genişlemiş yeniden üretimi, özgür emek ve yoğunlaşmış iş bölümü” ile tanımlanabilmektedir. Ayrıca, “... bu sistemin etrafında, buna sıkı sıkıya bağlı ‘uygarlık fenomenleri gelişir: rasyonelleşme, bürokratikleşme, toplumsal yaşamda ikincil ilişkilerin baskınlığı, şehirleşme, sekülerleşme, ‘şeyleşme’. ‘Modernite’ bu bütünlükten oluşur ve bu bütünlüğün temel birleştirici unsuru, üretim tarzı ve ilişkileriyle kapitalizmdir.” (Löwy ve Sayre, 2016, s. 35). Bu tanımlama, romantiklerin modern toplumsal yaşama getirdikleri temel eleştirileri bünyesinde barındırması açısından önemlidir. Antikapitalist bir görüntü sergileyen romantizm, örneğin Marx tarafından şeyleşme, metalaşma ve yabancılaşma kavramları çerçevesinde, Weber tarafından ise büyü bozumu, rasyonelleşme, bürokratikleşme kavramları ile insanın makinenin bir dişlisi haline getirilme süreci olarak yorumlanmaktadır² (Löwy ve Sayre, 2016, ss. 36-37). Sosyoloji teorileri bağlamında da bakıldığında modern kapitalist toplumun özellikle insani olan değerleri ortadan kaldırması ve insanı, doğayı tahakküm altına alması açısından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirileri, Foucault'da (2017) tektipleştirme ve gözetleme süreçleri olarak iktidar ilişkilerin çözümlenmesinde, Mills'in (1974) para üzerinden yaptığı çözümlerinde modern toplumun niceliksel değerlerin niteliksel değerlere doğru genişleyerek yaşamı kuşatmasında, Frankfurt Okulunun yine benzer bir şekilde kültürün nicelikleştirilmesi anlamında kültür endüstrisi çalışmalarında görmek mümkündür (Adorno ve Horkheimer, 2014; Battomore, 2013). Marcuse'a (1975) göre modern insan tek boyuta indirgenip orada sıkıştırılmış ya da Fromm (2017) açısından özgürlüklerini terk ederek tam olarak toplumsal süreçlere uyumlu, konformizm arayışında “beyinsiz insan” haline gelmiştir. Yine başka bir boyut olarak, modern toplumu tüketim süreçlerinin çözümlenmesi ile anlaşılabilirliğini savunan postmodern düşünürler tarafından, yanılsamalı özgürlük alanı olarak kurulan tüketim, modernliğin ikinci bir yüzü ama devamı olarak insanın tahakküm altına alınma süreci olarak yorumlanmaktadır (Baudrillard, 2010; Ritzer, 2000).

Modern kapitalist uygarlığa eleştirilerin bu çok boyutluluğunun altında insana ve insana ait olana dair bir özlem ve bunun gerçekleşmemesi durumundan dolayı bir hüznün duygusu olduğu düşünülmektedir. Nitekim Löwy, romantizm akımı içerisinde içkin olarak melankolik bir varoluş yattığını düşünmektedir: “Romantizm, modernitenin yani modern kapitalist uygarlığın, ‘geçmişteki (pre-kapitalist ve pre-modern) değer ve idealler adına eleştirisini temsil eder. Romantizmin başından beri ikili bir ışıkla, isyan yıldızının ve ‘melankolinin kara güneşi’nin (Nerval) ışığıyla aydınlandığını söyleyebiliriz” (Löwy ve Sayre, 2016, s. 33). Bu melankolik varoluşun çözümlenmesi önemlidir. Çünkü, toplumsal yaşamın eleştirisi ve ona karşı çıkışın temellerinde bu melankolik duyarlılığın olduğu düşünülmektedir. Melankoli hakkında hacimli bir çalışma yapan Teber (2013), melankolik yaşamın özünde toplumsal ve varoluşsal bir eleştiri taşıdığını düşünmektedir (Teber, 2013, s. 352). Bu eleştiri dinamiği yaşanan olaylar karşısında sorumluluk duygusu hissetmekle ve kendini suçlamakla kurulmaktadır. Gelişkin sorumluluk duygusuyla toplumsal yaşama bir muhalefet gösteren melankolik bireyin eleştirilerinin Antik Çağ'da mitolojik dinsel anlatılara, Aydınlanma çağında rasyonalizme ve Orta Çağ'da dinsel bağnazlıklara yöneldiği Teber tarafından vurgulanmaktadır (Teber, 2013, ss. 353-354). Sonuçta toplumsal bir hareket yaratma girişiminde olmayan yalnız melankolik bireyin eleştirisi, dış dünyayla kurulan bağlantılardan uzaklaşarak genellikle kendi iç dünyasına kapanma ile nihayetlenmektedir (Teber, 2013, s. 260). Melankolik insan tanımlaması, özgür olma düşleri kuran ve toplumsalın getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak isteyen ancak genelde başarılı olamayan bir insanı anlatmaktadır. Melankolik bireyin eleştirel yanı, yukarıda anlatıldığı gibi sosyoloji teorilerindeki modernizmin eleştirilerinde de kendini göstermektedir ve yine benzer şekilde sosyoloji teorilerinde bulunan bu romantik modernizm eleştirileri, melankolik bireyde olduğu gibi genellikle modernliği karşı konulamaz bir kötülük olarak görerek, onunla mücadeleyi imkansızlığını vurgulamakla nihayetlenmektedir. Bundan dolayı da sosyoloji düşüncesinin temelini oluşturan bu tür modernizm eleştirileri, Löwy ve Sayre tarafından, “mütevekkil romantizm” olarak tasnif edilmektedir (Löwy ve Sayre, 2016). Mütevekkil romantizm yani melankolinin kara güneşi altındaki romantizm, modernizmin çözümlenmesini yapıp, onun birey ve toplum açısından tehlikeli yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu çözümler ise genellikle zorunlu kötülük olarak görülen modernizmin kabullenmesi ya da onunla mücadele edilemezlik

² Bu düşüncelerin edebiyata yansımaları olarak özellikle Kafka'nın eserlerini incelemek faydalıdır. Kafka'nın *Dönüşüm* (2012) romanında Weberyen demir kafesleri görmek mümkündür. Dava (2017) adlı romanında ise bürokrasinin insan yaşamını nasıl kuşatıp, insanı yaşam içerisinde çaresiz bir halde bıraktığı işlenmektedir.

noktasına varmaktadır. Bu açıdan kendini toplumsal sorunlara karşı sorumlu hisseden melankolik nasıl kendi iç dünyasına yöneliyor ve yalnızlaşıyorsa, modernizmin mütevekkil eleştirileri de hüznü bir kabullenişe yönelmektedir. Zweig ve Walter Benjamin gibi melankolik romantiklerin modern yaşamın kötülüklerinden kurtulmanın mümkünsüzlüğü ve geri dönüş imkanlarının ortadan kalktığını düşündükleri için intihar etmeleri bu açıdan anlamlıdır. Ancak, modern kapitalist toplumdan kaçışın mümkünsüzlüğü düşüncelerinin ve mücadele etmeksizin kendi çeperlerine çekilmenin ya da kendi varoluşuna son vermenin yanında romantizm akımı içerisinde çıkış arayışı içinde olan insanlar da bulunmaktadır.

Buraya kadar yürütülen tartışma, romantizmin genel bir resmini oluşturmaya çalışmıştır. Sonuç olarak, romantik eleştirinin temelinde melankolik bir sorumluluk duygusu olduğu düşünülmektedir. Bu sorumluluk ve yaşananlardan kendini suçlu hissetme duygusu, Freud'un (2015) da belirttiği gibi melankolik birey için ayırıcı bir özelliktir. Romantik eleştiri ise, Aydınlanmadan başlayan modernizmin kökenlerine (ilerlemeci tarih anlayışı, doğanın mekanikleştirilmesi ve hakikatin matematikleştirilmesine) karşı topyekün bir eleştiriyi bünyesinde taşımaktadır. Ayrıca romantizm, modernizmin ilerleyen safhalarında ortaya çıkan görüngülere karşı bir tutumu da ihtiva eder. Bu açıdan insanın niteliksel değerlerini ve yaşamı sahiplenmek isteyen romantizm, insanın ve kültürün nicelleştirilmesine (şeyleşme) ve tahakküm altına alınmasına, insanın özgürlüğünün elinden alınmasına, rasyonelleşmeye karşı anti modernist ve antikapitalist toplumsal eleştiri dinamiklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu eleştirinin dinamikleri, genellikle modern toplum çözümlemeleri ve eleştirileri ile sınırlı kalmıştır. Bundan dolayı mütevekkil romantizm tipolojisi modern kapitalist uygarlıktan çıkışın mümkünsüzlüğünden kaynaklı bir hüznle özdeşleşmektedir. Ancak Löwy'nin belirttiği gibi her romantik, karamsar gelecek tahayyülü veya intiharla özdeşleşen mütevekkil romantik tavrı benimsememektedir. Bu açıdan mütevekkil romantizmden ayrılan romantizm tipolojisi Löwy ve Sayre tarafından devrimci-ütopycı romantizm olarak tariflenir. Löwy'e göre ızdırap çeken insanların sorunlarını çözmek isteyen devrimci-ütopycı romantizm, kapitalist toplumsal yaşamın tahribatına uğramamış bir geçmişe özlem duymak yerine bir gelecek planı oluşturmaya yönelmiştir (Löwy ve Sayre, 2016, ss. 107-116). Bu romantizm şeklinin temel savunucuları olarak Löwy tarafından Charles Peguy ve Ernst Bloch gösterilmektedir. Löwy bu düşünürlerin mütevekkil, onarıcı ve ütopycı romantizm özelliklerini bir arada taşıdığını da vurgulamaktadır.³ Bir tipoloji denemesi yapan Löwy karmaşık bir görüntü sergileyen Peguy düşüncesini bazı kavramlar etrafında toplamaktadır. Bunlar: "Hristiyan dini, modernite eleştirisi ve sosyalist mistik"liktir (Löwy ve Sayre, 2016, s. 245). Löwy'e göre, bu birbirinden ayrı gibi görülen görüşler sonuç olarak romantizm tarafından bir bütünlüğe kavuşmaktadır.

Kapitalist modern yaşama karşı olan Peguy açısından teknik gelişmeler insani olan değerlerin ölmesi ile sonuçlandığı için daha insanca bir yaşamın kapısını aralayan toprağa dayalı ekonomiye geçilmesi gerekmektedir. Bu açıdan sermayeye, kapitalizme ve burjuvaya karşı bir tutum sergileyen Peguy aynı zamanda kurumsal dini yapıların da karşısında durmaktadır. Bu açıdan Katolik kilisesinin öğretilerine karşı çıkan Peguy, sosyalizm ve Hristiyan mistisizmine ve bu mistikliğin sevgi ve merhamet kaynaklı öğretilerine sahip çıkıp savunmaktadır (Löwy ve Sayre, 2016). Löwy'nin çözümlemelerinde görüldüğü gibi ilerlemeci tarih anlayışına, doğanın ve hakikatin matematikleştirilmesine karşı bir tutum sergileme açısından romantik tipolojiye uygun bir düşünür görüntüsü sergileyen Peguy, kapitalist modern uygarlıktan kurtuluş içinde bazı çözüm reçeteleri geliştirmektedir. Bunlar yukarıda da görüldüğü gibi sorumluluk şuuru ve merhamet düşüncesini temele alan mistik din düşüncesini sahiplenerek, toplumsal huzuru getirecek olan sosyalist cemiyet yapısını kurmaktır. Bu açıdan Peguy "sosyalist dayanışma ile Hristiyan hayırseverlik arasında bağlantılar kurmaktadır" (Löwy ve Sayre, 2016, s. 247). Böylece Peguy'un mistik sosyalist bir düşünce inşa ettiği söylenebilmektedir. Düşünür, Katolik Kilisesini ise insana ait değerleri yok eden modern

³ Modernizme karşı romantik tepkiyi ve bu zorunlu kötülüğten çıkış arayışlarını bünyesinde barındıran diğer bir ana metin ise distopya metinleridir. Çörekçioğlu edebi metnin bir türe dönüşmesinin o dönemin şartlarından kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan ütopya metinleri rönesans ve sonrası toplumların düzen ve iyi bir gelecek arayışlarının sonucu olarak modernizmin doğmaya başladığı dönemle özdeşleşirken, distopya metinleri modernizmin krizlerinin açığa çıktığı 20. yüzyıl ile özdeşleşmektedir (Çörekçioğlu, 2015). Sonuç olarak distopya metinleri iyi bir gelecek vaadi taşıyan ütopyaların toplumsal ve yaşam pratikleri karşısında çürümesiyle oluşan durumdan ilham almaktadırlar ve sadece geleceğin iyi olmamasını değil, geleceğin kapkaranlık bir kötülükle son bulacağı noktasında hüznü bir gelecek tahayyülü ortaya koyarlar. Distopyaların temel eleştiri noktasında ise insanı insan yapan temel değerlerin ortadan kalkması bulunmaktadır. Modern insanın kesinlik arayışı ütopyalı toplumların kabusu haline getirecektir (Kumar, 2006, s. 175). Her ne kadar distopya metinleri mütevekkil romantizmle özdeşleşmiş olarak görülse de bazı metinler bunun dışına çıkmaktadır. Devrimci-ütopik olarak görebileceğimiz bu eserlerde başkahraman, distopyanın dışarısına çıkmak için uğraşmakta ve bunda başarılı olmaktadır. Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sında (2015) ve Ray Braudbury'nin Fahrenheit 451'de (2018) melankolik kahramanların romantik tepkilerini ve distopyadan çıkma arayışlarını görmek mümkündür.

kapitalizmin taşıyıcı unsurlarından biri olmakla eleştirmektedir. Yine Peguy'in kendi toplumunun geleneksel değerlerine sahip çıktığı görülmektedir. Bu açıdan modern kapitalist Batı uygarlığının para ve sermaye odaklı gelişen insani ilişkilerinin eleştirisi yaparak, küreselleşen bu değer sistemine karşı geleneksel ve otantik kültürü savunduğu görülmektedir (Löwy ve Sayre, 2016).

Melankolik romantizm içerisinde bulunan devrimci romantik düşüncenin, sadece Peguy ile sınırlı olduğunu düşünmek ya da Peguy'ı bir istisna olarak kodlamak yanlış olacaktır. Nitekim, melankolik birey deyince akla gelen ilk isimlerden olan Dostoyevski'nin de benzer düşüncelere sahip olduğunu görmek mümkündür. Klasik romantik özellikleri gösteren ve insani olan her şeyin yitip gitmesinden ve hakikatin matematikleştirilmesinden rahatsız olan Dostoyevski'nin de sosyalist düşünceleri benimsediğini ve kurumsal dini anlatı karşısında merhamet öğretisine dayalı Hristiyan mistizmini⁴ sahiplendiğini söylemek mümkündür. Kristeva'ya göre Dostoyevski'nin karamsarlıktan sıyrılarak bir çıkış yolu aradığında, affetme ve merhamet temelli bir dünya kardeşliği tasarımına girişmektedir. (Kristeva, 2009, ss. 238-243). Zweig bu sınıflararası uçurumların ortadan kalkarak bütün insanların bir arada yaşadığı Dostoyevski cemaatinin dini bir yapı taşıdığını vurgulamaktadır. (Zweig, 2015, s. 148). Ayrıca Peguy gibi Dostoyevski de modernizmden kaynaklı kültürel tektipleşme ve kültürel erozyana karşı Rus geleneksel kültürünü savunmakta ve bu geleneksel değerlere bağlı insanı yüceltmektedir. Kumar'ın Dostoyevski ile ilgili şu sözleri konuyu açıklaması açısından önem taşımaktadır: "Rusya'nın geçmişinin sevimli bir versiyonu üzerine temellenmiş bir ideal toplum yaratmak için ilkel Hristiyanlık, Rus Ortodoksisi ve Rus köylüsünün komünal yaşamı öğelerini harmanladı. Radikal Hristiyanlığın ve mistik halkçılığın bu egzotik karışımında ütopyacı enerjisi için yeni bir çıkış noktası ve gençliğinin seküler ütopyasını savunmak için güçlü bir araç buldu" (Kumar, 2006, s. 209).

Bazı açılardan karmaşık görünen bu düşünce silsilesi, Peguy'de de olduğu gibi, romantik düşünce çatısı altında ancak bir bütünlüğe kavuşmaktadır. Bu karmaşık ama anlamlı görüntünün Nurettin Topçu'nun düşünceleriyle de örtüştüğü düşünülmektedir.

Nurettin Topçu Düşüncesinin Temel Kavramlarının Romantizm Akımı Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Nurettin Topçu düşüncesinin temelinde ızdırap, merhamet ve sorumluluk şuuru ile temellendirilmiş bir hareket felsefesi yatmaktadır. Hareket, Topçu'da insanın kendi sınırlılıklarından kurtulmak ve hatta bireyin kendi kendini inkar etme süreci olarak tanımlanır (Topçu, 2013, s. 76). Çünkü hareket etmek demek aslında bireyin kendiliğini de kavrama sürecidir. Birey, ancak kendini hareket ile tecrübi bir eylem faaliyetiyle tanıyabilmektedir (Topçu, 2013, ss. 29-31). Burada Topçu düşüncesinde diğer romantiklerde görüldüğü gibi epistemolojik bilginin değil oluşun ve yaşamın öncellendiği görülmektedir. Buna göre gerçek bilgi ancak yaşam sahasındaki eylemler sonucunda ortaya çıkan tecrübi bilgidir. Buradaki yaklaşımının varoluşçuluk ile yakından ilişkili olduğunu görmek mümkündür. Topçu'nun Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi adındaki kitabı da bu bağlantıyı anlatır niteliktedir. Topçu, varlık ve öz ile ilgili tartışmayı yürüttükten sonra şu sonuca ulaşır: "İnsanın cevheri harekettir, yaptığı ne ise insan odur" (Topçu, 2015, s. 55). Hareket felsefesini bütün varoluşçuluktan ayıran nokta ise hareketin başlangıcını ve hareketin arzuladığı son olmaktadır. Topçu'ya göre bu hareketin temelinde ölümlü insanın sınırlılıkları aşma istenci olarak "endişe" ve "ızdırap" bulunmaktadır (Topçu, 2013a, ss. 32-35). Topçu ızdırapı "insanı insan yapan şey" olarak tanımlamaktadır (Topçu, 2013a, s. 205). Iızdırap çeken bir yüreğin giderek merhamet ve sorumluluk duygularına sahip olacağını söyleyen Topçu'da ızdırap; hür hareketin başlangıcı, temel taşıdır. Topçu'ya göre ızdırap duyan bir yüreğin harekete geçmek için sabırsızlanması, aleme yayılan bir merhamet ve sorumluluk duygusundan kaynaklanmaktadır (Topçu, 2013a, ss. 92-99). Görüldüğü gibi, ızdırap ile başlayan ve insanın acılarına karşı merhamet duyup, sorumluluk hisseden Topçu'nun insanı, melankolik romantik varoluşun izlerini taşımaktadır. Kendini yaşamın acılarına ve toplumsalın gidişatına karşı sorumlu

⁴ Dostoyevski'nin modernizm karşıtı görüşleri ve mistik Hristiyanlık görüşlerini takip etmek açısından Batı Çıkmazı Puşkin Üzerine Konuşma (1992), Karamazov Kardeşler (2016a) ve Yeraltından Notlar (2016b) kitaplarına bakılabilir. Örneğin şu alıntı konu hakkında önemli bazı noktalara değinmektedir: "İstirabın vodvillerde yeri olmadığını biliyorum. Billur saraya ise büsbütün yakışksız düşer: ıstırap şüphe ve inkar demektir; içinizde şüphe uyandıran bir billur saray tasavvur edilebilir mi? Bununla beraber, insanın gerçek ıstıraptan, yani yıkım ve kaostan asla vazgeçmeyeceğine eminim. İdrakın biricik kaynağı ıstıraptır. Başlangıçta idraki insanın baş belası saydığımı söyledim, ama insanın bunu sevdiğini, dünyadaki hiçbir hazzı değişmeyeceğini de biliyorum. Mesela idrak, iki kere ikinin mukayese kabul etmeyecek denli yükseğindedir" (Dostoyevski, 2016b, ss. 37-38).

hissetmek melankolik romantik tipolojide yaygın olarak bulunan bir tavır olduğu Teber (2013) tarafından özellikle vurgulanmaktadır. Freud'un (2015) melankolik insanının temel özelliği de yaşanan olaylara karşı sorumluluk duygusu hissetmesidir. Bu açıdan Nurettin Topçu düşüncesinin melankolik romantizm ile uygunluk sergilediği söylenebilir. Yukarıdaki bölümde anlatıldığı gibi bu sorumluluk duygusunun modern kapitalist toplum eleştirilerinin temelinde olduğu düşünülmektedir. Mütevekkil ve devrimci-ütopik romantizm tipolojilerin benzer yönleri bu sorumluluk duygusu ile birlikte modern kapitalist toplum eleştirisi (Löwy ve Sayre, 2016). Topçu da romantik tipolojiye uygun olarak modern kapitalist toplum eleştirisi yapmaktadır. Topçu düşüncesinde modern kapitalizm eleştirilerinin, hareket felsefesini temele aldığı için, hareketin düşmanları olarak tanımlandığı görülmektedir.

Şekil-1'de Topçu düşüncesinin temel kavramları ve bu kavramların birbiriyle ilişkisi verilmeye çalışılmıştır. Modernizme karşı eleştirilerini de ihtiva eden hareketin düşmanları kısmına bakıldığında Topçu'nun, modern toplumsal yaşamın bireyin ferdiyet ve şahsiyetini öldürmesine, onu tahakkümü altına almasına karşı olduğu ve hedonist varoluşa yani muvaffakiyetler ve tüketim karşı bir duruş sergilediği görülmektedir. Topçu'ya göre hareketin temel düşmanı olan cemiyet, insanı iki boyutta kısaca almaktadır. Bunlardan ilki insanın tabiatının yanlış bir kurgusalılığı olarak yapay ihtiyaçlarımız nedeniyle toplumsal dayanışma mekanizmalarını kabul etmemizdir. Diğer ise, hedonizm, zevk arayışında bir yaşamı olumlayarak hedonist döngü içinde sıkışıp kalmaktadır (Topçu, 2013a, ss. 78-80). Topçu'ya göre cemiyet zincirlerinden kurtulmak oldukça zordur ve birey genellikle bu esaretten kurtulamamaktadır. Topçu bu durumu: "Sonsuzluğa gidecek yolculuğumuz, cemiyetin karanlık ve dar ve yaratıcılıktan yoksun sınırlarında nihayet buluyor" ve "Bu durum insan hareketinin ölümüdür" şeklinde özetlemektedir (Topçu, 2014, s. 75). Toplumunun ferdi baskılama süreçlerinin tamamen karşısında duran Topçu'nun bu açıdan Durkheim sosyolojisini ve Ziya Gökalp'i eleştirdiği görülmektedir (Topçu, 2014, s. 24). Ayrıca toplumsalla uyumşamamak Topçu'da bir suç değil insanlığa ve toplumsala karşı bir vazife olarak görülmektedir. Bu açıdan toplumsala aykırı hareket, ahlaksız ya da toplumsal sözleşmenin ihlali olarak görülemez. Aksine bu toplum için faydalı bir süreçtir çünkü vicdani sorumluluk hareketinin yok olması medeniyetin çöküş sebebi olmaktadır. (Topçu, 2013a, ss. 93-101). Görüldüğü gibi Topçu düşüncesinin eleştiri dinamikleri, yukarıdaki bölümde ele alınan içerisine sosyolojinin önemli düşünürlerinin de dahil olduğu mütevekkil romantizm ile uyum içerisindedir. Topçu'nun Baudrillard (2010) gibi hedonist zevk arayışı ve buna bağlı olarak tüketim toplumuna karşı olduğu görülmektedir. Frankfurt ekolünde (Adorno ve Horkheimer, 2014) ve Foucault'un (2017) modernizm eleştirilerinde özellikle yoğunlaşan insanın tektipleştirilmesine, toplumsal yapılar tarafından tahakküm altına alınmasına, Topçu'nun da benzer olarak karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Bu eleştiriler melankolik romantik insanın özgür olma istenci ile de birleşmektedir. Sonuçta, Topçu düşüncesi de İsyan Ahlakı (2013a) eserinde görüldüğü gibi insanın özgürlük arayışı ile ilgilidir.

Şekil 1

Topçu düşüncesinin temel kavramları ve kavramlar arasındaki ilişki⁵

⁵ Topçu düşüncesinin ilerleme şeklini gösteren Şekil 1, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Topçu kendi düşüncesini, ferdiyetçiliğin diğer bir uç noktası olan anarşizmden de ayırmaktadır. Bu düşüncüyü de insanın kendi benciliğinde kısılması olarak görüp eleştirmektedir. (Topçu, 2013a, s. 178). İzdırabın kuruculuğunda olan kendi şahsiyetli bireyselliğini Topçu, “Stirner’in canavarca bencilliğinden”, “Rousseau’nun yalnızlıkta sıkışan safça gururu ve marazi güçsüzlüğünden”, “Schopenhauer’un karanlık ve sonuçsuz kötümserliğinden” kendini ayırmaktadır. Bu açıdan ızdırabın Topçu’da karamsarlığa giden bir düşünce silsilesi oluşturmadığı görülmektedir aksine ızdırıp insanın “ümitsizliğe düşmesini engelleyen bir duygudur” (Topçu, 2013a, s. 205). Topçu düşüncesi bu noktada pasif bir modern toplumsal eleştiri olarak mütevekkil romantizmi değil, devrimci-ütopik romantik özellikleri göstermektedir. Sonuçta Topçu, kurulması gereken toplumsal yapı ile ilgili öneriler ve hatta bu düşünce silsilesinin zorunlu çıktılarını vererek, modern toplumsal yapıdan çıkış arayışını ortaya koymaktadır. Bu çıkış arayışının devrimci-ütopik romantizm tipolojisi ile olan benzerliğini ortaya çıkarmak için Topçu düşüncesinde ızdırıp temelli hareketin çıktıları olan adalet, hizmet ve hürmet kavramları açıklanmaya çalışılacaktır.

Topçu’ya göre ızdırıp, merhamet ve sorumluluk şuuruyla temelli olan hareket, Anadolu ruhunun temeli olan tasavvuf düşüncesinin de kurucu unsurudur ve toplumun kurtuluşu bu mistik düşüncenin hayata geçmesi ile mümkün olacaktır. Sonuçta bu ruh toplumsala döndüğünde üç temel çıktı oluşturmaktadır. Bunlar hizmet, hürmet ve adalettir. Bunların ahlaki tutumunu sağlayan şey, ızdırıp temelli merhamet duygusudur ve bu bağlantı koparsa Topçu’ya göre hareketin ahlaki temelleri de ortadan kalkmaktadır (Topçu, 2008, s. 95). Topçu bu durumu: “Eşrefi mahlukat olan insana hürmetten başka kurtarıcımız yoktur. Bizim ahlakımız hürmet, hizmet ve merhamet prensiplerini barındıran aşk ahlakıdır” şeklinde özetlemektedir (Topçu, 2012, ss. 30-31).

Topçu’nun temel üç çıktı olarak tanımladığı hizmet, hürmet ve adalet kavramlarının içini nasıl doldurduğuna bakıldığında, Topçu düşüncesinin devrimci-ütopik romantizm özellikleri daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Topçu, dinin mistik tarafının kendi düşüncesinin temeli olduğunu söylemektedir. Sonuç olarak örneğin hürmet, merhameti hem besleyen hem de onun çıktısı olan bir duygudur ve dinin-ahlakın kurucu unsurudur. Topçu’ya göre Müslümanların birbirini sevmesi yeterli olmaz, bütün insanları sevmek gerekmektedir (Topçu, 2008, ss. 89-91). Hürmet bu açıdan, Topçu’nun kurmaya çalıştığı alternatif ve sevgi temelli toplumsal yaşantının temeli olmaktadır. Bir sevgi ve merhamet toplumu kurmaya çalışan Topçu bu açıdan insanlara karşı hürmeti temel dinamik olarak görmektedir. Topçu diğer iki kavramını ise şu şekilde açıklamaktadır: “Merhamet içtimai nizamda afaki bir ölçü haline geldi mi adalet adını alıyor” (Topçu, 2008, s. 96). “Merhamet varlıklara çevrilen hareket halini alınca hizmet oluyor” (Topçu, 2008, s. 97). Topçu’nun hürmeti ve sevgisi bütün toplumun iyi olmasını isteyen bir tutumu yansıttığı görülmektedir. Bu açıdan içtimai adalet ve sosyalizm hakkındaki düşünceleri kurmak istediği sevgi ve merhamet toplumunun da temeli anlamına gelmektedir. Kurulması istenen bu toplumsal hayatın dinamiklerini ise Topçu, Anadolu insanının irfanında ve dinin tasavvuf öğretilerinde bulmaktadır. Topçu düşüncesi, sonuç olarak, insanı önceleyen ve onun etrafında şekillenen milliyetçilik düşüncesi ile çevrili olması anlatılanlar açısından da anlamlı bir bütün oluşturmaktadır.

Anadolu milliyetçiliğini savunan düşünürler arasında yer alan Topçu düşüncesinde, Anadolu irfanına ve o irfanı oluşturan kültürel mayaya karşı duyulan inanç vardır. Topçu’nun bütün kitaplarında bu inanca ve onun savunusuna rastlamak mümkündür. Ancak Topçu’ya göre bu maya özellikle Tanzimat ile başlayan süreç ile bozulmaya başlamış ve kapitalist toplumsal yapı, Türk toplumu üzerinde genişledikçe onun kendine özgü yapısını bozmuştur. Kapitalizmin sonucu olarak Anadolu’da artık hem maddi hem de manevi bir sefalet kol gezmektedir. Bu durumun müsebbibi ona göre, hem kapitalizmin kendisi hem de halkın derdinden anlamayan din adamlarıdır. Toplumsal yapı ve kurumların hepsinin pay aldığı bu durumdan kurtuluşun reçetesi ise Topçu’ya göre üç aşamalıdır: “1- Sosyalist cemiyet nizamını kurmak. 2- Sistemli ve inanılmış bir medeniyet aşısını halka yapmak 3- Gerçek din anlayışını canlandırmaya çalışmak” (Topçu, 2012, ss. 171-180). Topçu burada sosyalizmi, İslam düşüncesine aykırı olarak yorumlamaz hatta İslam sosyalizmi, Anadolu insanını komünizm ve kapitalizm gibi iki kutup yaratmış ve insanlığı kısıp altına almış olan yapılardan kurtaracak olan şeydir. Bu açıdan İslam sosyalizmi Topçu’ya göre “İslamın özüdür” (Topçu, 2012, s. 28).

İslam sosyalizmini bir eşitlik davası olarak gören Topçu’nun sosyalizme bakış açısının komünizmden ayrı olarak düşünülmesi gerekmektedir. Çünkü, onun açısından komünizm de bir baskı rejimidir, bireyin hürriyetinin elinden alınmasıdır ve özünde

merhamet değil, ezilen sınıfların kini bulunmaktadır. “Asıl dava kini öldürmektir” diyen Topçu ise kendi mistik sosyalizmini bu açıdan komünizmin temellerinden ayırarak ızdırıp- sorumluluk- merhamet örgütlenmesinin bir sonucu olarak tanıtmaktadır. Bu davanın silahla değil temellerden yukarıya doğru toplumsalın inşası ile mümkün olacağını düşünen Topçu davasını, “ruhi ve ahlaki” ve “içtimai ve hukuki” iki kısma ayırır. Bütün bu ruhun da Anadolu insanında ve onun irfanında bulunduğunu düşünmektedir (Topçu, 2012, s. 35). Anadolu insanının bu eşitsizliklerle dolu kapitalist toplumsal yaşamda, üst kesimin keyif içinde yaşaması adına harap ve bitap hale getirildiğini düşünen Topçu düşüncesinin mistik sosyalizmi, merhamet temelli bir ideali yansıtmaktadır. Topçu bu açıdan İslam sosyalizmin hem kendi düşüncesi ile hem de İslam ile uygunluk içinde olduğunu vurgulamaktadır:

“İslam sosyalizmi, eşitlik merhamet davasıdır. Malların adetçe sayılıp eşit dağıtılmasıyla değil, hakların kanun ve vicdanla her birine eşit durumda olmalarını dilediğimiz insanlar, hep Allah’ın sevgili kulu olan insanlardır. O halde bu irademiz Haktır. Zira Hakk’ın sevgisine dayanmaktadır.” (Topçu, 2012, s. 38)

Topçu düşüncesinin temelinde bulunan merhamet ve mesuliyet sahibi şahsiyetli bireyin toplumsalın genelini iyiliğini istemesi sonucunda İslam sosyalizmine ulaştığını söylemek mümkündür. Bu birey Topçu düşüncesinde Anadolu irfanına sahip mistik bir milliyetçi düşünce ile ve aslında her düşüncesinin temelinde bulunan tasavvuf geleneği ile bütünleşmektedir. Bu açıdan da bu davanın savunucusu olan bireyler şehirde yaşayan köy çocukları olarak tanımlamaktadır (Topçu, 2012, s. 43).⁶ Bu insanın Topçu düşüncesindeki önemi, aslında kapitalist toplumsal yaşamın bozuculuğuna tamamen kapılmamış olması, yani Anadolu irfanında zaten içkin olarak bulunan düşüncelerinin taşıyıcısı olmasından kaynaklanmaktadır. Topçu’nun Anadolu milliyetçiliği düşüncesi Anadolu’da aynı mekân ve zamanı paylamış olan insanların ortak mayası olduğu düşünülen bu irfanın savunulması olarak yorumlanmalıdır. Bu açıdan Topçu’nun arayışı bir önceki bölümde işlenen Dostoyevski’nin milliyetçilik düşüncesi ve kurtuluşu, bozulmamış Rus köylüsünde araması ile benzerlik oluşturmaktadır. İrfanı ve yerelliğin önemini vurgulayan bu milliyetçilik düşüncesi, devrimci-ütopiklerin ortak özelliklerinden biridir.

Löwy’nin özellikle Peguy üzerinden tartışarak, ortak özelliklerini ortaya çıkardığı devrimci romantik tipolojide, mistik dindarlık ve sosyalist mistiklik kavramları ön plana çıkmaktadır (Löwy ve Sayre, 2016, s. 245). Topçu düşüncesi üzerinden yukarıda yürütülen tartışmada da Topçu düşüncesinin bu temel özellikleri gösterdiği görülmektedir. Sonuç olarak bakıldığında Topçu düşüncesinin karmaşık görüntüsünün devrimci-ütopik romantizm tipolojisi ile uyum gösterdiği anlaşılmaktadır.

Sonuç Yerine: Devrimci-Ütopik Bir Romantik Olarak Nurettin Topçu

Çalışmanın temel amacı ayırık bir düşünür görüntüsü sergileyen Topçu düşüncesinin temel özelliklerinin Löwy’nin yaptığı tasnifle devrimci romantik bir görüntü sunduğunu göstermektir. Löwy, Peguy’i: “Gerçekten de onun kadar çelişik bir şahsiyet tahayyül etmek güçtür: hem tutucu hem devrimci, hem otoriter hem liberter, hem milliyetçi hem enternasyonalist, hem Katolik hem ruhban karşıtı hem “sağcı” hem “solcu” kesinlikle sınıflandırılmaz biri” olarak tanıtmaktadır (Löwy ve Sayre, 2016, s. 244). Bu cümleler, Nurettin Topçu hakkında da kurulmuş olsa herhalde çok tepki çekmezdi. Bu karmaşık görüntü Dellaloğlu tarafından romantiklerin geçmişte olduğu günümüzde de anlaşılması zor ve muammalı bir görüntü sergilemesi olarak anlatılmaktadır (Dellaloğlu, 2010). Nurettin Topçu’nun hakkında hacimli bir eser veren Fırat Mollaer’in görüşleri de bu açıdan önemlidir. Anadolu sosyalizmi içerisinde değerlendirilebilecek birçok düşünür ve yazarın görüşlerine yer veren ve bu açıdan Topçu’nun konumunu işaretleyen çalışma, romantik antikapitalist tutum içerisinde melankolik tavrı da yansıtmaları açısından önemlidir. Ancak, Fırat Mollaer’in görüşleri ve Dellaloğlu’nun çalışmasında olduğu gibi, romantik antikapitalist düşüncenin çelişkili varoluşuna ve onun muammalarla örülü yönüne, bu açıdan felsefi ve siyasal görüntüleri açısından melankolik romantizmin kararsız yapısına vurgu yapılmaktadır (Mollaer, 2007). Çalışmamızdaki tipoloji denemesi ise çelişik gibi görülen temaların bir araya geldiğinde bir örüntü sunabileceği düşüncesine yaslanmaktadır. Bu açıdan Topçu düşüncesinin felsefi temelleri ve toplumsal ve siyasal çıktılarını Şekil 1’de de görüldüğü üzere bir bütün halinde yansıtılmaya çalışılmıştır. Sonuçta ise bütün bu düşüncelerin romantizm düşüncesi içerisindeki yeri üzerinde durulmuştur.

⁶ Kentte yaşayan Anadolu köy çocuğu tipolojisini anlamak için Topçu’nun Taşralı (2013b) kitabına bakılabilir. Kitaptaki hikayeler boyunca felsefi bir düşüncenin hikayelere yansımaları da izlemek mümkün olmaktadır. Yukarıda anlatılan Topçu düşüncesinin temel kavramları (merhamet, ızdırıp, hizmet ve hürmet gibi) hikayeler içinde temalar olarak karşımıza çıkar.

Bu bağlamda romantik düşüncenin temel özellikleri ve modernizm karşısında sergiledikleri farklı duruşlara göre ayrılan tipolojileri üzerine incelemeler yapılmıştır. Bu düşünceler toparlanacak olursa; romantik düşünce aydınlanma düşüncesinden gelen modernitenin felsefi temellerine karşıt bir duruşu sergilemektedir. Bu temeller ilerlemeci tarih anlayışı, doğanın mekanikleştirilmesi ve hakikatin matematikleştirilmesidir. Bu temellere karşı çıkışın temel noktası olarak ise, temellerin üzerine inşa edilen modern kapitalist toplumun insanı da nicelleştirerek, insana ait olan değerleri ortadan kaldırması gösterilmiştir. Bu temel boyut üzerinden sosyolojik teori geleneği, insanın özgürlüğünün elinden alınma süreçlerini farklı boyutları ile ele alıp eleştirmiştir. Sonuç olarak modern kapitalist uygarlığa karşıtlik romantik düşünceye içkin olarak bulunmaktadır. Löwy ve Sayre'den (2016) hareketle bu karşı çıkışın melankolik temellerine değinilmiştir. Buna göre insanlığın içine düştüğü durumdan rahatsız olmak, bundan acı ve ızdırap duymak ve sorumluluk hissetmek, romantik melankolik tavrın ortak özellikleri arasındadır. Bu kökenden yola çıkarak modernizmin eleştirisini geliştiren romantik akımın temel olarak iki ayrı tip oluşturduğu görülmektedir. Bunlar modernliğin kaçınılmaz bir kötülük olarak düşünen, daha iyi bir gelecek tasavvurunun bulunmadığı noktasında uzlaşan ve sosyoloji teorisyenlerin genelini kapsayan "mütevekkil romantizm" ve modern kapitalist toplumunun eleştirisinde mütevekkil romantizmle ortaklaşan ancak modern kapitalist toplumdan çıkış arayan "devrimci-ütopacı romantizm"dir. Devrimci romantik düşünce, çıkış arayışlarında da bazı ortak özellikler sergilemektedir. Kapitalizm karşıtlığı olarak sosyalist düşünce, modern dışı yaşamın (genellikle geleneksel toplumsal yaşamın) yüceltilmesi ve insanları sevgi ve merhamet düşünceleri etrafında birleştiren dini mistik anlayış bu temel özellikleri sunmaktadır. Peguy ve Dostoyevski üzerinden bu temel özellikler anlatılmaya çalışılmıştır. Bu romantizm tipolojileri çerçevesinde bakıldığında, Topçu düşüncesinin de bir temele kavuştuğu düşünülmektedir. Topçu'nun düşüncesi, Löwy ve Sayre'nin kavramıyla devrimci-ütopik romantik tipolojiye uygun bir yapı oluşturmaktadır.

Topçu düşüncesi devrimci-ütopik romantizm tiyolojisine uygun olarak kapitalizm karşısında mistik bir sosyalizmi, modern kapitalist toplumun kültürel olarak yarattığı erozyona karşı geleneksel değerleri bu anlamda Anadolu irfanına vurgu yapan Anadolu milliyetçiliğini ve bütün bunları kuşatan dinin kaba, softa, kurumsal ve rasyonel yapısına karşı mistik yani tasavvufi tarafını savunduğu görülmektedir. Bu açıdan tümleşik bir yapı sergilediği düşünülen Topçu düşüncesinde mistisizm, sosyalizm ve irfan savunusu farklı ve çelişkili düşüncelerin gelişimi değil, ızdırap yani melankoli temelli bir çıkış arayışının sonuçları olduğu düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Konsept – S.D.; Tasarım – S.D.; Denetim – S.D.; Kaynaklar – S.D.; Malzemeler – S.D.; Veri Toplama ve/veya İşleme – S.D.; Analiz ve/veya Yorum – S.D.; Literatür Taraması – S.D.; Yazma – S.D.; Eleştirel İnceleme – S.D.; Diğer – S.D.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – S.D.; Design – S.D.; Supervision – S.D.; Sources – S.D.; Materials – S.D.; Data Collection and/or Processing – S.D.; Analysis and/or Interpretation – S.D.; Literature Review – S.D.; Writing – S.D.; Critical Review – S.D.; Other – S.D.

Conflict of Interest: The author declare that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure and Thanks: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği*. (N. Ülner, & E. Ö. Karadoğan, Çev.). Kabalıcı Yayıncılık.
- Alver, K. (2008). Nurettin Topçu'nun Türk sosyolojisindeki yeri üzerine. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11, 575-586.
- Baudelaire, C. (2017). *Paris sıkıntısı* (10. b.). (T. Yücel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Tüketim toplumu söylenceleri yapıları* (4. b.). (F. K. Hazal Deliçaylı, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve eleştirisi*. (Ü. H. Yolsal, Çev.). Say Yayınları.
- Bradbury, R. (2018). *Fahrenheit 451*. (D. Körpe, Çev.). İthaki Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. b.). Paradigma Yayınları.
- Cihan, M. (2016). Nurettin Topçu ve ahlak eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (56), 1387-1398.
- Çörekçioğlu, H. (2015). *Modernite ve ütopya*. Sentez Yayıncılık.
- Dellaloğlu, B. (2010). *Romantik muamma*. Timaş Yayınları

- Dostoyevski, F. M. (1992). *Batı çıkmazı: Puşkin üzerine konuşma* (2. b.). (Ü. Bilgin, Çev.). Dergah Yayınları.
- Dostoyevski, F. M. (2016a). *Karamazov kardeşler* (13. b.). (N. Taluy, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dostoyevski, F. M. (2016). *Yeraltından notlar* (14. b.). (N. Taluy, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dural, A. B. (2006). Nurettin Topçu'da eğitim düşüncesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 48-70.
- Duran, H., & Polat, A. (2015). Nurettin Topçu'da milliyetçilik ve anadolu milliyetçiliği. *Dumlupınar Sosyal Bilimler Dergisi*, 28.
- Foucault, M. (2015). *Hapishanenin doğuşu* (6. b.). (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Freud, S. (2015). *Yas ve melankoli*. (A. Emirsoy, Çev.). Telos Yayınevi.
- Fromm, E. (2017). *Özgürlükten kaçış* (3. b.). (Ş. Yeğin, Çev.). Say Yayınları.
- Gündoğan, A. O. (2016). Topçu ve hareket felsefesi. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (4), 24-37.
- Hesse, H. (2012). *Bozkırkurdu* (15. b.). (K. Şipal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Huxley, A. (2015). *Cesur yeni dünya* (13. b.). (Ü. Tosun, Çev.). İthaki.
- Işık, E. (1992). Nurettin Hoca ve din adamları. Anonim, *Nurettin Topçu'ya Armağan* içinde (173-177). Dergah Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2008). Nurettin Topçu. Ç. Özdemir *Türkiye'de Sosyoloji* içinde (s. 883-820). Phoenix Yayınları.
- Kafka, F. (2012). *Dönüşüm* (35. b.). (A. Cemal, Çev.). Can Yayınları.
- Kafka, F. (2017). *Dava*. (G.Sert, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kara, İ. (2016). Ahlak davasına ve muallimliğe adanmış bir ömür: Nurettin Topçu. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (4), 6-23.
- Kösedağ, S. (2017). Nurettin Topçu'da insan ve şahsiyet. *Mavi Atlas*, 5(1), 69-79.
- Kumar, K. (2006). *Modern zamanlarda ütopya ve karşıütopya*. (A. Galip, Çev.). Kalkedon Yayıncılık.
- Kutlu, M. (2006). Suya hasret. *Hece Dergisi* (109), 7-15.
- Küçükcalp, K. (2017). *Nietzsche ve postmodernizm* (2. b.). Kibele Yayınları.
- Küçükcalp, K., & Cevizci, A. (2010). *Batı düşüncesi: Felsefi temeller*. İSAM Yayınları.
- Kristeva, J. (2009). *Kara güneş depresyon ve melankoli*. (N. Demiryontan, Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Löwy, M., & Sayre, R. (2016). *İsyen ve öelankoli*. (İ. Ergüden, Çev.). Alfa Yayınları.
- Marcuse, H. (1975). *Tek boyutlu insan* (2. b.). (T. T. Afşar Timuçin, Çev.). May Yayınları.
- Mills, W. (1974). *İktidar seçkinleri*. (Ü. Oskay, Çev.). Bilgi Yayınları.
- Mollaer, F. (2007). *Anadolu sosyalizmine bir katkı: Nurettin Topçu üzerine yazılar*. Dergah Yayınları.
- Nietzsche, F. W. (2011b). *Ahlakın soykütüğü & Bir polemik*. (Z. Alangoya, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Nietzsche, F. W. (2011c). *Putların alacakaranlığında* (2. b.). (Y. Kaplan, Çev.). Külliyyat Yayınları.
- Paz, O. (2018). Şiir ve modernite. M. Küçük, *Modernite versus Postmodernite* içinde (N. Tural, Çev., 2. b., 207-227). Say Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek* (2. b.). (Ş. S. Kaya, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Sartre, J. P. (2016). *Bulantı*. (Çev. M. Celal). Can Yayınları.
- Starobinski, J. (2007). *Aynadaki melankoli*. (M. E. Özcan, Çev.). Dost Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, L. (2006). Nurettin Topçu ve mesuliyet kavramı. *Hece Dergisi*, 11(109), 319-322.
- Tarnas, R. (2014). *Batı düşüncesi tarihi-2: Moderniteden günümüze kadar* (2. b., Cilt II.). (Y. Kaplan, Çev.). Külliyyat Yayınları.
- Teber, S. (2013). *Melankoli: Normal bir anomali* (5. b.). Say Yayınları.
- Topçu, N. (2008). *İslam ve insan/Mevlana ve tasavvuf* (5. b.). Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2012). *Ahlak nizamı* (6. b.). Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2013a). *İsyen ahlakı* (9. b.). Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2013b), *Taşralı*. (6.b.). Dergâh Yayınları
- Topçu, N. (2015). *Varoluş felsefesi-Hareket felsefesi* (5. b.). Dergah Yayınları
- Topçu, N. (2014). *İradenin davası/Devlet ve demokrasi* (5. b.). Dergah Yayınları.
- Weber, M. (2013). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (2. b.). (M. Köktürk, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- West, D. (1998). *Kita avrupası felsefesine giriş*. (A. Cevizci, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Zweig, S. (2015). *Üç usta: Balzac, Dickens, Dostoyevski*. (Z. Kurttekin, Çev.). Can Yayınları.